

oportere. In qua re hæc verba probata sunt: *condicione tua non tutor.*
 §. 3. Sive autem ipsi præfenti renunciatur, sive absenti per eum, qui in potestate ejus sit, cujusve is, cave in potestate sit, nihil interest.

3. PAULUS lib. 35. ad Sabinum.

Divortium non est, nisi verum, quod animo perpetuam constituendi dissolutionem sit. † Itaque quidquid in calore iracundiæ vel fit, vel dicitur, non prius ratum est, quam [si] perseverantia apparuit iudicium animi fuisse: ideoque per calorem misfo repudiatio si brevi reversa uxor est, nec divortisse videtur.

4. ULPIANUS lib. 26. ad Edictum.

Julianus lib. 18. Digestorum quaerit, an furiosam repudium mittere, vel repudiari possit? Et scribit, furiosam repudiari posse, quia ignorantis loco habetur: repudiare autem non posse, neque ipsam propter dementia, neque curatorem ejus; patrem [tamen] ejus nuntium mittere posse: quod non tractaret de repudio, nisi constaret, retineri matrimonium. Quæ sententia mihi videtur vera.

5. IDEM lib. 34. ad Edictum.

SI filia emancipata idcirco diverterat, ut maritum lucro dotis adficiat, patrem fraudet, qui profectitiam dotem potuit petere, si constante matrimonio decessisset: [&] ideo patri succurrendum est, ne dotem perdat. non enim minus patri, quam marito succurrere Prætorum oportet. Danda igitur est ei dotis exactio, atque si constante matrimonio decessisset filia.

6. JULIANUS lib. 62. Digestorum.

Uxores eorum, qui in hostium potestatem pervenerunt, possunt videri nuptiarum locum retinere eo solo, quod alii temere nubere non possunt. Et generaliter definiendum est, donec certum est maritum vivere in captivitate constitutum, nullam habere licentiam uxores eorum migrare ad aliud matrimonium: nisi mallent ipsæ mulieres causam repudii præstare. Sin autem in incerto est, an vivus apud hostes teneatur, vel morte præventus: tunc, si quinque annis à tempore captivitatis excesserit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuptias: ita tamen, ut bona gratia dissolutum videatur pristinum matrimonium, & unusquisque suum jus habeat imminutum. Eodem jure & in marito in civitate degente, & uxore captiva observando.

7. PAPINIANUS lib. 1. de Adulteriis.

SI pœnituit eum, qui libellum tradendum divortii dedit, isque per ignorantiam mutata voluntatis oblatum est: durare matrimonium dicendum. nisi, pœnitentia cognita, is, qui accepit, ipse voluit matrimonium dissolvere: tunc enim per eum, qui accepit, solvitur matrimonium.

8. IDEM lib. 2. de Adulteriis.

Divus Hadrianus eum, qui alienam uxorem ex itinere domum suam duxisset, & inde marito ejus repudium misisset, in triennium relegavit.

9. PAULUS lib. 2. de Adulteriis.

Nullum divortium ratum est, nisi septem civibus Romanis puberibus adhibitis, præter libertum ejus, qui divortium faciet. † Libertum accipimus etiam eum, qui à patre, avo, proavo, & cæteris sursum versum manumissus sit.

10. MODESTINUS lib. 1. Regularum.

Patrono invito liberta, quam in matrimonio habuit, ab eo discedere non potest. nisi ex causa fideicommissi manumissa sit: tunc enim potest, licet ejus sit liberta.

11. ULPIANUS lib. 3. ad Legem Juliam

& Papiam.

Quod ait Lex, *divortii faciendi potestas liberta, qua nupta est patrono, ne esto*: non infectum videtur effecisse divortium, quod jure civili dissolvere solet matrimonium. Quare [constare] matrimonium dicere non possumus, cum sit separatum. Denique scribit Julianus, de dote hanc actionem non habere. Merito igitur quamdiu patronus ejus eam uxorem suam esse vult, cum nullo alio connubium ei est: nam, quia intellexit legislator, facto libertæ quasi diremptum matrimonium, detraxit ei cum alio connubium. Quare cuicumque nupserit, pro non nupta habebitur. Julianus quidem amplius putat, nec in concubinato eam alterius, patroni esse posse.

§. 1. Ait Lex: *Quamdiu patronus eam uxorem esse volet.* Et velle debet uxorem esse, & patronus durare. † Si igitur aut patronus esse, aut velle desierit, finita est Legis auctoritas. §. 2. Illud reatissime placuit: qualiquamlibet voluntate intelligi possit patronus animum habere desisse quasi in uxorem, finiri Legis hujus beneficium.

† Proinde cum patronus rerum amotarum cum liberta quæ ab invito eo diverterat, vellet experiri: Imperator noster cum Divo Patre suo rescripsit, intelligi eum hoc ipso nolle nuptam sibi, qui eam actionem vel aliam importet, quæ non solet nisi ex divortio oriri. Quare si accusare eam adulterii cœperit, vel alio crimine postulare, quod uxori nemo objicit, magis est, ut diremptum sit matrimonium. Etenim meminisse oportet, ideo adimi cum alio connubium, quia patronus sibi nuptam cupit. † Ubi cumque igitur vel tenuis intellectus videri potest nolentis nuptam, dicendum est, jam incipere libertæ cum alio esse connubium. Proinde si patronus sibi desponderit aliam, vel destinaverit, vel matrimonium alterius appetierit, credendus est nolle hanc nuptam. Et si concubinam sibi adhibuerit, idem erit probandum.

TIT. III.

SOLUTO MATRIMONIO DOS QUEMADMODUM PETATUR.

I. POMPONIUS lib. 15. ad Sabinum.

Dotium causa semper & ubique præcipua est: nam & publice interest, dotes mulieribus conservari, cum dotatas esse feminas ad sobolem procreandam, replendamque liberis civitatem, maxime sit necessarium.

2. ULPIANUS lib. 35. ad Sabinum.

Solutio matrimonio, solvi mulieri dos debet. nec cogitur maritus alii eam ab initio stipulanti promittere: nisi hoc ei nihil nocet. nam si incommodum aliquod maritus suspectum habet, non debere eum cogi alii, quam uxori promittere, dicendum est. Hæc, si sui juris mulier est. §. 1. Quod si in patris potestate est, & dos ab eo profecta sit: ipsius & filia dos est. Denique pater non aliter, quam ex voluntate filia petere dotem, nec per se, nec per procuratorem potest. Sic ergo & promittendum Sabinus ait. ei ergo promittendum erit, cui uterque jusserit. Cæterum, si pater solus jussit, dotis actio filia non erit adempta, quandoque sui juris filia fuerit facta. Item, si voluntate solius filia promittatur, remanebit dotis actio integra patri. † Sed utrum ut [&] agat solus, an [&] ut, adjuncta quoque filia persona, experiri possit? Et puto, nec eam actionem amissam, quam, adjuncta filia persona, potest habere: quod si sui juris fuerit facta filia, nocebit ei ista stipulatio.

§. 2. Voluntatem autem filia, cum pater agit de dote, utrum sic accipimus, ut consentiat, an vero, ne contradicat filia? Et est ab Imperatore Antonino rescriptum, filiam, nisi evidenter contradicat, videri consentire patri. Et Julianus lib. 48. Digestorum scripsit, quasi ex voluntate filia videri experiri patrem, si furiosam filiam habeat. Nam ubi non potest per dementia contradicere, consentire quis eam merito credet. Sed si absens filia sit, dicendum erit, non ex voluntate ejus id factum: cavendumque, *ratam rem filiam habituram*, à patre. ubi enim sapit, scire eam exigimus, ut videatur non contradicere.

3. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

Non solum autem in exigenda, sed etiam in solvenda dote, quæ communis est patris & filia, utriusque voluntas exquiritur: nec alter alterius deteriorem conditionem facere potest. Sed si pecunia ad patrem pervenit, quam filia accepit, actio de dote utriusque tollitur.

4. POMPONIUS lib. 15. ad Sabinum.

SI pater sine consensu filia dotem à viro exegisset, & eandem alii viro ejus filia nomine dedisset, [&] mortuo patre, filia cum priore viro ageret: doli mali exceptione repellitur.

5. ULPIANUS lib. 30. ad Sabinum.

DE divisione anni ejus, quo divortium factum est, quaeritur, ex die matrimonii, an ex die traditi [marito] fundi maritus sibi computet tempus? Et utique in fructibus à viro retinendis, neque dies dotis constituta, neque nuptiarum observabitur: sed quo primum dotale prædium constitutum est: id est, tradita possessione.

6. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

SI ante nuptias fundus traditus est, ex die nuptiarum ad eundem diem sequentis anni computandus annus est. Idem in cæteris annis servatur, donec divortium fiat. nam si ante nuptias traditus sit, & fructus inde percepti: hi restituendi sunt, quandoque divortio facto, quasi dotis facti.

7. ULPIANUS lib. 31. ad Sabinum.

FRuctus [eos] enī constat, qui deducta impensa superaverunt: quod Scævola & ad mariti & ad mulieris impensas refert. Nam si

mulier pridie vindemias doti dedit, mox, sublatis à marito vindemiis, divortit: non putat ei undecim duntaxat mensium fructus restitui, sed & impensas, quæ, antequam portiones fructuum fiant, deducendæ sunt. † Igitur, si & maritus aliquid impendit in eundem annum, utriusque impensæ concurrent: ita & si impensarum à muliere factarum ratio habeatur, cum plurimis annis in matrimonio fuit, necesse est primi anni computari tempus, quod sit ante datum prædium. §. 1. Papinianus [autem] lib. II. Quæstionum, divortio facto fructus dividi ait, non ex die locationis, sed habita ratione precedentis temporis, quo mulier in matrimonio fuit. Neque enim si vindemia tempore fundus in dotem datus sit, eumque vir ex calendis Novembribus primis fruendum locaverit, mensis Januarii suprema die facto divortio, retinere virum & vindemiæ fructus, & ejus anni, quo divortium factum est, quartam partem mercedis, æquum est: alioquin si, coactis vindemiis, altera die divortium intercedat, fructus integros retinebit. Itaque si sine mensis Januarii divortium fiat, & quatuor mensibus matrimonium steterit: vindemiæ fructus, & quarta portio mercedis instantis anni confundi debebunt, ut ex ea pecunia, tertia portio viro relinquatur.

§. 2. E contrario quoque idem observandum est: [nam] si mulier, percepta vindemia, statim fundum viro in dotem dederit, & vir ex calendis Martiis eundem locaverit, & calendis Aprilibus primis divortium fuerit secutum: non solum partem duodecimam mercedis, sed pro modo temporis omnium mensium, quo dotale prædium fuit, ex mercede, quæ debetur, portionem retinebit.

§. 3. Item si messes ejus anni, quo divortium factum est, colonum ex forma locationis sequantur: ante vindemiam soluto matrimonio, nihilominus pecunia messium in computationem cum spe futura vindemiæ veniet. §. 4. Apparet igitur ex his, illos fructus, quos mulier percepit, antequam nuberet, non debere in contributionem venire. §. 5. Ob donationes, item ob res amotas, ex his fructibus, qui post divortium percepti sunt, compensationes fieri possunt. §. 6. Quod in anno dicitur, potest dici & in sex mensibus, si bis in anno fructus capientur: ut est in locis irriguis.

§. 7. Et in pluribus annis idem dici potest: ut in silva cadua.

§. 8. Item si locatio agri talis sit, ut super annuam mercedem quinquennio quoque aliquid amplius præstaretur. in eo enim, quod amplius est, tempus ad quinquennium computamus.

§. 9. Non solum autem de fundo, sed etiam de pecore, idem dicemus: ut lana ovium, foetusque pecorum præstaretur. Quare enim, si maritus prope partum oves doti acceperit, item proximas tonsuras, post partum & tonsas oves, protinus divortio facto, nihil reddat? nam & hic fructus toto tempore, quo curantur, non quo percipiuntur, rationem accipere debemus. §. 10. In servo quoque anni ratio habetur, si in annum forte operæ ejus locatæ sint: [ut] præteriti temporis ad maritum, post divortium autem ad mulierem operæ pertineant. §. 11. De pensionibus quoque prædiorum urbanorum idem est, quod in fructibus rusticorum.

§. 12. Si fundum viro uxor in dotem dederit, isque inde arbores deciderit: si hæc fructus intelliguntur, pro portione anni debent restitui. Puto autem, si arbores caduæ fuerunt, vel gremiales, dici oportet, in fructus cedere: si minus, quasi deteriorum fundum fecerit maritus, tenebitur. Sed & si vi tempestatis ceciderunt: dici oportet, pretium earum restituendum mulieri, nec in fructum cedere; non magis, quam si thesaurus fuerit inventus. in fructum enim non computabitur, sed pars ejus dimidia restituatur, quasi in alieno inventi. §. 13. Si vir in fundo mulieris dotali lapidicinas marmoreas invenerit, & fundum fructuosorem fecerit: marmor, quod casum, neque exportatum, est mariti, & impensa non est ei præstanda: quia nec in fructu est marmor, nisi tale sit, ut lapis ibi renascatur; quales sunt in Gallia, sunt & in Asia. §. 14. Sed si eretifodinæ, argentifodinæ, vel auri, vel cujus alterius materiae sint, vel arenæ: utique in fructu habebuntur. §. 15. Interdum marito de fructibus à muliere cavetur, & nihil retinet, si fructibus stantibus fundum mulier recipiet. interdum retinebit tantum maritus, & nihil restituet: id est, si non plus erit, quam pro portione eum retinere oportet. interdum vero [&] reddet, si plus percepit, quam eum retinere oportet. † Eadem conditio erit, etiam si cum focero, vel cum herede alterutrius, de dote agatur. §. 16. Impendi autem fructuum percipiendorum [causa], Pomponius ait, quod in arando, ferendoque agro impensum est: quodque in tutelam ædificiorum, agrorumve servum curandum; scilicet, si ex ædificio, vel servo fructus aliqui percipiuntur. sed hæc impensæ non petentur, cum maritus fructum totum anni retinet: quia ex fructibus prius im-

pensis satisfaciendum est. Plane si novam villam necessario extruxit, vel veterem totam sine culpa sua collapsam restituerit, erit ejus impensæ petitio. Simili modo & si pastina instituit. hæc enim impensæ aut in res necessarias, aut utiles cedunt, pariuntque marito actionem.

8. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

SI fundus in dotem datus sit, in quo lapis caditur, lapidicinarum commodum ad maritum pertinere constat: quia palam sit, eo animo dedisse mulierem fundum, ut iste fructus ad maritum pertineat: nisi si contrariam voluntatem in dote danda declaraverit mulier. §. 1. Quod in sementem erogatur, si non responderint messes, ex vindemia deducetur: quia totius anni unus fructus est.

9. POMPONIUS lib. 14. ad Sabinum.

SI mora per mulierem fuit, quo minus dotem reciperet: dolum malum duntaxat in ea re, non etiam culpam maritus præstare debet; ne factio mulieris in perpetuum, agrum ejus colere cogatur: fructus tamen, qui pervenissent ad virum, redduntur.

10. IDEM lib. 15. ad Sabinum.

SI ab hostibus capta filia, quæ nupta erat, & dotem à patre profectam habebat, ibi decesserit: puto dicendum, perinde observanda omnia, ac si nupta decessisset: ut, etiamsi in potestate non fuerit patris, dos ab eo profecta reverti ad eum debeat. §. 1. Si vir uxorem suam occiderit, dotis actionem heredibus uxoris dandam esse, Proculus ait. & recte: non enim æquum est, virum ob facinus suum dotem [sperare] lucrifacere. Idemque & è contrario statuendum est. 11. IDEM lib. 16. ad Sabinum.

SI alienam rem sciens mulier in dotem dederit, reddenda ei est, quasi suam dedisset: & fructus [quoque] pro portione anni, quo divortium factum est.

12. ULPIANUS lib. 36. ad Sabinum.

MARITUM in id, quod facere potest, condemnari, exploratum est. sed hoc heredi non esse præstandum:

13. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

QUIA tale beneficium personale est, & cum persona extinguitur.

14. ULPIANUS lib. 36. ad Sabinum.

ALIA causa est defensoris: quem placet sufficienter videri defendisse, si tantum uxori præstet, quantum consequeretur, si ipsum maritum convenisset. §. 1. Eleganter quarit Pomponius lib. 15. ex Sabino: si paciscatur maritus, ne in id, quod facere possit, condemnatur, sed in solidum, an hoc pactum servandum sit? Et negat servari oportere: Quod quidem & mihi videtur verum. namque contra bonos mores id pactum esse, melius est dicere: quippe cum contra receptam reverentiam, quæ maritis exhibenda est, id esse apparet.

15. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

REI judicatæ tempus spectatur, quatenus maritus facere potest. §. 1. Heredi mariti, licet in solidum condemnatur, compensationes tamen, quæ ad pecuniariam causam respiciunt, præderunt, ut hoc minus sit obligatus: veluti ob res donatas, & amotas, & impensas: morum vero coercitionem non habet. §. 2. Socero quoque, cum quo nurus de dote agit, idem honor habetur, [ut] in id damnatur, quod facere potest:

16. POMPONIUS lib. 16. ad Sabinum.

QUIA parentis locum socer obrinet. 17. PAULUS lib. 7. ad Sabinum. EX diverso si focer ex promissione à marito conveniatur, soler quari, an idem ei honor habendus sit? Neratius libris membranarum & Proculus scribunt, hoc iustum esse. §. 1. Item si mulier ex promissione conveniatur: magis placuit, defendendam eam per exceptionem. idem & Proculus ait. sicuti, cum socia fuit, dabitur ei exceptio: quamvis jure civili sit obligata. §. 2. Si in judicio dotis iudex, ignorantia juris lapsus, condemnaverit maritum in solidum: Neratius, Sabinus, doli exceptione eum uti oportere, ajunt; eaque tutum fore.

18. POMPONIUS lib. 16. ad Sabinum.

ETIAM filios mulieris, qui patri heredes extiterunt, in id, quod facere possunt, condemnandos Labeo ait. §. 1. Licet in dotalibus rebus non solum dolum, sed & culpam maritus præstet; cum tamen quaritur in judicio de dote, an facere possit, dolum duntaxat comprehenditur: quia in rerum ipsius administratione non erat ab eo culpa exigenda. Quamquam eum duntaxat dolum ei nocere putem, si facere non possit, quem propter uxorem adhibuit, ne ei solidum

lidum solveret; non propter quemlibet alium. Ofilius autem aje-
bat: si dolo mariti res dotalis interisset, & alioquin solvendo non
esset: quamvis nihil dolo fecisset, quo minus solvendo esset; pe-
rinde tamen eum damnandum ejus rei dotalis nomine, in qua do-
lum fecisset, atque si dolo ejus factum esset, quo minus facere
possit. † Caterum, si circa interitum rei dotalis dolus malus &
culpa mariti absit: actiones solas, quas eo nomine quasi maritus
habet, præstandas mulieri: veluti furti, vel damni injuriæ.

19. ULPIANUS lib. 36. ad Sabinum.
SI mulier diverterit, & judicio de dote contestato reversa fuerit in
matrimonium: redintegrato matrimonio expirat judicium, &
omnia in statu pristino manent.

20. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.
QUAMVIS mulier non in hoc accipiat constante matrimonio do-
tem, ut as alienum solvat, aut prædia idonea emat, sed ut li-
beris ex alio viro egentibus, aut fratribus, aut parentibus consulere, vel
ut eos ex hostibus redimeret: quia iusta & honesta causa est, non vi-
detur male accipere: & ideo recte ei solvitur. Idque & in filiafa-
milias observatur.

21. ULPIANUS lib. 3. Disputationum.
SED & si ideo maritus ex dote expendit, ut à latronibus redimeret
necessarias mulieri personas, vel ut mulier vinculis vindicet de
necessariis suis aliquem: reputatur ei id, quod expensum est. sive
pars dotis sit, pro ea parte; sive tota dos sit, actio dotis evanescit.
Et multo magis idem dicendum est, si focer agat de dote, debere
rationem haberi ejus, quod in ipsum impensum est: sive ipse ma-
ritus hoc fecit, sive filia, ut faciat, dedit. Sed & si non pater ex-
periretur, sed post mortem ejus filia sola de dote ageret, idem erit
dicendum: cum enim doli exceptio insit de dote actioni, ut [in]
cæteris bonæ fidei judiciis: potest dici (ut & Celso videtur) inesse
hunc sumptum actioni de dote; maxime, si ex voluntate filia fa-
ctus sit.

22. IDEM lib. 33. ad Edictum.
SI cum dotem daret pater, vel extraneus pro muliere in unum ca-
sum pepigit, vel in divortium, vel in mortem: dicendum est,
in eum casum, in quem non pepigit, esse mulieri actionem.

§. 1. Si post solum matrimonium filiafamilias, citra patris vo-
luntatem, exactam communem dotem consumat: patri, & viva ea,
& mortua, actio superest, ut dos ipsi solvatur. Quod ita verum est,
si perditura solvatur: cæterum, si non perditura, & ex iustis causis so-
luta sit, non supererit actio; sed mortuo patre, nec etiam heredes
agent, nec mulier. §. 2. Si mulier, soluto matrimonio, egentem
reum dotis per novationem decepta accipiat: nihilominus actio
dotis ei manebit. §. 3. Si pater, filia absente, de dote egerit, etsi
omissa sit de rato satisfactio, filia denegari debet actio: sive patri
heres extiterit, sive in legato tantum acceperit, quantum dotis sa-
tis esset. & ita Julianus pluribus locis scribit, compensandum ei in
dotem, quod à patre datur. Lucroque ejus cedit, si tantum ab eo
consecuta sit, quantum ei dotis nomine debeatur à marito, qui pa-
tri solvit. §. 4. Si patri, propter condemnationem, Romæ, ubi dos
petatur, esse non liceat, filia satis dotis fieri oportet: ita tamen,
ut caveat ratam rem patrem habiturum. §. 5. Eo autem tempore con-
sentire filiam patri oportet, quo lis contestatur. Secundum hæc, si
filia dicat, se patri consentire, & ante litis contestationem muta-
verit voluntatem, vel etiam emancipata sit, frustra pater agat.

§. 6. Nec non illud quoque probamus, quod Labeo probat:
nonnunquam patri denegandam actionem, si tam turpis persona
patris sit, ut verendum sit, ne acceptam dotem consumat. Ideoque
officium judicis interponendum est, quatenus & filia, & patri com-
petenter consulatur. Sed si latitet filia, ne tali patri consentire co-
gatur: puto, dari quidem patri actionem, sed causa cognita. Quid
enim, si filia verecunde per absentiam patri condicat? cur non di-
camus, patri non esse dandam actionem? Quod si is pater sit, cui
omnimodo consentire filiam decet, hoc est, vitæ probata; filia le-
vis mulier, vel admodum juvenis, vel nimia circa maritum non me-
rentem: dicendum est, patri potius acquiescere Prætores oportere,
dareque ei actionem. §. 7. Si maritus vel uxor, constante ma-
trimonio, furere cœperint, quid faciendum sit, tractemus: Et il-
lud quidem dubio procul observatur, eam personam, quæ furore
detenta est, quia sensum non habet, nuntium mittere non posse.
† An autem illa repudianda est, considerandum est? Et, si quidem
intervallum furor habeat, vel perpetuus quidem morbus est, tamen
ferendus his, qui circa eam sunt, tunc nullo modo oportet dirimi
matrimonium: sciente ea persona, quæ cum compos mentis esset,

(&) ita furenti, quemadmodum diximus, nuntium miserit, culpa
sua nuptias esse diremtas. Quid enim tam humanum est, quam
ut fortuitis casibus mulieris maritum, vel uxorem viri, participem
esse? Sin autem tantus furor est, ita ferox, ita perniciosus, ut sanita-
tis nulla spes superstit, circa ministros terribilis; & forsitan altera
persona vel propter savitiam furoris, vel, quia liberos non habet,
procreanda sobolis cupidine tenta est: licentia erit compoti men-
tis personæ, furenti nuntium mittere: ut nullius culpa videatur esse
matrimonium dissolutum, neque in damnum alterutra pars incidat.

§. 8. Sin autem, in fœvissimo furore muliere constituta, maritus
dirimere quidem matrimonium calliditate non vult, spernit autem
infelicitatem uxoris, & non ad eam flectitur, nullamque ei compe-
tentem curam inferre manifestissimus est; sed abutitur dotem: tunc
licentiam habeat vel curator furiosæ, vel cognati, adire iudicem
competentem, quatenus necessitas imponatur marito, omnem talem
mulieris sustentationem sufferre, & alimenta præstare, & medicinæ
ejus succurrere, & nihil prætermitti, quæ maritum uxori adferre decet,
secundum dotis quantitatem. Sin vero dotem ita dissipaturus ita ma-
nifestus est, ut non hominem frugi oportet, tunc dotem sequestrari,
quatenus ex ea mulier competens habeat solatium una cum sua fa-
milia: partibus videlicet dotalibus, quæ inter eos ab initio nuptiarum
inita fuerint, in suo statu durantibus, & alterius expectantibus sani-
tatem, aut mortis eventum. §. 9. Item pater furiosæ utiliter inten-
dere, sibi filiave sua reddi dotem, potest: quamvis enim furiosæ nunti-
um mittere non possit, patrem tamen ejus posse certum est. §. 10. Si
solutio matrimonio pater furiosus sit, curator ejus, voluntate filia,
dotem petere poterit: aut, si curatoris copia non sit, agere filia per-
mittendum erit, caverique oportebit de rato. §. 11. Idem decer-
nendum est, & si ab hostibus captus sit pater, puellæ dandam actio-
nem de dote repetenda. §. 12. Transgrediamur nunc ad hunc ar-
ticulum, ut quæramus, adversus quos competit de dote actio? Et ad-
versus ipsum maritum competere, palam est: sive ipsi dos data sit,
sive alii ex voluntate mariti, vel subiecto juri ejus, vel non subiecto.
† Sed si filiafamilias sit maritus, & dos focero data sit, adversus
focerum agatur. Plane si filio data sit, si quidem jussu foceri, adhuc
absolute focer tenebitur, quod si filio data sit non jussu patris, Sabi-
nus & Cassius responderunt, nihilominus cum patre agi oportere:
videri enim ad eum pervenisse dotem, penes quem est peculium.
sufficit autem ad id damnari eum, quod est in peculio, vel si quid
in rem patris versum est. Sin autem focero dotem dederit, cum ma-
rito non poterit experiri, nisi patri heres extiterit. §. 13. Si mu-
lier in conditione mariti erraverit, putaveritque esse liberum, cum
servus esset: concedi oportet quasi privilegium in bonis viri mulie-
ri, videlicet ut, si sint & alii creditores, hæc præferatur circa de pe-
culio actionem. & si forte dominò aliquid debeat servus, non præ-
feratur mulier, nisi in his tantum rebus, quæ vel in dote datæ sunt,
vel ex dote comparatæ; quasi & hæc dotalis sint.

23. PAULUS lib. 36. ad Edictum.
ET si quid in eam dotem impensum est, nec à muliere reddetur:
per doli mali exceptionem servabitur.

24. ULPIANUS lib. 33. ad Edictum.
SI, constante matrimonio, propter inopiam mariti, mulier agere
volet, unde exactionem dotis initium accipere ponamus? Et
constat, exinde dotis exactionem competere, ex quo evidentissime
apparuerit mariti facultates ad dotis exactionem non sufficere.

§. 1. Si, exheredato marito mulier agat: magis est, ut ex die aditæ
patris hereditatis incipiat ei dotis exactio. §. 2. Quoties mulieri
satisfandum est de solutione dotis post certum tempus, si maritus
satisfacere non possit, tunc, deducto commodo temporis, condem-
natio residui representatur: sed si, cum maritus satisfacere posset,
nollet, in solidum eum condemnandum Mela ait, non habita ra-
tione commodi temporis. Judicis igitur officio convenit, ut aut
satisfactione interposita absolvat maritum, aut habita ratione com-
pensationis eum condemnet: quod quidem hodie magis usurpa-
tur: nec ferenda est mulier, si dicat, magis se velle dilationem pati,
quam in representatione deductionem. §. 3. Sive autem mariti,
sive uxoris periculo dos fuit, nihilominus legitimo tempore debet
solvere maritus. §. 4. Si vir voluntate mulieris servos dotalis ma-
numiserit, si quidem donare ei mulier voluit, nec de libertatis cau-
sa impositis ei præstandis tenebitur: quod si negotium inter eos
gestum est, utique tenebitur, ut officio judicis caveat, resti-
tutorum se mulieri, quidquid ad eum ex bonis liberti, vel ex obligatione per-
venisset.

§. 5. Si maritus servus in servos dotales fuit, videndum, an de hoc possit conveniri? Et, si quidem tantum in servos uxoris servus fuit, constat, eum teneri hoc nomine. si vero & in suos est natura talis, adhuc dicendum est, immoderatam ejus servitiam hoc judicio coercendam: quamvis enim diligentiam uxor eam demum ab eo exigat, quam rebus suis exhibet, nec plus possit: attamen servitia, quæ in propriis culpanda est, in alienis coercenda est, [hoc est, in dotalibus]. §. 6. Si uxor viri rem commodaverit, eaque perierit: videndum, an compensationem hoc nomine pati possit? Et puto, si quidem prohibuit eam maritus commodare, statim deductionem fieri: si vero non prohibuit eam commodare, arbitrio judicis modicum tempus ei indulgeri cautionem præbenti. §. 7. Si bona mulieris pro parte sint publicata, superest mulieri reliquæ partis dotis exactio. Plus puto, & si post litem contestatam publicata sit pro parte dos, sufficere arbitrium judicis ad partis condemnationem faciendam. Quod si tota dos publicata sit, expirabit iudicium.

25. PAULUS lib. 36. ad Edictum.

SI filiofamilias dos data sit injussu patris, de peculio quidem agitur, sed si propter impensas à filiofamilias factas, si propter res donatas à filio, vel amotas ab uxore res peculiares; hoc ipso, quod habet actionem pater ex persona filii, majus peculium fit. & sic totum est præstandum mulieri, quod est in peculio: quia adhuc sit, quod uxori debeat. §. 1. Maritum, in reddenda dote, de dolo malo & culpa cavere oportet, quod si dolo malo fecerit, quo minus restituere possit, damnandum eum, quanti mulier in litem juraverit: quia * invitis nobis, res nostras alius retinere non debeat. §. 2. Si post divortium res dotales deteriores factæ sint, & vir in reddenda dote moram fecerit: omnimodo detrimentum ipse præstabit.

§. 3. Si qui dotalium servorum in fuga erunt, cavere debet maritus, se eos viri boni arbitratu persecuturum & restitutum. §. 4. Si vir in quinquennium locaverit fundum, & post primum forte annum divortium intervenerit: Sabinus ait, non alias fundum mulieri reddi oportere, [quam] si caverit, si quid præter unius anni locationem maritus damnatus sit, id à se præstatum iri: sed & mulieri cavendum, quidquid præter primum annum ex locatione vir consecutus fuerit, se ei restituendum.

26. IDEM lib. 37. ad Edictum.

SEmel mora facta, si servum dotalem postea offerente marito, mulier accipere noluerit, & ita is decesserit: non debet pretium ejus maritus, vel heres ejus: ne damnum sentiat, quod postea, offerente eo, mulier accipere noluit.

27. GAJUS lib. 11. ad Edictum provinciale.

SI post divortium mortua muliere, heres ejus cum viro, parenteve ejus agat: eadem videntur de restituenda dote intervenire, quæ ipsa muliere agente, observari solent.

28. ULPIANUS lib. 1. Institutionum.

FAcere posse maritus etiam id videtur, quod à muliere consequi potest: scilicet si jam ei aliquid absit, quod pro muliere [aliquid] expendit, vel mandato ejus præstitit. ceterum, si nondum ei absit, (utputa sub conditione est obligatus), nondum videtur facere posse.

29. IDEM lib. 3. Disputationum.

QUoties pater dotem dat, & stipulatur, ita demum in suam personam de dote actionem transfert, si ex continentibus stipuletur: ceterum, si interposito tempore stipulari velit, non nisi consentiente filia poterit, quamvis in potestate sit; quia deteriore conditionem in dote filia facere non potest, nisi consentiat. Plane si ante nuptias dotem dederit, poterit ex intervallo, ante nuptias tamen, & citra voluntatem [quoque] filia stipulari. §. 1. Si quis pro muliere dotem dederit, conveneritque, ut quoquo modo dirempto matrimonio, ipsi solveretur; postea maritus uxori dotem solverit: rectissime dicitur, exactorem nihilominus ei, qui dedit, contra maritum competere.

30. JULIANUS lib. 16. Digestorum.

NUpta non impeditur quo minus cum priorè marito de dote experiatur. §. 1. Quoties culpa viri accidit, ne dos à socero, aut à quolibet alio, qui mulieris nomine promiserat, exigatur: si aut in matrimonio filia decesserit, aut materfamilias facta eum, qui dotem repromiserat, heredem instituerit: satis constat, nihil amplius virum præstare debere, quam ut eos obligatione liberet.

31. IDEM lib. 18. Digestorum.

SI marito, publico judicio damnato, pars aliqua bonorum ejus publicetur, fisci creditoribus ejus satisfacere necesse habet, in-

ter quos uxor quoque est. §. 1. Si pater, cum ducenta filia sua nomine dotis gratia promississet, pactus fuerit, ne amplius quam centum à se peterentur, & soluto matrimonio egerit: centum, de quibus convenit, ne peterentur, nec intelliguntur dotis esse. Quod si, mortuo patre, cum herede ejus maritus agere cœperit, ista quoque pecunia in dote erit. §. 2. Si voluntate filia procurator à patre datus, litem de dote contestatus fuerit, & re secundum eum judicata, pater decesserit: iudicati actionem filia potius, quam heredibus patris, dari oportebit. §. 3. Cum patri dos data esset, & ei filius ex aliqua parte heres sub conditione institutus fuerit, & pendente conditione, coheredes ejus dotem pro sua portione mulieri solverint: hoc minus filius ex dote præstare debet, quoniam nullam actionem ejus pecunia recuperanda gratia adversus coheredes habet. §. 4. Si fundum dotalem recepisset mulier, non habita ratione fructuum pro portione anni, quo nupta non fuisset, nihilominus de dote agere potest: quia minorem dotem recepisset. Hoc enim ad dotis augmentum pertinet: quemadmodum si partum ancillarum non recepisset, aut legata, vel hereditates, quæ post divortium per servos dotales adquisita marito fuissent.

32. IDEM lib. 2. ad Ursejum Ferocem.

SI prior maritus posteriori dotis nomine tanquam debitor mulieris dotem promiserit: non plus, quam [id] quod facere possit, dotis futurum esse.

33. AFRICANUS lib. 7. Questionum.

QUæ dotis nomine certam pecuniam promiserat, quosdam adhibuerat, qui stipularentur partem dotis distracto matrimonio, sibi solvi; ea nulla data dote obierat, eodem marito suo herede relicto: is damnosam hereditatem ejus adierat: nihilominus stipulatoribus tenebitur: quoniam adeundo hereditatem debitoris, intelligeretur secum pensasse. Nec ad rem pertinere, quod solvendo non esset hereditas: quando ceteris etiam creditoribus teneatur.

34. IDEM lib. 8. Questionum.

Titia divortium à Sejo fecit; hanc Titius in sua potestate esse dicit, & dotem sibi reddi postulat: ipsa se matremfamilias dicit, & de dote agere vult: Quæsitum est, quæ partes judicis sint? Respondi, patri, nisi probet filiam non solum in sua potestate esse, sed etiam consentire sibi, denegandam actionem: sicuti denegaretur, etiam si constaret eam in potestate esse.

35. MARCIANUS lib. 10. Institutionum.

LIBerta, quæ voluntate patroni discessit, de dote cum eo agere potest, quam ei dedit.

36. PAULUS lib. 2. de Adulteriis.

SI maritus minus facere potest, & dos publicata sit: in id, quod facere potest, fisco maritus condemnandus est: ne in perniciem mariti mulier punita sit.

37. ULPIANUS [lib. 2. Responsorum.]

DOtem voluntate filia videri patrem recepisse, cum causas contradicendi ei filia non haberet: maxime cum ab eo postea ampliore summa dotata sit.

38. MARCIANUS lib. singul. Respons.

LUcius Titius, cum esset filiusfamilias, voluntate patris uxorem Mæviam duxit, & dotem pater accepit; Mæviam Titio repudium misit: postea pater repudiati, absente filio, sponsalia cum ea de nomine filii sui fecit: Mæviam deinde repudium sponsalibus misit, atque ita alii nupsit: Quæro, si Mæviam ager cum Lucio Titio quondam marito, & à patre herede relicto, de dote, & probetur, culpa mulieris matrimonium dissolutum: an possit maritus, propter culpam mulieris, dotem retinere? Marcellus respondit, etiam si ut heres institutus à patre, Titius conveniretur, tamen, si sponsalibus non consensisset, culpam mulieris multandam esse.

39. PAPINIANUS lib. 11. Questionum.

VIro atque uxore mores invicem accusantibus, causam repudiis disse utrumque, pronunciatum est: Id ita accipi debet, ut ea lege, quam ambo contempserunt, neuter vindicetur*: paria enim delicta mutua pensatione dissolvuntur.

40. IDEM lib. 28. Questionum.

POst dotem datam, & nuptias contractas stipulatus est pater, filia voluntate, divortio facto dotem dari: si conditio stipulationis impleatur, & postea filia sine liberis decesserit: non erit impediendus pater, quo minus ex stipulatu agat: viva autem filia, si agere vult, exceptione summovendus erit.

41. IDEM

- de* Heredibus instituendis. pag. 720. *28. 5.
de Hereditate vel actione vendita. 489. *18. 4.
de Hereditatis petitione. 233. *5. 3.
de His, quæ in testamento delentur. 719. *28. 4.
- - - - - poenæ causa relinquuntur. 914. *34. 6.
- - - - - pro non scriptis habentur. 914. *34. 8.
- - - - - ut indignis aufer. 915. *34. 9.
de His, qui effuderint vel dejecerint. 314. *9. 3.
- - - - - notantur infamia. 159. *3. 2.
- - - - - sui vel alieni juris sunt. 113. *1. 6.
de Homine libero exhibendo. 1261. *43. 29.

- de* Heredibus instituendis. pag. 720. *28. 5.
de Hereditate vel actione vendita. 489. *18. 4.
de Hereditatis petitione. 233. *5. 3.
de His, quæ in testamento delentur. 719. *28. 4.
- - - - - pœnæ causa relinquuntur. 914. *34. 6.
- - - - - pro non scriptis habentur. 914. *34. 8.
- - - - - ut indignis aufer. 915. *34. 9.
de His, qui effuderint vel dejecerint. 314. *9. 3.
- - - - - notantur infamia. 159. *3. 2.
- - - - - sui vel alieni juris sunt. 113. *1. 6.
de Homine libero exhibendo. 1261. *43. 29.

41. IDEM lib. 37. Quæstionum.

SI pater ignorans filiam divortisse, dotem ex causa promissionis numeravit: non peti indebiti conditionem, sed de dote actione pecunia petetur.

42. IDEM lib. 4. Responsorum.

In insulam patre deportato, qui dotem pro filia dedit, actio dotis ad filiam pertinet. Post divortium quoque patre damnato, qui idem consentiente filia non petierat, æque dotis actio mulieris est.

§. 1. Fructus ex prædiis, quæ in dotem data videbantur, bona fide perceptos, & mulieris oneribus ante causam liberalem absumptos, quamvis servam fuisse postea constiterit, peti non posse placuit. † Sumptus vero necessarios & utiles in prædia, quæ dotalia videbantur, factos, compensatis fructibus perceptis, ad finem superflui servari convenit. §. 2. Usuras numeratæ dotis ex stipulatu pater, in matrimonio defuncta filia, si petat: gener, qui residuæ dotis promissa: fœnus stipulatus est, ita demum, ad finem vice mutua debitæ quantitatis, compensationem opponere iuste videtur, si propriis sumptibus uxorem suam exhibuit: alioquin, si patris sumptibus exhibita sit, inanis usurarum stipulatio compensationi non proderit.

§. 3. Ad virum uxore post divortium reversa, iudicium acceptum ex stipulatione, quam extraneus, qui dotem dederit, stipulatus fuerit, non dissolvitur: nec officio iudicis absolutio continetur.

43. SCÆVOLA lib. 2. Quæstionum.

SI maritus in id, quod facere potest condemnatus sit, & nomina sint ad dotis quantitatem, neque amplius: [neque] habeat mandare actiones.

44. PAULUS lib. [5.] Quæstionum.

SI focer à genero heres institutus, adierit hereditatem, quandoque mortuo patre, cum herede ejus filiam de dote acturam, Nerva & Cato responderunt: ut est relatum apud Sextum [Pomponium Digestorum] ab Aristone lib. 5. Ibidem Aristoni consensit. Ego dicerem, & si emancipasset pater filiam, ipsum quoque conveniri posse. §. 1. Lucius Titius filia: suæ nomine centum doti promisit Gajo Sejo; [&] inter Gajum Sejum & Lucium Titium patrem mulieris convenit, ne dos à viro, vivo Lucio Titio [id est, patre mulieris]: peteretur: postea culpa mariti divortio facto, solutum est matrimonium; & pater mulieris decedens alios heredes instituit, filia exheredata: Quæro, an ab heredibus focer maritus exigere dotem potest, cum eam mulieri redditurus est? Respondi: Cum filia, aliis à patre heredibus institutis, actionem de dote sua recuperanda habere cœperit, necesse habebit maritus, aut exactam dotem, aut actiones ei præstare. nec ullam exceptionem habebunt focer heredes adversus eum: cum * absurde dicitur, dolo videri eum facere, qui non ipsi, quem convenit, sed alii restitutus petit. Alioquin &, si post mortem patris divortisset, nondum exacta dote, excluderetur exactioe dotis maritus: quod non est admittendum. Sed etsi ex parte filia heres patri suo extiterit: debet maritus coheredes ejus pro parte virili exigere, & mulieri reddere, aut actiones ei præstare.

45. IDEM lib. [6.] Quæstionum.

Gajus Sejus avus maternus Seje nepti, quæ erat in patris potestate, certam pecuniæ quantitatem, dotis nomine, Lucio Titio marito dedit: & instrumento dotali hujusmodi pactum & stipulationem complexus est: Si inter Lucium Titium maritum & Sejam divortium sine culpa mulieris factum esset, dos omnis Seja uxori, vel Gajo Sejo avo materno redderetur, restituereturque: Quæro, cum Sejus avus maternus statim vita defunctus sit, & Seja postea sine culpa sua divortierit, vivo patre suo, in cuius potestate est, an, & cui actio ex hoc pacto ex stipulatione competat: [&] utrum heredi avi materni ex stipulatu, an nepti? Respondi, in persona quidem neptis videri inutiliter stipulationem esse conceptam: quoniam avus maternus ei stipulatus proponitur. quod cum ita est, heredi stipulatoris, quandoque divortierit mulier, actio competere videtur. Sed dicendum est, Seje posse dotem solvi, quamvis actio ei directo non competat, ac si sibi, aut illi dari avus stipulatus esset: sed permittendum est nepti ex hac avita conventionem, ne commodo dotis defraudetur, utilem actionem: favore enim nuptiarum, & maxime propter affectionem personarum, ad hoc decurrendum est.

46. IDEM lib. [nono * decimo *] Quæstionum.

Qui dotem stipulanti uxori promiserat, eidem testamento quædam legaverat, ita tamen, ne dotem ab heredibus peteret: ea, quæ legata erant, uxor capere non potuerat: Respondi, dotis actionem mulieri adversus heredes non esse denegandam.

47. SCÆVOLA [lib. 19.] Quæstionum.

Cum mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinetur: Cur enim improbet maritus mores, quos ipse aut ante corrupit, aut postea probavit? Si tamen ex mente Legis sumet quis, ut nec accusare possit, qui lenocinium uxori præbuerit: audiendus est.

48. CALLISTRATUS lib. 2. Quæstionum.

SI dotali instrumento ita stipulatio interposita sit, ut liberorum nomine dos apud maritum resideat: nepotum quoque nomine dos retinebitur.

49. PAULUS lib. 7. Responsorum.

Mævia marito suo, inter alias res dotis, etiam instrumentum solidorum decem tradidit, quo Otacilius eidem Mæviæ caverat, daturum se, cum nuptum ire cepisset, decem [millia]: ex eo instrumento maritus nihil exegit, quia nec potuit: Quæsitum est, si dos à marito petatur, an compellendus sit etiam illam summam, quæ instrumento continetur, refundere? Respondi, potuisse quidem eum, cui actiones mandata sunt, debitorem convenire: sed, si sine dolo malo, vel culpa exigere pecuniam non potuit, neque dotis nomine eum conveniri posse, neque mandati iudicio.

§. 1. Fundus æstimatus in dotem datus, à creditore antecedente ex causa pignoris ablati est: Quæsitum est, an mulier, si æstimationem dotis repetat, exceptione summovenda sit: ait enim, se propterea non teneri; quod pater ejus dotem pro se dedit, cui heres non extiterit? Paulus respondit, prædio evicto sine dolo & culpa viri, pretium petenti mulieri doli mali exceptionem obesse: consequi enim eam pretium fundi evicti, evidens iniquitas est, cum dolus patris ipsi nocere debeat.

50. SCÆVOLA [lib. 2.] Responsorum.

Æstimatis rebus in dotem datis pactum intercessit, ut, ex quacunque causa dos reddi deberet, ipsa res restituerentur, habita ratione augmenti, & deminutionis, viri boni arbitrato: quæ vero non extarent, [ab initio] æstimatio earum: Quæsitum est, cum res quædam, quas maritus vendiderat, extarent, an secundum pactum & hæc ad mulierem pertinerent? Respondi, res, quæ extant, si neque volente, neque ratum habente muliere, venissent, perinde reddendas, atque si nulla æstimatio intervenisset.

51. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Æstimatæ res, usu etiam mulieris, periculo mariti, deteriores efficiuntur.

52. TRYPHONINUS lib. 7. Disputationum.

Maritus dotem, quam non accepit, post divortium per errorem solvit. Reperet: quia non numeratam caverat. exigi enim ab eo non potuit.

53. IDEM lib. 12. Disputationum.

SI filiofamilias dos data est, ipse quidem dotis actione tenetur, pater autem ejus de peculio. Nec interest, in peculio rem, vel pecuniam dotalem habeat, necne: sed quatenus facere potest, hic quoque condemnandus est. Intelligitur autem peculio tenus facere posse, quod habet rei iudicanda: tempore. † Atquin, si cum patre agatur, deduceretur ex peculio, quod patri vel subjectis ei personis filius debet: at si cum ipso filio agatur, alterius debiti non fiet detractio in computatione, quantum facere possit filius.

54. PAULUS [lib. singulari de Jure singulari.]

Maritus facere posse creditur nullo deducto ære alieno: item focius, item patronus, parensve. at is, qui ex donatione convenitur, omni ære alieno deducto, facere posse intelligitur.

55. IDEM [lib. 5. ad Plantium.]

Cum mulier de dotis repetitione, post solum matrimonium agit: cavere debet marito, qui ædium nomine damni infecti cavet; si velit eam recipere; ut periculum mariti amoveat.

56. IDEM [lib. 6. ad Plantium.]

SI quis sic stipuletur à marito, si quo casu Titia tibi nupta esse desierit, dotem dabis? Hac generali commemoratione, & ab hostibus capta ea committetur stipulatio: vel etiam si deportata fuerit, vel ancilla effecta, hac enim conceptione omnes hi casus continentur. Plane quantum veniat in stipulatione? utrum quasi mortua sit, an quasi divortium fecerit? Humanus quis id competere dixerit, quod propter mortem convenit.

57. MARCELLUS lib. 7. Digestorum.

Usufructu in dotem dato, si divortium intervenerit, nec proprietatis rei apud maritum vel mulierem sit: eam dotis esse restitutionem, ut maritus caveat, quamdiu vixerit passurum se uti frui mulierem heredemque ejus, quod an verum sit circa adjectionem heredis, dubito.

dubito. Interest, quemadmodum sit ususfructus in dotem datus. Si, cum haberet mulier fructum, viro, cuius erat proprietas fundi, ususfructum cessit: nihil mulier heredi suo relinquet: debeatur enim ei ususfructus, qui ad heredem non solet transire. † Quod si fundi sui fructum mulier viro cessit, restitui is à viro debet: cum proprietate enim ad heredem ejus transfisset, si vir in reddendo eo non fecisset moram. Si vero alienata sit proprietas, aut aliquis fundi sui ususfructum, mulieris jussu, viro ejus dederit in dotem: inspiciendum est primum, quemadmodum mulieri possit restitui: Potest autem vel cautionibus interpositis: ut, sicut potest, vir jure suo cedat mulieri, fruique eam patiatur: vel, si se accomodavit dominus proprietatis: volente eo mulieri constituatur ususfructus. nam aut fructum fundi ille mulieri poterit cedere, aut aliquid videlicet pro eo (ut inter eos actum fuerit) dare. Nam [&] finge, hoc ipsum mulierem posse proprietatis domino vendere: quo casu non inique, etiam mulieris herede agente, vir facere cogetur; quippe si moram non fecisset, pretium fructus mulier heredi suo reliquisset. Quod si facultatem ususfructus vendendi proprietatis domino mulier non habuerit: patientiam, quam percipiendi fructus præstare ipsi debuit, etiam heredi ejus præstat.

58. **MODESTINUS** lib. singulari de Eurematicis.

Servus dotalis, heres ab aliquo institutus, mariti jussu vel adire vel repudiare debet hereditatem. Sed ne maritus aut facile repudiando, vel remere suscipiendo incognitam successionem, dotis judicio uxori suæ obligetur: consulendum est, mulierem coram testibus interrogari, *utrum velit omittere, an acquirere hereditatem*: & si repudiare se dixerit, facile mariti jussu repudiabit: quod si hereditatem agnoscere maluerit, reddendus est à marito servus uxori ea conditione, ut, cum jussu ejus adierit, rursus marito retradatur. Ita & mariti sollicitudini consulatur, & uxoris desiderio parebitur.

59. **JULIANUS** lib. 2. ad Ursejum Ferocem.

Filia meæ emancipata & agræ vir in hoc repudium misit, ut mortua ea dotem potius heredibus ejus, quam mihi redderet: Sabinus dicebat, utile mihi ejus dotis recuperandæ judicium dandum esse: [Gajus idem.]

60. **PROCLUSUS** lib. 5. Epistolarum.

Si filia familias nupta decefferit, & pater funus ei fecerit: tamen ei dotem post aliquod tempus gener reddere deberet, tamen continuo focer agendo consequetur, ut impensam futeris præsentem recipiat. cætera dotis statuto tempore solvantur.

61. **PAPINIANUS** lib. II. Quæstionum.

Dotalem servum vir invita uxore manumisit: Heres solus vir à liberto institutus, portionem hereditatis, quam ut patronus consequi potuit ac debuit, restituere debet; alteram vero portionem, dotis judicio: si modo uxor manumittenti refragatur.

62. **ULPIANUS** lib. 33. ad Edictum.

Quod si vir voluntate mulieris servos dotalis manumiserit, cum donare ei mulier voluit: nec de libertatis causâ impositis ei præstandis tenebitur:

63. **PAULUS** lib. 2. ad Legem Juliam & Papiam.

Et definit servus in dote esse. quia cui manumittendi causâ donare liceret, ei quodammodo donaret, quod permetteret manumittere.

64. **ULPIANUS** lib. 7. ad Legem Juliam & Papiam.

Si vero negotium gerens mulieris non invitæ, maritus dotalem servum voluntate ejus manumiserit: debet uxori restituere, quid quid ad eum pervenit.

§. 1. Sed & si quid libertatis causâ maritus ei imposuit, id uxori præstabit.

§. 2. Plane si operæ fuerint [à] marito exhibitæ, non æstimatio earum: non erit æquum hoc nomine uxori maritum quippiam præstare.

§. 3. Sed si post manumissionem aliquid ei fuerit liberto impositum, id uxori præstandum est.

§. 4. Sed & si reum maritus acceperit, ad promissoremve, æque adversus ipsum obligationem debet præstare.

§. 5. Item quicquid ad eum ex bonis liberti pervenerit, æque præstare cogetur, si modo ad eum quasi ad patronum pervenerit, cæterum, si alio jure, non cogetur præstare: nec enim beneficium,

quod in eum libertus contulit, hoc uxori debet; sed id tantum, quod jure patronatus adsequitur: vel adsequi potuit. Plane si ex majore parte, quam debet, heres scriptus fuerit, quod amplius est, non præstabit: & si forte, cum ei nihil deberet libertus, heredem eum scripsit, nihil uxori restituet.

§. 6. Dabit autem (ut ait Lex) quod ad eum pervenit. † Pervenisse accipimus, sive jam exegit, sive exigere potest, quia actio ei delata est.

§. 7. Adjicitur in Lege: *Ut & si dolo malo [aliquid] factum sit, quominus ad eum perveniat, [teneatur].*

§. 8. Si filium exheredaverit patronus, & ad eum bona liberti pertineant: videndum est, an heres hoc nomine teneatur? Et cum nihil neque ad ipsum [patronum], neque ad heredem ejus perveniat, quomodo fieri potest, ut hoc nomine teneatur?

§. 9. De viro, heredeque ejus Lex tantum loquitur: de socero, successioribusque soceri nihil in Lege scriptum est. Et hoc Labeo quasi omisum adnotat. In quibus igitur casibus Lex deficit, non erit nec utilis actio danda.

§. 10. Quod ait Lex, *quanta pecunia erit, tantam pecuniam dato*: ostendit, æstimationem hereditatis vel bonorum liberti, non ipsam hereditatem voluisse Legem præstare: nisi maritus ipsas res tradere maluerit: & hoc enim benignius admitti debet.

65. **SCÆVO LA** [lib. singul. Quæstionum publice tractatarum.]

Hæc actio, etiam constante matrimonio, mulieri competit.

66. **JAVOLENUS** lib. 6. ex Posterioribus Labeonis.

In his rebus, quas præter numeratam pecuniam doti vir habet, dolum malum & culpam eum præstare oportere, Servius ait: Ea sententia Publii Mucii est: nam is in Licinnia Gracchi uxore statuit, quod res dotalis in ea seditione, qua Gracchus occisus erat, perissent, [ait] quia Gracchi culpa ea seditio facta esset, Licinnia præstari oportere.

§. 1. Servis uxoris vir nummos in vestiarius dederat; quo parato, deinde intra annum divortium intercesserat: Placuit Labeoni, Trebatio, qualia vestimenta post divortium essent, talia viro reddi. † Idem juris futurum fuisset, si ipsa vestimenta vir emisisset, & servis dedisset. Quod si vestimenta non redderentur, tum virum pretium in dote compensaturum.

§. 2. Filia familias, divortio factò, dotem patri reddi, jusserat; deinde, parte dotis persoluta, pater decefferat: reliquam partem, si nec delegata, nec promissa novandi animo patri fuisset, mulieri solvi debere, Labeo, Trebatius, putant: Idque verum est.

§. 3. Mancipia in dotem æstimata accepisti: pactum conventum deinde factum est, ut, divortio factò, tantidem æstimata redderes; nec de partu dotalium ancillarum mentio facta est: Manebit, inquit Labeo, partus tuus: quia is pro periculo mancipiorum penes te esse deberet.

§. 4. Mulier, quæ centum dotis apud virum habebat, divortio factò ducenta à viro errante stipulata erat: Labeo putat, quanta dos fuisset, tantam deberi; sive prudens mulier plus esset stipulata, sive imprudens. Labeonis sententiam probo.

§. 5. Uxor divortio factò partem dotis receperat, partem apud virum reliquerat: deinde alii nupserat: [&] iterum vidua facta, ad priorem virum redierat, cui centum [decem] doti dederat, neque ejus pecunia, quæ reliqua ex priore dote erat, mentionem fecerat: Divortio factò, reliquum ex priore dote iisdem diebus virum redditurum, ait Labeo, quibus reddidisset, si superius divortium inter eos factum non esset, quoniam prioris dotis causâ in sequentem dotis obligationem esset translata: Et hoc verum puto.

§. 6. Si vir focero, injussu uxoris, manente matrimonio, dotem acceptam fecisset: etiamsi id propter egestatem soceri factum esset, viri tamen periculum futurum, ait Labeo: Et hoc verum est.

§. 7. Si quis pro muliere dotem viro promisit, deinde, herede muliere relicta, decefferit: qua ex parte mulier ei heres esset, pro ea parte, dotis periculum, quod viri fuisset, ad mulierem pertinere, ait Labeo: quia nec melius æquius esset, quod exigere vir ab uxore non potuisset, ob id ex detrimento viri mulierem locupletari: Et hoc verum puto.

67. **POMPONIVS** lib. 20. Epistolarum.

In partem dotis reddendæ erit id, quod mulieri ex peculio servi restitui debet; & ideo & dolum, & culpam in eo peculio vel acquirendo, vel conservando maritus præstare debet: & fructus ex eo percepti, quomodo cujuslibet rei dotalis, ad maritum pertinebunt.

LIBER VIGESIMUS QUINTUS.

TIT. I.

DE IMPENSIS IN RES DOTALES FACTIS.

1. ULPIANUS lib. 36. ad Sabinum.

Impensarum quædam sunt necessaria, quædam utiles, quædam [vero] voluptuaria. §. 1. *Necessaria* hæc dicuntur, quæ habent in se necessitatem impendendi: cæterum, si nulla fuit necessitas, alio jure habentur. §. 2. In necessariis impensis hoc sciendum est, eas demum impensas dotem minuere, quæ in dotem factæ sunt: cæterum, si in dotem factæ non sint, non habent in se reputationem.

§. 3. Inter necessarias impensas esse Labeo ait, moles in mare vel flumen projectas: sed & si pistrinum vel horreum necessario factum sit, in necessariis impensis habendum ait. Proinde Fulcinius inquit: si ædificium ruens, quod habere mulieri utile erat, refecerit; aut si oliveta rejecta restauraverit; vel ex stipulatione damni infecti, ne committatur, præstitit;

2. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

Vel in valetudinem fervorum impenderit;

3. ULPIANUS lib. 36. ad Sabinum.

Vel si vites propagaverit, vel arbores curaverit, vel seminaria pro utilitate agri fecerit: necessarias impensas fecisse videbitur.

§. 1. Nos generaliter definimus, *multum interesse, ad perpetuam utilitatem agri, vel ad eam, quæ non ad præsentis temporis pertineat, an vero ad præsentis anni fructum.* si in præsentis, cum fructibus hoc compensandum: si vero non fuit ad præsens tantum apta erogatio, necessariis impensis computandum.

4. PAULUS lib. 36. ad Edictum.

ET in totum, *id videtur necessariis impensis contineri, quod si à marito omissum sit; iudex tanti eum damnabit, quanti mulieris interfuerit, eas impensas fieri.* Sed hoc differt, quod factarum ratio habetur, etsi res male gesta est: non factarum, ita, si ob id res male gesta est. Itaque si fulserit insulam ruentem, eaque exusta sit, impensas consequitur: si non fecerit, deusta ea, nihil præstabit.

5. ULPIANUS lib. 36. ad Sabinum.

Quod dicitur, *necessarias impensas dotem minuere, sic erit accipiendum, (ut & Pomponius ait,) non ut ipsæ res corporaliter deminuantur, utputa fundus, vel quodcunque aliud corpus: etenim absurdum est, deminutionem corporis fieri propter pecuniam: cæterum hæc res faciet, definire esse fundum dotalem, vel partem ejus, manebit igitur maritus in rerum detentione, donec ei satisfiat: non enim ipso jure corporum, sed dotis fit deminutio. Ubi ergo admittimus deminutionem dotis ipso jure fieri? ubi non sunt corpora, sed pecunia: nam in pecunia ratio admittit, deminutionem fieri. Proinde si æstimata corpora in dotem data sint, ipso jure dos deminuetur per impensas necessarias. Hoc de his impensis dictum est, quæ in dotem ipsam factæ sint: cæterum, si extrinsecus, non imminuent dotem.* §. 1. Sed si impensis necessariis mulier satisfecerit, utrum dos crescat, an vero dicimus, ex integro videri dotem? Et ego, ubi pecunia est, non dubito dotem videri crevisse. §. 2. Si dos tota soluta sit, non habita ratione impensarum: videndum est, an condici possit id, quod pro impensis necessariis compensari solet. Et Marcellus admittit, conditioni esse locum: sed etsi plerique negent, tamen, propter æquitatem, Marcelli sententia admittenda est.

§. 3. *Utiles* autem impensæ sunt, quas maritus utiliter fecit, remque meliorem uxoris fecerit, hoc est, dotem:

6. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

Veluti si novellatum in fundo factum sit, aut si in domo pistrinum, aut tabernam adjecerit, si servos artes docuerit.

7. ULPIANUS lib. 36. ad Sabinum.

Voluptuaria autem impensæ sunt, quas maritus ad voluptatem fecit, & quæ species exornant.

§. 1. Quorum utiles non quidem minuunt ipso jure dotem, veruntamen habent exactionem.

8. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

Utilium nomine ita faciendam deductionem quidam dicunt, si voluntate mulieris factæ sint: iniquum enim esse, compelli mulierem rem vendere, ut impensas in eam factas solveret, si aliunde solvere non potest: Quod summam habet æquitatis rationem.

9. ULPIANUS lib. 36. ad Sabinum.

Pro voluptuariis impensis, nisi parata sit mulier pati maritum tolerantem, exactionem patitur. nam si vult habere mulier, reddere

ea, quæ impensæ sunt, debet marito: aut si non vult, pati debet tolerantem, si modo recipiant separationem. cæterum, si non recipiant, relinquendæ sunt: ita enim permittendum est marito auferre ornamentum, quem posuit, si futurum est ejus, quod abstulit.

10. PAULUS lib. 36. ad Edictum.

Quod si hæc res, in quibus impensæ factæ sunt, promercales fuerint: tales impensæ non voluptuaria, sed utiles sunt.

11. ULPIANUS lib. 36. ad Sabinum.

In voluptuariis autem Aristo scribit, nec si voluntate mulieris factæ sunt, exactionem parere.

§. 1. Donationem inter virum & uxorem circa impensas quoque inhibitam, vere Sabinus scribit.

12. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

Omnino & in ædificandis ædibus, & in reponendis propagandisque vineis, & in valetudine mancipiorum, modicas impensas non debet arbiter, curare: alioquin, negotiorum gestorum potius, quam de dote judicium videbitur.

13. IDEM [lib. 7. Brevium.]

Neque stipendium, neque tributum, ob dotalem fundum præstita, exigere vir à muliere potest: onus enim fructuum hæc impendia sunt.

14. ULPIANUS [lib. 5. Regularum.]

Impensæ necessariae sunt, quibus non factis dos imminuitur: veluti aggeres facere, flumina avertere, ædificia vetera fulcire, itemque reficere, arbores in locum mortuarum reponere.

§. 1. *Utiles* sunt, veluti pecora prædiis imponere, id est, stercoreare.

§. 2. *Voluptuosa* sunt, balnea æstruere.

15. NERATIUS lib. 2. Membranarum.

Quod dicitur, *impensas, quæ in res dotales necessario factæ sunt, dotem deminuerent, ita interpretandum est, ut si quid extra tutelam necessariam in res dotales impensum est, id [est,] in ea causa sit: nam tueri res dotales vir suo sumptu debet. alioquin tam cibaria dotalibus mancipiis data, & quævis modica ædificiorum dotalium refectio, & agrorum quoque cultura dotem minuent: omnia enim hæc in specie necessariarum impensarum sunt. Sed ipsæ res ita præstare intelliguntur, ut non tam impendas in eas, quam deducto eo, minus ex his percepisse videaris. Quæ autem impendia, secundum eam distinctionem, ex dote deduci debeant, non tam facile in universum definiti, quam per singula ex genere & magnitudine impendiorum æstimari possunt.*

16. IDEM [lib. 6. Membranarum.]

ET ante omnia quæcunque impensæ quærendorum fructuum causa factæ erunt, (quamquam eadem etiam colendi causa fiant, ideoque non solum ad percipiendos fructus, sed etiam ad conservandam ipsam rem, speciemque ejus, necessariae sint,) eas vir ex suo facit: nec ullam habet eo nomine ex dote deductionem.

TIT. II.

[DE ACTIONE] RERUM AMOTARUM.

1. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

Rerum amotarum iudicium singulare introductum est adversus eam, quæ uxor fuit; quia non placuit, cum ea furti agere posse: quibusdam existimantibus, ne quidem furtum eam facere, ut Nerva, Cassio: quia societas vitæ quodammodo dominam eam faceret; aliis, ut Sabino & Proculo, furto quidem eam facere, sicuti filia patri faciat, sed furti non esse actionem constituto jure: in qua sententia & Julianus rectissime est.

2. GAJUS lib. 2. ad Edictum Prætoris, titulo de re judicata.

Nam, in honorem matrimonii, turpis actio adversus uxorem negatur.

3. PAULUS lib. 7. ad Sabinum.

ET ideo, si post divortium easdem res contrectat, etiam furti tenebitur.

§. 1. Item si servus ejus furtum fecerit, furti cum ea agere possimus. §. 2. Sed & cum uxore furti agere possibile est: si ei, cui heredes sumus, furtum fecit; vel nobis, antequam nuberet, tamen, propter reverentiam personarum, in utroque casu fur-

furtivam tantum conditionem competere, non etiam furti actionem, dicimus. §. 3. Item verum est, quod Ofilius ait, etiam eas res, quas divortii tempore mulier comederit, vendiderit, donaverit, qualibet ratione consumpserit, rerum amotarum iudicio contineri. §. 4. Si filiafamilias res amoverit, Mela, Fulcinius ajunt, de peculio dandam actionem: quia displicuit, eam furti obligari, vel in ipsam ob res amotas dari actionem. Sed si pater, adjuncta filia, de dote agat: non aliter ei dandam actionem, quam si filiam rerum amotarum iudicio in solidum & cum satisfactione defendat: sed, mortua filia, in patrem rerum amotarum actionem dari non oportere, Proculus ait; nisi quatenus ex ea re pater locupletior sit,

4. POMPONIUS [lib. 16. ad Sabinum.]

Dolove malo fecerit, quo minus ad eum pervenerit.

5. PAPINIANUS [lib. 11. Quaestionum.]

Viva quoque filia, quod ad patrem ex rebus amotis pervenit, utili iudicio petendum est.

6. PAULUS lib. 7. [ad Sabinum.]

Contra nurum quoque focero hoc iudicium dandum, Atilicius & Fulcinius ajunt. §. 1. Quoties filiofamilias dos data est, focerum ob res divortii causa amotas, furti agere non posse.

§. 2. Item cum rerum amotarum etiam in virum datur iudicium, si filiusfamilias maritus sit, utrum de peculio, an in ipsum actio dari debeat? Eadem repetemus, quae de filiafamilias diximus.

§. 3. Si post divortium maritus deceaserit: heres ejus rerum amotarum iudicio uti potest. §. 4. Item heres mulieris ex hac causa tenebitur, sicut conditionis nomine ex causa furtiva.

§. 5. Sed si morte mariti solum sit matrimonium: heres mariti hereditatis petitione, vel ad exhibendum actione eas consequi poterit: Aristo, & condici ei posse, recte putat, quia ex injusta causa apud eam essent. §. 6. Quod si, mortuo viro, amoverit, non fecit furtum: quia rei hereditariae nondum possessa non sit furtum: ideoque aut vindicari poterunt, aut in hereditatis petitionem venient.

7. ULPIANUS [lib. 36. ad Sabinum.]

Mulier habebit rerum amotarum actionem adversus virum: & compensare potest [mulier] cum actione, qua maritus agere vult ob res amotas.

8. POMPONIUS lib. 16. ad Sabinum.

Si, cum dos solveretur mulieri, aut satis doti fieret, dictum non esset, *actum iri rerum amotarum*: nihilominus agi potest. nam & cum dos nulla sit, eadem actio detur. §. 1. Sabinus ait: si mulier res, quas amoverit non reddat: aestimari debere, quanti in litem vir jurasset.

9. PAULUS lib. 37. ad Edictum.

Non enim æquum est, invitum suo pretio res suas vendere.

10. POMPONIUS lib. 16. ad Sabinum.

Ideoque nec debere eum pro evictione promittere: quod ex contumacia mulieris id ita acciderit.

11. ULPIANUS lib. 23. ad Edictum.

Marcellus lib. 8. Digestorum scribit: sive vir uxorem, sive uxor virum domo expulit, & res amoverunt: rerum amotarum teneri. §. 1. Qui rerum amotarum instituit actionem, si velit magis jusjurandum deferre: cogitur adversarius jurare, *nihil divortii causa amotum esse*: dum prius de calumnia juret, qui jusjurandum defert. §. 2. Jurare autem tam vir, quam uxor cogetur. Pater autem amoventis jurare non cogitur: cum iniquum sit, de alieno facto alium jurare. Is ergo cogitur jurare, qui amovisse dicitur; & idcirco nec heres ejus, qui, quæve amovisse dicitur, jurare cogetur. §. 3. Si quis delatum sibi jusjurandum referre velit, non videtur Prætor permisisse:

12. PAULUS lib. 7. Brevium.

Non magis, quam si quis ei, qui furti agat, jusjurandum deferat, an ipse fur sit.

13. ULPIANUS lib. 33. ad Edictum.

Ideo Labeo scribit, mulieri non esse permittendum, referre jusjurandum: & ita Edictum ordinatum videtur.

14. PAULUS lib. 18. ad Edictum.

De rebus amotis permittendum marito, vel uxori, de quibusdam rebus jusjurandum deferre, de quibusdam probare.

15. ULPIANUS lib. 34. ad Edictum.

Nihil interest, utrum simul, an separatim habitaverunt: cum actio rerum amotarum competat etiam adversus eam, quæ ex

ea domo subtraxit, in qua non simul cum viro habitavit. §. 1. Uxor, & nurus, & pronurus, viro, & focero, & profocero furtum facere possunt: furti autem non tenentur, nisi forte emancipatus sit filius: tunc enim nurus patri ejus & furtum facit, & furti tenetur.

16. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Ad fiscum mariti bonis devolutis, uxor, rerum amotarum nomine, in simplum convenitur: quamvis alii in quadruplum condemnentur.

17. ULPIANUS lib. 30. ad Edictum.

Si concubina res amoverit, hoc jure utimur, ut furti teneatur: Consequenter dicemus, * ubique cessat matrimonium, [puta in ea, quæ tutori suo nupsit, vel contra mandata convenit, vel sicubi alibi cessat matrimonium,] cessare rerum amotarum actionem: quia competit divortii causa. §. 1. Res amotas dicimus non solum eas, quas mulier amovit, cum divortii consilium inisset, sed etiam eas, quas nupta amoverit, si, cum discederet, eas celaverit.

§. 3. Non solum eas res, quæ extant, in rerum amotarum iudicium venire, Julianus ait: verum etiam eas, quæ in rerum natura esse desierunt. Simili modo etiam certi condici eas posse, ait. §. 3. Quæ viro sub res pignori datas amoverit, hoc iudicio tenebitur:

18. PAULUS lib. 6. Quaestionum.

Sed & domino condicio competet. sed alterutri agere [re] permittendum est.

19. ULPIANUS lib. 34. ad Edictum.

Sed & si divortii tempore fures in domum mariti induxerit, & per eos res amoverit, ita ut ipsa non contrectaverit: rerum amotarum iudicio tenebitur. Verum est itaque, quod Labeo scripsit, uxorem rerum amotarum teneri, etiam si ad eam res non pervenerit.

20. MARCELLUS lib. 7. Digestorum.

Si rem, quam maritus bona fide emerat, uxor amovit, vel opem furi tulit, idque fecit divortii causa: rerum amotarum iudicio damnabitur.

21. PAULUS lib. 37. ad Edictum.

Si mulier, cum de viri vita desperasset, subreptis quibusdam rebus divortisset: si convaluerit vir, utilis rerum amotarum actio ei danda est. §. 1. Si servus mulieris, jussu dominae, divortii causa res amoverit, Pedius putat, ne furtum eum facere; quoniam nihil lucri sui causa contrectet: nec videri furtum facienti opem ferre, cum mulier furtum non faciat; quamvis servus in facinoribus domino dicto audiens esse non debeat. sed rerum amotarum actio erit. §. 2. At si in dotem servus datus furtum viro fecerit, si quidem mulier talem esse eum scierit, totum damnum viro sarcietur: quod si ignoraverit, tunc non ultra condemnationem noxæ multanda erit. §. 3. Rerum amotarum actio damnum repræsentat, etiam si postea dotis exactio competat. §. 4. Commodi quoque, si quod amotis rebus amiserit vir, ratio habenda est. §. 5. Hæc actio, licet ex delicto nascatur, tamen rei persecutionem continet: & ideo non anno finitur, sicut & condicio furtiva. Præterea & heredibus competit. §. 6. Nec viro, nec mulieri prodest in hoc iudicio, si facere non possunt: pendet enim id ex furto.

22. JULIANUS lib. 19. Digestorum.

Si propter res amotas egero cum muliere, & lis aestimata sit: an actio ei danda sit, si amiserit possessionem? movet [me,] quia dolo adquisit possessionem. Respondi: * qui litis aestimationem suffert, emptoris loco habendus est. ideo, si mulier, cum qua rerum amotarum actum est, aestimationem litis præstiterit, adversus vindicantem maritum, vel heredem mariti, exceptionem habet: & si amiserit possessionem, in rem actio ei danda est. §. 1. Si mulier mortis causa res amoverit, deinde mortuus est maritus: hereditatis petitione, vel actione ad exhibendum consequi poterit heres id, quod amotum est.

23. AFRICANUS lib. 8. Quaestionum.

Redintegrato matrimonio, si iterum divortium factum erit: ob res amotas prioris divortii causa, item ob impensas donationesque priore matrimonio factas, manere actionem existimavit.

24. ULPIANUS lib. 5. Regularum.

Ob res amotas, vel proprias viri, vel etiam dotales, tam vindicatio, quam condicio viro adversus mulierem competit: & in potestate est, qua velit actione uti.

25. MARCIANUS lib. 3. Regularum.

Rerum quidem amotarum iudicium sic habet locum, si divortii consilio res amota fuerint, & secutum divortium fuerit: sed si in matrimonio uxor marito res subtraxerit, licet cessat rerum amotarum

amotarum actio, tamen ipsas res maritus condicere potest: nam jure gentium, condici puto posse res ab his, qui non ex justa causa possident.

26. GAJUS lib. 4. ad Edictum provinciale.

Rerum amotarum actio condictio est.

27. PAPIANUS lib. 4. Responsorum.

Rerum amotarum actio ob adulterii crimen, quo mulier postulata est, non differtur.

28. PAULUS lib. 6. Quaestionum.

Sluxor rem viri ei, cui eam vir commodaverat, subripuerit, isque conventus sit: habebit furti actionem, quamvis vir habere non possit.

29. TRYPHONINUS lib. II. Disputat.

Rerum amotarum aestimatio ad tempus, quo amota sunt, referri debet: nam veritate furtum sit, etsi lenius coercetur mulier. quare nec à bonæ fidei possessore ita res amota usucapiuntur. sed si pluris factæ non restituntur, quæ amota sunt, crescit aestimatio, ut in conditione furtivæ rei.

30. PAPIANUS lib. II. Quaestionum.

Cum soluto matrimonio rerum amotarum iudicium contra mulierem instituitur: redintegrato rursus matrimonio solvitur iudicium.

TIT. III.

DE AGNOSCENDIS ET ALENDIS LIBERIS, vel parentibus, vel patronis, vel libertis.

1. ULPIANUS lib. 34. ad Edictum.

Senatusconsultum, quod factum est de liberis agnoscendis, duas species complectitur; unam eorum, qui agnoscunt: aliam earum, quæ falsum partum subjiciunt. §. 1. Permittit igitur mulieri, parentive, in cuius potestate est, vel ei, cui mandatum ab eis est, si putet prægnantem, denunciare intra dies triginta post divortium connumerandos, ipsi marito, vel parenti, in cuius potestate est; aut domum denunciare, si nullius eorum copiam habeat. §. 2. Domum accipere debemus, hospitium, si in civitate maneat: quod si non sit, sed in villa, vel in municipio, illic, ubi larem matrimonio collocarent.

§. 3. Denunciare autem hoc tantum, esse mulierem ex eo prægnantem. non ergo hoc denunciat, ut mittat custodes maritus: sufficit enim mulieri [hoc] notum facere, quod sit prægnans; mariti est jam aut mittere custodes, aut ei denunciare, quod non sit ex se prægnans. Hoc autem vel ipsi marito, vel alii nomine ejus facere permittitur.

§. 4. Pœna autem mariti ea est, ut, nisi aut custodes præmiserit, aut contra denunciaverit non esse ex se prægnantem, cogatur maritus partum agnoscere: & si non agnoverit, extra ordinem coercetur. Debebit igitur respondere, non esse ex se prægnantem, aut nomine ejus responderi: Quod si factum fuerit, non alias necesse habebit agnoscere, nisi vere filius fuerit. §. 5. Illud notandum est, quod denunciatio à marito non incipit, sed à muliere. §. 6. Sed si maritus ultro custodes offerat, & ea non admittat; vel si non denunciaverit mulier; aut si denunciaverit quidem, custodes autem arbitrio iudicis non admiserit: liberum est marito, parentive ejus, partum non agnoscere. §. 7. Si mulier [esse] se prægnantem intra triginta dies non denunciaverit, postea denuncians, causa cognita audiri debebit. §. 8. Quinimo, & si in totum omiserit denunciationem, Julianus ait, nihil hoc nocere ei, quod editur. §. 9. Dies autem triginta continuos accipere debemus ex die divortii, non utiles.

§. 10. Eleganter autem apud Julianum lib. 19. Digestorum quaeritur: Si intra dies triginta mulier marito non denunciaverit, & intra triginta partum ediderit: an Senatusconsulto locus sit? Et ait, Plancianum Senatusconsultum cessare: quia de eo partu non videtur sentire, qui intra diem trigessimum nascatur: quippe dies triginta ad denunciandum præstituit Senatus. Sed hanc rem non facere præjudicium partui, arbitrator. §. 11. Quemadmodum per contrarium, si maritus uxore denunciante custodes miserit, nullum præjudicium sibi faciat. Licebit igitur ei partum editum ex se negare; nec ei nocebit, quod ventrem custodierit. Et ita Marcellus lib. 7. Digestorum scripsit. ait enim: Sive quis neget uxorem, sive ex se prægnantem, sine præjudicio recte mittet custodes; maxime si missurus id ipsum protestetur. §. 12. Julianus lib. 19. Digestorum scripsit: Quod Senatusconsulto comprehensum est, si mulier viro denunciaverit, se ex eo concepisse, & is, cui denunciatum erit, custodes ad ventrem custodiendum inspiciendumque non miserit, neque conte-

stato dixerit, eam ex se prægnantem non esse, ut ei id, quod editum sit, agnoscere sit necesse: non eo pertinet, ut, si quis agnoscere se filium diceret, suum heredem haberet, quamvis ex alio conceptus sit: quandoque enim (inquit) coepit causa agi, grande præjudicium adfert pro filio confessio patris.

§. 13. Idem per contrarium quoque ait: si mulier, divortio facto, non fecerit ea, quæ Senatusconsulto præcipiuntur, ut liceat patri non agnoscere: non eo pertinere, ut filius natus suum se dicere non possit, sed ad id tantum, ut ita pater alere eum cogatur, si constituerit eum filium esse. §. 14. Idem Julianus scribit: si, uxore denunciante se prægnantem, maritus non negaverit, non utique suum illi partum effici; cogendum tamen alere. Cæterum, [si] esse fatis injuriosum ait, si quis longo tempore abfuerit, & reversus uxorem prægnantem invenerit, & idcirco rejecerit, si quid ex his, quæ Senatusconsulto continentur, omiserit, suum heredem ei nasci.

§. 15. Ex his apparet, sive uxor omiserit, quæ eam ex Senatusconsulto observare oportuit: nihil præjudicare filio, si filius est, non tantum in jure sui, verum ne in alimentis quidem, secundum D. Pii rescriptum: sive maritus neglexerit facere, quæ ex Senatusconsulto debet, natum cogitur omnimodo alere. cæterum recusare poterit filium. §. 16. Plane, si denunciante muliere negaverit, ex se esse prægnantem, tametsi custodes non miserit, non evitabit, quominus quaeratur, an ex eo mulier prægnans sit. Quæ causa si fuerit acta apud iudicem, & pronunciaverit, cum de hoc agatur, quod ex eo prægnans fuerit, nec ne: in ea causa esse, ut agnosci debeat sive filius non fuit, sive fuit, esse suum,

2. JULIANUS lib. 19. Digestorum.

In omnibus causis. quare & fratribus [suis] consanguineus erit.

3. ULPIANUS lib. 34. ad Edictum.

Sive contra pronunciaverit: non fore suum, quamvis suus fuerit. Placet enim, ejus rei iudicem jus facere. & ita Marcellus libro septimo Digestorum probat: Eoque jure utimur. §. 1. Quia Plancianum Senatusconsultum ad eos partus pertinet, qui post divortium eduntur, aliud Senatusconsultum temporibus D. Hadriani factum est, ut etiam si constante matrimonio partus sit editus, de agnoscendo eo agatur. §. 2. Quid ergo, si quis post mortem patris nascatur avo superstiti, in cuius potestate recasurus est: ut si ex filio ejus susceptus probetur? videndum, quid dici debeat. Et certe probandum est, cum avo præjudicium de partu agnoscendo similiter agendum. §. 3. Quid si hoc ipsum in quaestionem veniat, utrum in matrimonio, an postea editus sit? Dicendum est, & super hoc ex Senatusconsultis agendum. §. 4. Et quid [sit,] si, an uxor fuerit, disceptetur? Et Julianus Sexto Cæcilio Africano respondit, locum esse præjudicio. §. 5. Illud tenendum, hæc Senatusconsultata post mortem parentis cessare, si is supervit, in cuius potestatem recasuri non sunt. Quid ergo est in petitione hereditatis, quam filius intendit? quaeritur, utrum ex eo natus sit, cujus hereditatem petit, an non? Adeo hoc verum est, ut Julianus lib. 19. Digestorum scribit: si vivo patre redditum sit præjudicium, & antequam sententia feratur, pater decesserit, transeundum ad Carbonianum Edictum. §. 6. Item hæc Senatusconsulta pertinent ad eos, qui sui heredes agnoscantur: cæterum si forte non sint in potestatem recasuri, verius est Senatusconsulta cessare.

4. PAULUS [lib. 2. Sententiarum.]

Necare videtur non tantum is, qui partum perfocat: sed & is, qui abjicit; & qui alimonia denegat, & [is,] qui publicis locis misericordiæ causa exponit, quam ipse non habet.

5. ULPIANUS lib. 2. de Officio Consulibus.

Si quis à liberis ali desideret, vel [si] liberi, ut à parente exhibentur: iudex de ea re cognoscat. §. 1. Sed utrum eos tantum liberos, qui sunt in potestate, cogatur quis exhibere, an vero etiam emancipatos, vel ex alia causa sui juris constitutos, videndum est. Et magis puto, etiam si non sint liberi in potestate, alendos à parentibus: & vice mutua alere parentes debere. §. 2. Utrum autem tantum patrem, avumve paternum, proavumve paterni avi patrem, cæterosque virilibus sexus parentes [alere cogamur,] an vero etiam matrem, cæterosque parentes [&] per illum sexum contingentes cogamur alere, videndum. Et magis est, ut utrobique se iudex interponat, quorundam necessitatibus facilius succursurus, quorundam aegritudini: & cum ex æquitate hæc res descendar, caritateque sanguinis, singulorum desideria perpendere iudicem oportet.

§. 3. Idem in liberis quoque exhibendis à parentibus, dicendum est.

est. §. 4. Ergo & matrem cogemus, præsertim vulgo quæsitos liberos alere: nec non ipsos eam. §. 5. Item Divus Pius significat, quasi avus quoque maternus alere compellatur.

§. 6. Idem rescriptit, ut filiam suam pater exhibeat, si constiterit apud iudicium, iuste eam procreatam. §. 7. Sed si filius possit se exhibere, æstimare iudices debent, ne non debeant ei alimenta decernere. Denique idem Pius ita rescriptit: [*Aditi à te*] *competentes iudices ali te à patre tuo jubebunt pro modo facultatum ejus: si modo, cum opificem te esse dicas, in ea valetudine es, ut operis sufficere non possis.*

§. 8. Si vel parens neget filium, idcircoque alere se non debere contendat; vel filius neget parentem: summam iudicis oportet super ea re cognoscere. si constiterit, filium vel parentem esse, tunc ali jubebunt. cæterum si non constiterit, nec decernent alimenta.

§. 9. Meminisse autem oportet, & si pronunciaverint ali oportere, attamen eam rem præjudicium non facere veritati: nec enim hoc pronunciatur, *filium esse, sed ali debere.* Et ita D. Marcus rescriptit. §. 10. Si quis ex his alere detrectet, pro modo facultatum alimenta constituentur: quod si non præstentur, pignoribus captis & distractis, cogetur sententiæ satisfacere.

§. 11. Idem iudex æstimare debet, num habeat aliquid parens, vel an pater, [quod] merito filios suos nolit alere: Trebatio denique Marino rescriptum est, merito patrem eum nolle alere, quod eum detulerat. §. 12. Non tantum alimenta, verum etiam cætera quoque onera liberorum patrem ab iudice cogi præbere, Rescriptis continetur. §. 13. Si impubes sit filius emancipatus, patrem inopem alere cogetur: iniquissimum enim quis merito dixerit, patrem egere, cum filius sit in facultatibus. §. 14. Si mater alimenta, quæ fecit in filium, à patre repetat, cum modo eam audiendam. [Ita] D. Marcus rescriptit Antonia Montana in hæc verba: *Sed & quantum tibi alimentorum nomine, quibus necessario filiam tuam exhibuisti, à patre ejus præstari oporteat, iudices æstimabunt: nec impetrare debes ea, quæ exigente materno affectu in filiam tuam erogatura es, etiamsi à patre suo educeretur.* §. 15. A milite quoque filio, qui in facultatibus sit, exhibendos parentes esse, pietatis existimat ratio. §. 16. Parens quamvis ali à filio ratione naturali debet, tamen as alienum ejus non esse cogendum exsolvere filium, rescriptum est. §. 17. Item rescriptum est, heredes filii ad ea præstanda, quæ vivus filius ex officio pietatis suæ dabit, invitos cogi non oportere: nisi in summam egestatem pater deductus est.

§. 18. Solent iudices cognoscere & inter patronos & libertos, si de alendis his agatur: itaque si negent, se esse libertos, cognoscere eos oportebit: quod si libertos constiterit, tunc demum decernere, ut alant. Nec tamen alimentum decretum tollet liberti facultatem, quo minus præjudicio certare possit, si libertum se neget.

§. 19. Alimenta autem pro modo facultatum erunt præbenda, egentibus scilicet patronis: cæterum, si sit, unde se exhibeant, cessabunt partes iudicis. §. 20. Utrum autem tantum patroni alendi sint, an etiam patronorum liberi, tractari potest? Et puto, causa cognita, iudices & liberos quoque patronorum alendos decernere: non quidem tam facile ut patronos, sed nonnunquam & ipsos. nam & obsequium non solum patronis, verum etiam liberis eorum debere præstari. §. 21. Sed & libertus maternus alere cogitur.

§. 22. Si quis à liberti liberto ali se desideret; vel ab eo, quem ex causa fideicommissi manumisit, quemque suis nummis redemit: non debet audiri: ut & Marcellus scribit. exaquatque eum ei, qui mercedem exigendo, jus libertorum amisit. §. 23. Sed & patroni filium, qui capitis accusavit libertum paternum, negat exhibendum.

§. 24. Sed & liberta cogitur patronum alere. §. 25. De alimentis patroni arbiter solet dari, arbitraturus, quantum sit in facultatibus: ut perinde possint alimenta moderari. quæ tamdiu præstabitur, quamdiu liberto supersit, patrono desit. §. 26. Patrem & matrem patroni, cum patronus & filii ejus minime supersint, alere egentibus ipsi [liberti,] si idonei facultatibus sunt, coguntur.

6. MODESTINUS [lib. singul. de Manumissis onibus.]

Alimenta, liberti petente, non præstando patronus, amissione libertatis causa impositorum, & hereditatis liberti, punietur: non autem necesse habebit præstare, etiam si potest. §. 1. Imperatoris Commodi Constitutio talis profertur: *Cum probatum sit, contumeliosis patronos à libertis esse violatos, vel illata manu atroci esse pulsatos, aut etiam paupertate vel corporis valetudine laborantes relictos; primum eos in potestatem patronorum redigi, & ministerium dominis præbere cogi: sin autem*

nec hoc modo admoneantur, vel à Præside emptori addicentur, & pretium patronis tribuetur.

7. IDEM lib. 5. Responsorum.

Sineget, qui maritus fuisse dicitur, *matrimonium esse contractum, eo quod eam, quæ se uxorem fuisse dicit, ancillam esse probare paratus sit:* alimenta quidem liberis præstare interim compellendum; sin autem constiterit eam servam fuisse: nihil ei, qui pascendos curavit, ex hoc præjudicium generare respondit.

8. MARCELLUS lib. 1. ad Legem Juliam & Papiam.

Non quemadmodum masculorum liberorum nostrorum liberi ad onus nostrum pertinent, ita & in fœminis est: nam manifestum est, id, quod filia parit, non avo, sed patri suo esse oneri; nisi pater aut non sit superstes, aut egens est.

9. PAULUS lib. singul. de Jure patronatus.

In bonis superstitum libertorum nullum omnino jus patroni libere patronorum habent: nisi si tam esse infirmos, tamque pauperes, Præsidibus probaverint, ut merito menstruis alimentis à libertis suis adjuvari debeant. Idque jus ita plurimis Principum Constitutionibus manifestatur.

TIT. IV.

DE INSPICIENDO VENTRE, CUSTODIENDOQUE PARTU.

1. ULPIANUS lib. 24. ad Edictum.

Temporibus Divorum Fratrum cum hoc incidisset, ut maritus quidem prægnantem mulierem diceret, uxor negaret, consulti Valerio Præsidi Urbano rescripserunt in hæc verba: *Novam rem desiderare Rutilius Severus videtur, ut uxori, quæ ab eo diverterat, & se non esse prægnantem profiteatur, custodem apponat: & ideo nemo mirabitur, si nos quoque novum consilium & remedium suggeramus. Igitur si perstat in eadem postulatione, commodissimum est, eligi honestissimam fœmina domum, in quam Domitia veniat: & ibi tres obstetrices, probata & artis & fidei, quæ à te assumpta fuerint, eam inspiciant: Et si quidem vel omnes, vel dua renunciaverint, prægnantem videri, tunc persuadendum mulieri erit, ut perinde custodem admittat, atque si ipsa hoc desiderasset: Quod si enixa non fuerit, sciat maritus, ad invidiam existimationemque suam pertinere; ut non immerito possit videri captasse hoc ad aliquam mulieris injuriam: Si autem vel omnes, vel plures, non esse gravidam, renunciaverint, nulla causa custodiendi erit.*

§. 1. Ex hoc rescripto evidentissime apparet, Senatusconsulta de liberis agnoscendis locum non habuisse, si mulier dissimularet se prægnantem, vel etiam negaret: nec immerito: *partus enim, antequam edatur, mulieris portio est, vel viscerum. Post editum plane partum à muliere, jam potest maritus jure suo filium per Interdictum desiderare, aut exhiberi sibi, aut ducere permitti, extra ordinem. Igitur Princeps in causa necessaria subvenit.

§. 2. Secundum quod Rescriptum evocari mulier ad Prætorem poterit, & apud eum interrogari, *an se putet prægnantem:* cogendaque erit respondere. §. 3. Quid ergo, si non responderit, aut non veniat ad Prætorem, numquid Senatusconsulti pœnam adhibemus, scilicet ut liceat marito non agnoscere? Sed finge, non esse eo contentum maritum: qui se patrem potius optet, quam carere filio velit. Cogenda igitur erit remediis Prætoris, & in jus venire, & si venit, respondere: pignoraque ejus capienda, & distrahenda, si contemnat; vel multis coercenda.

§. 4. Quid ergo, si interrogata dixerit *se prægnantem?* Ordo Senatusconsultis expositus sequetur: quod si negaverit, tunc secundum hoc Rescriptum Prætor debet obstetrices adhibere.

§. 5. Et notandum, quod non permittitur marito vel mulieri obstetricem adhibere, sed omnes à Prætoribus adhibendæ sunt.

§. 6. Item Prætor domum honestæ matronæ eligere debet, in quam mulier veniat, ut possit inspicere. §. 7. Quid ergo, si inspicere non patitur, vel ad domum non veniat? Æque Prætoris auctoritas interveniet.

§. 8. Si omnes, vel plures renunciaverint *prægnantem non esse,* an mulier possit injuriarum experiri ex hac causa? Et magis puto, agere eam injuriarum posse: sic tamen, si injuriæ faciendæ causa id maritus desideravit: cæterum, si non injuriæ faciendæ animo, sed quia iuste credidit, vel nimio voto liberorum suscipiendorum ductus est, vel ipsa eum illexerat, ut crederet, quod constante matrimonio hoc fingeat; æquissimum erit ignosci marito.

§. 9. Meminisse autem oportet, tempus non esse præstitutum Rescripto: quamvis in Senatusconsultis de liberis agnoscendis triginta dies præstituantur mulieri. Quid ergo? Semper dicemus marito licere uxorem ad Prætores evocare? an vero & ipsi triginta dies præstitimus? Et putem, Prætores causa cognita debere maritum & post triginta dies audire.

§. 10. De inspicendo ventre, custodiendoque partu, sic Prætor ait: Si mulier, mortuo marito, prænantem se esse dicet: his, ad quos ea res pertinet, procuratorive eorum, bis in mense denunciandum curet, ut mittant, si velint, qua ventrem inspiciant. Mittantur [autem] mulieres libera duntaxat quinque: hæque simul omnes inspiciant: dum ne qua earum dum inspiciat, invita muliere ventrem tangat. Mulier in domo honestissime fœmina pariat, quam ego constituam. † Mulier ante dies triginta quam parituram se putat, denunciât his, ad quos ea res pertinet, procuratoribusve eorum, ut mittant, si velint, qui ventrem custodiant. In quo conclavi mulier paritura erit, ibi ne plures aditus sint, quam unus: si erunt, ex utraque parte tabulis præfigantur. Ante ostium ejus conclavis liberi tres, & tres liberae cum binis comitibus custodiant. Quotiescunque ea mulier in id conclave, aliudve quod, sive in balineum ibit, custodes, si volent, id ante prospiciant: & eos, qui introierint, excutiant. Custodes, qui ante conclave positi erunt, si volent, omnes, qui conclave aut domum introierint, excutiant. Mulier, cum parturire incipiat, his, ad quos ea res pertinet, procuratoribusve eorum denunciât, ut mittant, quibus præsentibus pariat. Mittantur mulieres liberae duntaxat quinque: ita ut, præter obstetrices duas, in eo conclavi, ne plures mulieres liberae sint, quam decem: ancilla, quam sex. Hæ, quæ intus futurae erunt, excutiantur omnes in eo conclavi, ne qua prægnans sit. Tria lumina, ne minus, ibi sint: scilicet, quia tenebra ad subjiciendum aptiores sunt. † Quod natum erit, his, ad quos ea res pertinet, procuratoribusve eorum, si inspiciere volent, ostendatur. Apud eum educatur, apud quem parens jussit. Si autem nihil parens jussit, aut is, apud quem voluerit educari, curam non recipiet: apud quem educetur, causa cognita, constituam. Is, apud quem educatur, quod natum erit, quoad trium mensium sit, bis in mense ex eo tempore; quoad sex mensium sit, semel in mense, a sex mensibus, quoad anniculus fiat, alternis mensibus; ab anniculo, quoad fari possit, semel in sex mensibus, ubi volet, ostendat. Si cui ventrem inspici, custodiri, adesse partui licitum non erit, factumve quid erit, quominus ea ita fiant, uti supra comprehensum est: ei, quod natum erit, possessionem causa cognita non dabo: sive quod natum erit, ut supra cautum est, inspici non licuerit. Quas utique actiones me daturum polliceor his, quibus ex edicto meo bonorum possessio data sit: eas, si mihi justa causa videbitur esse, ei non dabo.

§. 11. Quamvis sit manifestissimum Edictum Prætoris, attamen non est negligenda interpretatio ejus.

§. 12. Denunciare igitur mulierem oportet, his scilicet, quorum interest, partum non edi, vel totam habituris hereditatem, vel partem ejus, sive ab intestato, sive ex testamento.

§. 13. Sed & si servus heres institutus fuerit, si nemo natus sit: Aristo scribit, hic quoque servo, quamvis non omnia, quædam tamen circa partum custodiendum arbitrio Prætoris esse concedenda: Quam sententiam puto veram. Publice enim interest, partus non subjici: ut ordinum dignitas, familiarumque salva sit. ideoque etiam servus iste, cum sit in spe constitutus successione, qualis qualis sit, debet audiri, rem & publicam, & suam gerens.

§. 14. Denunciari autem oportet his, quos proxima spes successione contingit: utputa primo gradu heredi instituto; non etiam substituto: & si intestatus paterfamilias sit, his, qui primum locum ab intestato tenent: si vero plures sint simul successuri, omnibus denunciandum est. §. 15. Quod autem Prætor ait, causa cognita se possessionem non daturum, vel actiones denegaturum, eo pertinet, ut si per rusticitatem aliquid fuerit ommissum ex his, quæ Prætor servari voluit, non obsit partui. Quale est enim, si quid ex his, quæ leviter observanda Prætor edixit, non sit factum, partui denegari bonorum possessionem? Sed mos regionis inspiciendus est, & secundum eum & observari ventrem, & partum, & infantem oportet.

2. JULIANUS lib. 24. Digestorum.

Edictum de custodiendo partu derogatorium est ejus, quod ad Carboniani decreti exemplum comparatum est.

§. 1. Sed hoc aliquando remittere Prætor debet, si non malitia, sed imperitia mulieris factum fuerit, ne venter inspiceretur, aut partus custodiretur.

3. PAULUS lib. 14. ad Plautium.

Qui ventri substitutus est, vel institutus, si ventrem servare velit, audiendus est.

4. SCÆVOLA lib. 20. Digestorum.

Is, à quo, si sine liberis decessisset, quidquid ad eum ex bonis pervenisset, sorori fideicommissum relictum erat, decessit posthuma herede instituta, & substitutis aliis: Quæsitum est, cum uxor defuncti prænantem se dicat, an sorori, procuratorive ejus, secundum formam Edicti, ventrem inspiciere, & partum custodire permittendum sit? Respondi, in ejusmodi specie, de qua quæreretur, posse videri, ad ejus, cui fideicommissum datum esset, sollicitudinem perspicendum, idque causa cognita statuendum.

TIT. V.

SI VENTRIS NOMINE MULIERE IN POSSESSIONEM MISSA, EADEM POSSESSIO DOLO MALO AD ALIUM TRANSFERRE DICATUR.

I. ULPIANUS lib. 34. ad Edictum.

Hoc Edicto rectissime Prætor prospexit, ne, dum in favorem partus possessionem polliceatur, aliis prædæ occasionem præbeat.

§. 1. Idcirco constituit actionem in mulierem, quæ in alium hanc possessionem dolo malo transtulit. † Non solum mulierem Prætor coercet, verum eum quoque, in cujus potestate ea fuerit; scilicet si dolo ipsum alius in possessionem fuerit admissus: actionemque in tantum pollicetur in eos, quanti interfuerit ejus, qui experitur.

§. 2. Necessario Prætor adjecit: ut, qui per dolum venit in possessionem, cogatur decedere. Coget autem eum decedere, non Prætoria potestate, vel manu ministrorum, sed melius & civilius faciet, si eum per Interdictum ad jus ordinarium remiserit.

§. 3. Interest autem ejus, qui experitur, admissum alium in possessionem non fuisse: cum forte bona fide fructus perceptos consumpserit; aut si prædo venerit in possessionem, à quo fructus consequi non possit, quia solvendo non est.

§. 4. Hæc actio etiam post annum dabitur: quia rei habet persecutionem.

§. 5. Et si filia [familias] sit, quæ dolo fecit, in patrem dabitur actio, si quid ad eum pervenerit.

2. PAULUS lib. 37. ad Edictum.

Dolo facit mulier, non quæ in possessionem venientem non prohibet: sed quæ circumscribendi alicujus causa clam & per quandam machinationem in possessionem introducat.

§. 1. Si & patris & filia factum arguetur: in alterum, quem actor velit, reddenda est actio: quia in id, quod agentis interest, datur. Ideo si id, quod ei abest, ab eo, qui in potestate est, servari possit: præter sumptus litis causa factos, inutilis erit ei hæc actio.

TIT. VI.

SI MULIER VENTRIS NOMINE IN POSSESSIONE, CALUMNIÆ CAUSA, ESSE DICATUR.

I. ULPIANUS lib. 34. ad Edictum.

SI de possessione ventris nomine quærat, & deferente herede mulier juraverit prænantem se esse: servandum est jusjurandum. nec tenebitur mulier, quasi calumniæ causa fuerit in possessionem missa: nec vis ei facienda est post jusjurandum. Si tamen peperit, quæretur veritas, an ex eo prægnans fuerit: alteri enim nec prodest, nec nocet jusjurandum inter alios factum: nec partui igitur nocebit.

§. 1. Et hoc Edictum ex eadem causa proficiscitur, qua superius: debet enim Prætor, quemadmodum facilis est circa bonorum possessionem dandam mulieri ventris nomine, ita calumniam ejus impunitam non relinquere.

§. 2. Per calumniam autem in possessione fuisse videtur, quæ, sciens prudensque se prænantem non esse, voluit in possessionem venire.

§. 3. Hanc autem actionem Prætor intra annum utilem pollicetur, ultra non; videlicet quasi pœnalem.

§. 4. Simili autem modo & hic, quanti agentis interfuit, Prætor actionem pollicetur.

§. 5. In parentem etiam Prætor actionem pollicetur: si modo per eum factum sit, ut in possessionem per calumniam veniret.

§. 6. Competit autem [hæc] actio ei, cujus interfuit in possessionem missam non esse: utputa, vel coheredi speranti partum, vel [is] qui substitutus fuit, vel qui ab intestato, si partus non fuisset, succedere potuit.

§. 7. Interesse autem videtur primum de alimentis, quæ in ventrem sunt erogata: nec enim alias hæc repetuntur, nisi per calumniam in possessionem venit: cæterum, si res calumnia caret, nihil præstabit mulier, qua sine causa alta est sub prætextu ventris.

§. 8. Nonnunquam augebitur quod interest: si quis forte dubitans, an prægnans sit, exclusus sit hereditate. nam heredi ejus, qui exclusus est, dandam hæc actionem Julianus ait: si quidem ejus quoque interfuit, non fuisse calumniæ causa in possessione mulierem: quia hoc si non fuisset, adeundo hereditatem institutus, heredi suo locupletiore hereditatem suam relinqueret. † Sed & hoc imputatur mulieri, quod deminuta sunt multa in hereditate: dum hic contemplatione ventris non attigit hereditatem.

§. 9. Idem Julianus lib. 19. Digestorum sic ait: Si substitutus manente muliere in possessione decesserit, heres ejus eadem actione pretium hereditatis à muliere exiget. §. 10. Sed an decedant legata, cæteraque onera hereditatis, videndum? Et mihi videtur posse dici, legatarios potius cum muliere usuros hac actione: quia & ipsorum interfuit, adiri hereditatem. §. 11. Libertati plane subveniendum erit adversus eum, qui propter hereditatem hac actione egit: scilicet ut fideicommissarias cogatur is præstare, qui pretium utique etiam eorum consequitur: Sed & directis credo Prætores succurrere oportere, ut interventu suo tueatur eorum libertatem.

§. 12. Si dolus filiarumfamilias intervenerit, & particeps doli fuerit pater, suo nomine tenebitur.

TIT. VII.
DE CONCUBINIS.

I. ULPIANUS lib. 2. ad Legem Juliam & Papiam.

Quæ in concubinato est, ab invito patrono poterit discedere, & alteri se aut in matrimonium, aut in concubinatum dare. Ego

quidem probo in concubina, adimendum ei connubium, si patronum invitum deserat: quippe cum honestius sit patrono libertam concubinam, quam matremfamilias habere. §. 1. Cum Atilicino sentio, & puto, solas eas in concubinato habere posse sine metu criminis, in quas stuprum non committitur. §. 2. Qui autem damnatam adulterii in concubinato habuit, non puto, Lege Julia de adulteriis teneri: quamvis, si uxorem eam duxisset, teneretur.

§. 3. Si qua in patroni fuit concubinato, deinde in filii esse coepit, vel in nepotis, vel contra: non puto eam recte facere; quia prope nefaria est hujusmodi conjunctio, & ideo hujusmodi facinus prohibendum [est.] §. 4. Cujuscunque ætatis concubinam habere posse, palam est: nisi minor annis duodecim sit.

2. PAULUS lib. 12. ad Legem Juliam & Papiam.

SI patronus libertam concubinam habens furere coeperit, in concubinato eam esse humanius dicitur.

3. MARCIANUS [lib. 12. Institutionum.]

IN concubinato potest esse & aliena liberta, & ingenua, & maxime ea, quæ obscuro loco nata est, vel quantum corpore fecit: alioquin si honestæ vitæ, & ingenuam mulierem in concubinatum habere maluerit, sine testatione hoc manifestum faciente non conceditur; sed necesse est ei, vel uxorem eam habere, vel hoc recusantem, stuprum cum ea committere. §. 1. Nec adulterium per concubinatum ab ipso committitur: nam quia concubinatus per Leges nomen assumpsit, extra Legis poenam est: ut & Marcellus lib. 7. Digestorum scripsit.

4. PAULUS [lib. 19. Responsorum.]

Concubinam ex sola animi destinatione æstimari oportet.

5. IDEM [lib. 2. Sententiarum.]

Concubinam ex ea provincia, in qua quis aliquid administrat, habere potest.

LIBER VIGESIMUS SEXTUS.

TIT. I.
DE TUTELIS.

I. PAULUS [lib. 38. ad Edictum.]

Tutela est (ut Servius definit) vis ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qui propter ætatem suam sponte se defendere nequit, jure civili data, ac permissa. §. 1. Tutores autem sunt, qui eam vim ac potestatem habent: exque re ipsa nomen ceperunt. itaque appellantur tutores, quasi tuitores, atque defensores: sicut aditui dicuntur, qui ædes tuentur. §. 2. Mutus tutor dari non potest, [quoniam auctoritatem præbere non potest.] §. 3. Surdum non posse dari tutorem, plerique, & Pomponius [lib. 69. ad Edictum] probant: quia non tantum loqui, sed & audire tutor debet.

2. POMPONIUS lib. 3. ad Sabinum.

Non est exigendum à pupillo, ut sibi tutorem petat, aut ut ad tutorem suum proficiscatur.

3. ULPIANUS lib. 37. ad Sabinum.

Qui habet tutorem [pupillus vel pupilla], si furere coeperint, in ea causa sunt, ut in tutela nihilominus durent: quæ sententia Quinti quoque Mucii fuit, & à Juliano probatur. eoque jure utimur, ut cesset cura, si tutela atas indigeat. Quare si tutores habent, per furorem in curam non rediguntur: sive non habent, & furor eis accesserit, nihilominus tutores accipere poterunt; quia Lex 12. Tabularum ita accepta est, ut ad pupillos, vel pupillas non pertineat. §. 1. Quia autem in pupillorum persona adgnatos curatores non admittimus: idcirco putavi, etsi minor viginti quinque annis furiosus sit, curatorem ei, non ut furioso, sed ut adolescenti dari, quasi ætatis esset impedimentum: & ita definiemus, ei, quem atas cura vel tutela subjicit, non esse necesse quasi dementi dari curatorem. & ita Imperator Antoninus Augustus rescripsit: cum magis ætatis, quam dementiæ tantisper sit consulendum. §. 2. Si pupillus pupillave cum iusto tutore, tutorve cum eorum [quo] litem agere vult, & curator in eam rem petitur: utrum ipsis poscentibus datur, an vero & adversario? Et sciendum est, sive agant, sive conveniantur, dari hunc curatorem posse: sed non alias, quam si ipse petat, cui dari eum oportet. † Denique Cassius lib. 6. scripsit, talem curatorem neminem dari posse, nisi præsentem: neque cuique nisi præsentem & postulanti. Itaque infanti non potest dari. † Idem

Cassius ait, si pupillus curatorem postulare non vult, quominus cum eo agatur, cogi eum à Prætores debuisse. §. 3. Quolibet loco & tempore hunc curatorem dari posse, Pomponius lib. 16. ad Sabinum scripsit.

§. 4. Si pupillus petat talem curatorem, nec addat in quam rem: an in omnes controversias datus sit? Et ait Celsus, Servium constituisse, in omnes res datum videri.

4. PAULUS lib. 8. ad Sabinum.

Quod dicitur, si indistincte datus sit curator, in totam litem datum videri: fortasse eo spectet, si familiaris eriscundæ, aut communi dividendo, aut finium regundorum actio esset cum tutore: & si indistincte datus esset: non solum eo nomine curator esset, quod ageret pupillus pupillave, sed invicem quoque, quod cum his ageretur.

§. 1. Possunt autem vel plures in plurium locum, vel unus in plurium, vel unus unius loco, vel in unam litem, vel in plures curator peti.

5. POMPONIUS lib. 17. ad Sabinum.

Cum semel petitus sit talis curator, quamdiu is curator maneat, alius in eandem litem curator peti non potest.

§. 1. Et, si Titius (verbi gratia) adversus Sejum curator petitus sit, idem Titius adversus alium tutorem dari poterit: ut ex diversis causis unus duorum curatorum locum obtineat. † Quod quidem & adversus eundem accidet, si in diversas lites in diversis temporibus idem petatur.

6. ULPIANUS lib. 38. ad Sabinum.

Muto, itemque mutæ impuberibus tutorem dari posse, verum est: Sed an auctoritas eis accommodari possit, dubitatur? Et si potest tacenti, & muto potest: est autem verius (ut Julianus lib. 21. Digestorum scripsit) etiam tacentibus auctoritatem posse accommodari. §. 1. Sub conditione à Præsibus provinciarum non posse dari tutorem, placet: & si datus sit, nullius esse momenti dationem: Et ita Pomponius ait. Hanc autem adjectionem, quam Præsides provinciarum faciunt, tutorem do, si satisdederit, non conditionem in se habere, sed admonitionem, non aliter ei tutelam committi, quam [si satisdederit, hoc est, non aliter ei gerere permittendum, quam] si rem salvam fore caverit.

§. 2. Tu-

§. 2. Tutoris datio neque imperii est, neque jurisdictionis: sed ei soli competit, cui nominatim hoc dedit vel Lex, vel Senatusconsultum, vel Princeps.

§. 3. Surdo impuberi poterit tutor dari.

§. 4. Ei, cujus pater in hostium potestate est, tutorem dari [non] posse, palam est: Sed si datus sit, an in pendenti sit datio, dari potest? Et non puto dationem valere: sic enim post patris regressum recidit in potestatem, atque si nunquam pater ab hostibus captus fuisset. Imo curator substantiæ dari debet, ne in medio pereat.

7. ULPIANUS [lib. 2. Disputationum.]

SI filiusfamilias tutor à Pratore datus sit: si quidem pater tutelam agnovit, in solidum debet teneri; si non agnovit, duntaxat de peculio. *Agnovisse* autem videtur, sive gessit, sive gerenti filio consensit, sive omnino attigit tutelam. Unde cum quidam filio scripsisset, ut diligenter tutelam gereret, *cum scias* (inquit) *periculum ad nos pertinere*: dixi, hunc quoque videri agnovisse. Plane, si solum monuit filium, non videtur agnita.

8. IDEM lib. 1. Opinionum.

PATRONUS quoque tutor liberti sui fidem exhibere debet: & si qua in fraudem debitorum, quamvis pupilli liberti, gesta sunt: revocari jus publicum permittit.

9. MARCIANUS lib. 3. Institutionum.

IN eos extra ordinem animadvertitur, qui probentur, nummis datis tutelam occupasse, vel pretio accepto operam dedisse, ut non idoneus tutor daretur; vel consulto in edendo patrimonio quantitatem minuerit; vel evidenti fraude pupillorum bona alienasset.

10. ULPIANUS [lib. 2. ad Edictum.]

ETIAM non municeps tutor dari potest, dummodo municipi detur.

11. PAULUS lib. 3. ad Vitellium.

FURIOSUS, si tutor datus fuerit, potest intelligi ita dari, *cum sua mentis esse ceperit*.

12. IDEM lib. 10. Responsorum.

QUÆsitum est: an hi, qui in locum absentis Reipublicæ causa tutores dati sunt, mortuo illo, tutores perseverent, an alii petendi essent? Paulus respondit, eos, qui in locum absentis dati sunt, non reverso eo, in eadem causa perseverare usque ad tempus pubertatis.

13. POMPONIUS lib. 2. Enchiridii.

SOLET etiam curator dari aliquando tutorem habenti, propter adversam tutoris valetudinem, vel senium ætatis: qui magis *administrator rerum*, quam *curator* esse intelligitur.

§. 1. Est etiam *adjutor tutela*, quem solet prætor permittere tutoribus constituere, qui non possunt sufficere administrationi tutelæ: ita tamen, ut suo periculo eum constituent.

14. ULPIANUS lib. 37. ad Sabinum.

SI adrogati sunt adhuc impuberes, vel deportati sint pupilli; tutores habere desinunt.

§. 1. Item si in servitutem pupillus redigatur, utique finitur tutela.

§. 2. Aliis quoque modis desinunt esse tutores: si forte quis ab hostibus fuerit captus, vel pupillus, vel tutor.

§. 3. Sed et si ad tempus fuerit quis datus, tempore finito, tutor esse desinit.

§. 4. Præterea, si suspectus quis fuerit remotus, desinit esse tutor.

§. 5. Sed et si ad certam conditionem datus sit: æque evenit, ut desinat esse tutor, existente conditione.

15. IDEM lib. 38. ad Sabinum.

SI quis tutor non sit captus ab hostibus, sed missus ad eos quasi legatus, aut etiam receptus ab eis, aut transfugerit: quia servus non efficitur, tutor manet; sed interim à Præsidibus alius tutor dabitur.

16. GAJUS lib. 12. ad Edictum provinciale.

TUTELA plerumque virile officium est.

§. 1. Et sciendum est, nullam tutelam hereditario jure ad alium transire: Sed ad liberos virilis sexus perfectæ ætatis, descendunt legitima, cætera non descendunt.

17. PAULUS lib. 18. ad Sabinum.

COMPLURA Senatusconsulta facta sunt, ut in locum furiosi, & muti, & surdi tutoris, alii tutores dentur.

18. NERATIUS lib. 3. Regularum.

FŒMINÆ tutores dari non possunt: quia id munus masculorum est: nisi à Principe filiorum tutelam specialiter postulent.

TIT. II.

DE TESTAMENTARIA TUTELA.

1. GAJUS lib. 12. ad Edictum provinciale.

LEGE duodecim Tabularum permissum est parentibus, liberis suis, sive fœminini, sive masculini sexus, si modo in potestate sint, tutores testamento dare. §. 1. Item scire debemus, etiam posthumis filiis, vel nepotibus, vel cæteris liberis, licere parentibus, testamento tutores dare: qui modo in ea causa sint, ut, si vivo eo nati fuerint, in potestate ejus futuri [sint], neque testamentum rupturi.

§. 2. Item ignorandum non est, eum, qui filium in potestate, & nepotem ex eo æque in potestate habebit, si nepoti tutorem dederit, ita recte dedisse videri, si nepos post mortem ejus in patris sui potestatem recasurus non sit: quod evenit, si vivo testatore filius in potestate ejus esse desierit.

2. ULPIANUS lib. 2. ad Sabinum.

NEC militem liberis recasurus in potestatem, tutorem dare posse, à Divis Fratibus rescriptum est.

3. IDEM lib. 35. ad Edictum.

TESTAMENTO datos tutores, accipere debemus etiam eos, qui codicillis testamento confirmatis scripti sunt.

§. 1. Sed eos demum testamento datos accipere nos oportet, qui jure dati sunt.

4. MODESTINUS lib. 7. Differentiarum.

PATER heredem instituto filio, vel exheredato tutorem dare potest: mater autem non nisi instituto; quasi in rem potius, quam in personam tutorem dare videatur. † Sed & inquiri in eum, qui matris testamento datus est tutor, oportebit: cum à patre datus, quamvis minus jure datus sit, tamen sine inquisitione confirmatur; nisi si causa, propter quam datus videbatur, in eo mutata sit: veluti si ex amico inimicus, vel ex divite pauperior effectus sit.

5. ULPIANUS lib. 15. ad Sabinum.

SI quis *filiabus* [suis] vel *filiis* tutores dederit, etiam posthumæ videtur dedisse: quia *filiæ* appellatione etiam posthuma continentur.

6. IDEM [lib. 39. ad Sabinum.]

QUID, si nepotes sint? an appellatione *filiorum*, & ipsis tutores dati sint, videndum? Et magis est, ut ipsis quoque dari videantur: si modo *liberos* dixit. Cæterum, si *filios*, non continebuntur: aliter enim filii, aliter nepotes appellantur. † Plane, si *posthumis* dederit, tam filii posthumi, quam cæteri liberi continebuntur.

7. PAULUS lib. 3. ad Sabinum.

TUTORES non ab herede, sed à testatore protinus proficiunt, simul atque aliquis heres extitisset: nam & ipse heres tutor dari [potest]; & post mortem heredis tutor recte dari potest.

8. ULPIANUS lib. 24. ad Sabinum.

TUTOR datus, vetari tutor esse potest, vel testamento, vel codicillis. §. 1. Sed si sub conditione fuerit tutor datus, deficiente conditione, tutor non erit. §. 2. Tutorem autem & à certo tempore dare, & usque ad certum tempus, licet; & sub conditione, & usque ad conditionem. §. 3. In tutoris dationem utrum levissima conditio, an novissima, ut in legato, spectanda est? utputa: *Titius, cum poterit, tutor esto: Titius, si navis ex Asia venerit, tutor esto?* Et Julianus libro 20. Digestorum recte scripsit, novissimam scripturam esse spectandam.

9. POMPONIUS lib. 3. ad Quintum Mucium.

SI nemo hereditatem adierit, nihil valet ex his, quæ testamento scripta sunt: si vero unus ex pluribus adierit, tutelæ statim valent: nec expectandum erit, ut omnes hereditatem adeant.

10. ULPIANUS [lib. 36. ad Sabinum.]

SI hereditas nondum adita sit, ex qua tutor speratur, verius est, alium tutorem posse dari: quasi nondum sit, nec speretur.

§. 1. In tutelis testamentariis id sequimur, quod novissimum est: & si sapius tutor datus sit, novissimam scripturam intuemur.

§. 2. Qui filium, & ex eo nepotem habebat, si nepoti tutorem dederit: habet disceptationem, an aliquo casu non sit utilis datio? utputa si proponas, filium vivo patre decessisse, & nepotem ex eo successisse vivo avo? Et fortius dicendum est, tutelam quoque à Lege [Junia] velle confirmatam: nam & Pomponius lib. 16. ex Sabino scripsit, valere tutoris dationem. Cum enim confirmatum sit testamentum; consequenter tutoris quoque datio valebit in eo testamento scripta, quod valet; id est, ubi nepos vel heres institutus sit, vel nominatim exheredatus sit.

§. 3. Si furiosus testamento tutor detur, si quidem cum furere defuerit: tutorem esse recte datum, Proculus existimat. quod si datus sit pure, negat Proculus valere dationem: Sed est verius, quod & Pomponius ait, recte videri datum, & tunc fore tutorem, cum sapere coeperit. §. 4. Servus alienus ita dari tutor potest, si liber erit, tutor esto: Quinimo, & si pure datus sit, videtur inesse hæc conditio, cum liber erit. † Potest autem quis & extraneo seruo defendere ex hac causa fideicommissariam libertatem. Quid enim interest, suum servum, an alienum tutorem scripserit, cum pupilli favore, & publicæ utilitatis adsumpra libertas sit in persona ejus, qui tutor scriptus est? Potest igitur & huic fideicommissaria libertas defendi, si voluntas apertissime non refragetur.

11. IDEM [lib. 37. ad Sabinum.]

SI quis sub conditione, vel ex die, tutorem dederit, medio tempore alius tutor dandus est: quamvis legitimum tutorem pupillus habeat. * Sciendum est enim, quamdiu testamentaria tutela speratur, legitimam cessare. §. 1. Et si semel ad testamentarium devoluta fuerit tutela, deinde excusatus sit tutor testamentarius: adhuc dicimus, in locum excusati dandum, non ad legitimum tutorem redire tutelam. §. 2. Idem dicimus, & si fuerit remotus: nam & hic idcirco abit, ut alius detur. §. 3. Quod si tutor testamento datus decesserit, ad legitimam tutelam redit: quia hic Senatusconsultum cessat. §. 4. Plane si duo pluresve fuerint tutores testamentarii, in locum ejus, qui decessit, vel in civitate esse desit: poterit dari alius. cæterum, si nullus superstit, vel in civitate sit, legitima tutela succedit.

12. IDEM [lib. 38. ad Sabinum.]

CERTARUM rerum, vel causarum, testamento tutor dari non potest, nec deductis rebus.

13. POMPONIUS [lib. 17. ad Sabinum.]

ET, si datus fuerit, tota datio nihil valebit:

14. MARCIANUS [lib. 2. Institutionum.]

QUIA personæ, non rei vel causæ datur.

15. ULPIANUS [lib. 38. ad Sabinum.]

SI tamen tutor detur rei Africanæ, vel rei Syriacæ, utilis datio est: Hoc enim jure utimur.

16. IDEM lib. 39. ad Sabinum.

SI quis ita dederit, *Filiis meis tutorem do*: in ea conditione est, ut tam filiis, quam filiabus dedisse videatur. *filiorum* enim appellatione & filiarum continentur. §. 1. Si quis filio tutorem dederit, & plures filios habeat: an omnibus filiis dedisse videatur? Et de hoc Pomponius dubitat. Magis autem est, ut omnibus dedisse videatur. §. 2. Si quis liberis tutores dederit, vel filiis, & habeat quosdam apud hostes, etiam ipsis dedisse videbitur: si non aliud aperte probetur testatorem sensisse. §. 3. Si quis, cum ignoraret se filium Titium habere, filiis tutores dederit: utrum his solis dedisse videatur, quos in potestate scit, an ei quoque, quem ignoravit se habere? Et magis est, ut huic dedisse non videatur, licet nomen *filiorum* admittit & ipsum: sed quia de ipso non sensit, dicendum est, cessare in personam ejus dationem. §. 4. Proinde & si certus fuit, filium decessisse, qui supererat, idem erit dicendum: nec enim videtur ei dedisse, quem obisse credebatur. §. 5. Si *Posthumis* dederit tutores, hique vivo nascantur, an datio valeat? Et magis est, ut utilis datio fiat, etiam si vivo eo nascantur.

17. IDEM [lib. 35. ad Edictum.]

TESTAMENTO datos tutores non esse cogendos satisfacere, *rem salvam fore*, certo certius est. Sed nihilominus, cum quis offert satisfactionem, ut solus administret, audiendus est: ut Edicto cavetur. Sed recte Prætor etiam cæteris detulit hanc conditionem, si & ipsi velint satisfacere. nam & si ipsi parati sunt satisfacere, non debent excludi alterius obligatione: sed, impleta videlicet ab omnibus satisfactione, omnes gerent: ut qui contentus est magis satis accipere, quam gerere, securus esset. §. 1. Non omnimodo autem is, qui satisfacere, preferendus est. Quid enim, si suspecta persona sit, vel turpis, cui tutela committi nec cum satisfactione debeat? vel quid, si jam multa flagitia in tutela admisit? nonne magis repelli & rejici à tutela, quam solus administrare debeat? Nec satis non dantes temere repelluntur: quia plerumque bene probati, & idonei, atque honesti tutores, etiam si satis non dent, non debent rejici; quinimo nec jubendi sunt satisfacere.

§. 2. Duplex igitur causa cognitio est: una ex persona ejus, qui obtulerit satisfactionem, quis, & qualis est: alia contutorum, quales sunt; num forte ejus existimationis, vel ejus honestatis sunt, ut non debeant hanc contumeliam satisfactionis subire.

18. CALLISTRATUS lib. 3. Edicti monitorii.

QUOD si plures satisfacere parati sint, tunc idoneior preferendus erit, ut & tutorum personæ inter se, & fidejussorum comparentur.

19. ULPIANUS lib. 35. ad Edictum.

SI nemo tutorum provocet ad satisfactionem, sed existat quidam, qui tutor non est, desideraretque, ut aut satisfacere tutores, aut si non dent, parato sibi satisfacere committant tutelam, non est audiendus: neque enim aut extero committenda tutela est, aut testamento dati tutores, contra jus, satisfactioni subjiciendi sunt.

§. 1. Hoc Edictum, de satisfactione ad tutores testamentarios pertinet. † Sed & si ex inquisitione dati sunt tutores, Marcellus ait, & ad hos pertinere hoc Edictum. & id Oratione etiam Divorum Fratrum significari. ideoque & illi clausulæ sunt subjecti: ut si cui major pars tutorum decernat, is gerat, quem major pars eligat: quamvis verba Edicti ad testamentarios pertineant.

§. 2. Testamento datus posthumo tutor, nondum est tutor, nisi posthumus edatur: datur tamen adversus eum, substituto pupilli, negotiorum gestorum actio. sed si partus editus fuerit, deinde hic tutor, priusquam quicquam gereret, remotus à tutela fuerit, & hic eadem actione tenebitur; si quid plane gessit post editum partum, de eo quoque, quod ante gessit, tutelæ iudicio tenebitur: & omnis administratio in hac actione veniet.

20. PAULUS [lib. 38. ad Edictum.]

TUTOR incertus dari non potest.

§. 1. Testamento quemlibet possumus tutorem dare, sive is Prætor, sive Consul sit: quia Lex duodecim Tabularum id confirmat.

21. IDEM lib. 8. Brevium.

TESTAMENTO tutores hi dari possunt, cum quibus testamenti factio est.

22. ULPIANUS lib. 45. ad Edictum.

SI quis tutorem dederit filio suo servum, quem putabat liberum esse, cum esset servus: is neque liber, neque tutor erit.

23. AFRICANUS lib. 8. Quæstionum.

TUTOR ita recte non datur, *illi aut illi filiis meis, utri eorum volet, Titius tutor esto*: Quid enim dicemus, si Titius constituere nolit, utri ex filiis tutor esse velit?

§. 1. Ita autem recte tutor dabitur, *Titius si volet, illi filio meo tutor esto*.

24. JAVOLENUS [lib. 5. ex Cassio.]

SI plures tutores sint, à Prætoris curatore posci litis causa, supervacuum est: quia altero auctore, cum altero agi potest.

25. MODESTINUS [lib. 4. Pandectarum.]

DUOBUS pupillis tutor datus, etsi alterius tutela se excusare potest, cum res separatae sint: attamen alterius tutor manet.

26. PAPINIANUS lib. 4. Responsorum.

JURE nostro tutela communium liberorum matri, testamento patris, frustra mandatur: nec, si provinciæ Præses impericia lapsus patris voluntatem sequendam decreverit, successor ejus sententiam, quam Leges nostræ non admittunt, recte sequetur.

§. 1. *Honoris causa* tutor datus non videtur, quem pater à cæteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandavit, rationes accipere voluit.

§. 2. Propter litem inofficiosi testamenti ordinandam exhereditato filio, cui tutorem pater [jure] dedit, eundem à Prætoris confirmari oportet: eventus judicatis rei declaravit, utrum ex testamento patris, an ex decreto Prætoris, auctoritatem acceperit.

27. TRYPHONINUS [lib. 14. Disputationum.]

DEMI fiet, si intestatum decessisse patrem pupilli nomine defendatur, falsumve testamentum nomine pupilli dicatur: & si patruus extet, legitimus tutor futurus ab intestato, quia * tutorem habenti tutor dari non potest. nam commodius ipse, qui scriptura continetur, à Prætoris dabitur, ut sine ullo litis præjudicio, justus tutor auctor pupillo ad eam litem fiat.

§. 1. Cum autem ipse patruus, quem tutorem legitimum sibi dicebat pupillus esse, subjectum filium criminetur, & ad se legitimam hereditatem pertinere contenderet: alium tutorem petendum Julianus respondit.

28. PAPINIANUS lib. 4. Responso.

QUI tutelam testamento mandatam, excusationis jure suscipere noluit, ab his quoque legatis summovendus erit, quæ filiis ejus

ejus relicta sunt: modo si legata filii non affectione propria, sed in honorem patris meruerunt.

§. 1. Verbis fideicommissi manumissus, non jure tutor testamentato datur; post libertatem itaque redditam, ex voluntate testatoris ad tutelam vocatur.

§. 2. Impuberi liberto patronus frustra tutorem dabit; sed voluntatem ejus, si fides inquisitionis congruat, Prator sequetur.

29. IDEM lib. 15. Responsorum.

EX sententia Senatusconsulti Liboniani, tutor non erit, qui se testamento pupillo tutorem scripsit. Cum autem patris voluntas hoc ipsum manu sua declarantis ambigua non esset, eum, quamvis alii tutores essent, curatorem dandum respondi: nec admittendam excusationem, quam jure publico habebat; quoniam promississe videbatur: nec ut suspectum removeri.

30. PAULUS lib. 6. Questionum.

DUO sunt Titii, pater, & filius; datus est tutor Titius, nec apparet, de quo sensit testator: Quæro, quid sit juris? Respondit, is datus est, quem dare se testator sensit: si id non apparet, non jus deficit, sed probatio. Igitur neuter est tutor.

31. SCÆVOLA (lib. 4. Questionum.)

SI pater exheredata filia tutores dederit, & testamentum ejus ruptum dicatur, nato posthumo: commodissimum est, eosdem tutores pupillæ dari ad petendam intestati hereditatem.

32. PAULUS lib. 9. Responsorum.

QUÆRO, an non ejusdem civitatis cives testamento quis tutores dare possit? Paulus respondit, posse.

§. 1. Idem Paulus respondit, eum quoque, qui propter rerum notitiam tutor datus est, perinde in omnibus & administrationis, & accessionis jure conveniri posse, atque ceteros tutores, qui eodem testamento dati sunt.

§. 2. Lucius Titius heredes instituit filios suos pupillaris ætatis, eisque tutores his verbis dedit: *Filiis meis tutores sunt Gajus Mævius & Lucius Eros: cui Eroti libertatem non dedit: fuit autem Equus intra viginti quinque annos ætatis. Quæro, an possit libertatem sibi vindicare? Paulus respondit: quoniam placet, eum, qui à domino tutor datus est, libertatem quoque meruisse videri: eum quoque, de quo quæritur, in eadem causa habendum: & liberum quidem ab adita hereditate esse, tutela autem post legitimam ætatem ouerari.*

33. JAVOLENUS lib. 8. ex Posterioribus Labeonis.

TUTORIBUS ita datis, *Lucium Titium tutorem do, si is non vivit, tum Gajum Plautium tutorem do: Titius vixerat, & tutelam gesserat, deinde mortuus erat: Trebatius negat, ad Plautium pertinere tutelam: Labeo contra. Proculus, quod Labeo; Ego Trebatii sententiam probo, quia illa verba ad mortis tempus referuntur.*

34. SCÆVOLA lib. 10. Digestorum.

CUM codicillis ideo alios tutores dare significasset, *quoniam testamento datos quosdam defunctos, aut excusationem habere posse comperrisset: an nihilominus, qui eorum viverent, nec excusati essent, tutores permanerent? Respondit, nihil proponi, cur non permanerent.*

TIT. III.

DE CONFIRMANDO TUTORE, VEL curatore.

I. MODESTINUS lib. 6. Excusationum.

UT ne de confirmandis tutoribus relinquamus indiscussum, pauca & de his scrutemur.

§. 1. Sunt quidam dati recte tutores secundum testamenta, id est, & à quibus oportet, & quibus oportet, & quomodo oportet, & ubi oportet. Pater enim filiis, vel nepotibus, quos habet in potestate, recte dat tutorem, sed in testamento. † Si autem fuerit persona talis, quæ non potest dare, velut mater, aut patronus, aut extraneus quis; aut persona, cui non potest dari, velut si pater filio non existenti in potestate, aut filia dederit, aut si dixerit, *precor te curam habere rerum*; aut in codicillis non confirmatis dederit tutorem, aut curatorem: tunc quod deficit, repleri à Consulari potestate Constitutiones concesserunt, & secundum mentem confirmari tutores.

§. 2. Et si quidem pater fuerit, qui dederit tutorem: amplius nihil ut plurimum inquit, qui præest, sed simpliciter eum confirmat: Si autem alius quis dederit, tunc inquit personam, si apta sit.

§. 3. Hoc amplius scire oportet, quoniam curator testamento neque à patre recte datur: sed datum assuetum est confirmari ab eo, qui præest.

2. NERATIUS lib. 3. Regularum.

MULIER liberis non recte testamento tutorem dat: sed si dederit, decreto Pratoris vel Proconsulis, ex inquisitione confirmabitur; nec satisdabit pupillo rem salvam fore.

§. 1. Sed etsi curator à matre testamento datus sit filiis ejus, decreto confirmabitur ex inquisitione.

3. JULIANUS lib. 21. Digestorum.

QUI à patre tutor scriptus est aut non iusto testamento, aut non ut Lege præcipiebatur: confirmandus est ad tutelam gerendam, perinde ac si ex testamento tutor esset: id est, ut satisfactio ei remittatur.

4. PAULUS lib. singul. de Excusationibus tutelarum.

SI patronus, vel quivis extraneus, impuberi, quem heredem instituerit, tutorem dederit, & extra ea nihil in bonis habeat pupillus: non male dicetur, iudicium ejus sequendum esse, qui & personam ejus, quem tutorem esse voluerit, noverit, & impuberem ita dilexit, ut eum heredem instituerit.

5. PAPIANUS lib. 11. Questionum.

Tutores à patre testamento datos iussit Prator magistratus confirmare: Hi cautionem quoque accipere debuerunt: nec voluntas ejus, qui tutorem dare non potuit, negligentiam magistratum excusat. Denique Prator non ante decretum interponere potest, quam per inquisitionem idoneis pronunciatis. Unde sequitur, ut, si tutelæ tempore solvendo non fuerunt, in id, quod de bonis eorum servari non possit, contra magistratus actio decernatur.

6. IDEM lib. 5. Responsorum.

SI filio puberi pater tutorem, aut impuberi curatorem dederit, citra inquisitionem Prator eos confirmare debet.

7. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

NATURALI filio, cui nihil relictum est, tutor frustra datur à patre: nec sine inquisitione confirmatur.

§. 1. Si quærat, an ex inquisitione recte datus sit tutor, quatuor hæc consideranda sunt: an hic dederit, qui dare potuit; & ille acceperit, cui fuerat dandus; & is datur, cujus dandi facultas erat; & pro tribunali decretum interpositum.

8. TRYPHONINUS [lib. 14. Disputationum.]

IN confirmando tutore hoc Prator inquirere debet, an duraverit patris voluntas: Quod in facili est, si proximo mortis tempore tutores non jure vel curatores scripserit pater. Nam si ante-annos, ut spatio medio potuerit facultatum, dati non jure tutoris à patre, fieri deminutio, vel mortem ante celata vel ignorata emerit improbitas, aut inimicitia cum patre exarserunt,

9. PAULUS [lib. sing. de Cognitionibus.]

VEL cum fisco aliquem contractum damnosum miscuissent:

10. TRYPHONINUS [lib. 14. Disput.]

UTILITATEM pupillorum Prator sequitur, non scripturam testamenti, vel codicillorum. Nam patris voluntatem Prator ita accipere debet, si non fuit ignarus scilicet eorum, quæ ipse Prator de tutore comperta habet. Quid denique, si postea de eo, quem pater testamento codicillisve non jure dedit, scripsit, tutorem esse nolle? Nempe non sequitur primam voluntatem Prator, à qua pater discessit.

11. SCÆVOLA lib. 20. [Digestorum.]

AVIA nepotibus curatorem dedit, fideicommissum ei relicto: quaesitum est, an administrare curator compelli debeat? Respondit, curatorem quidem non esse: sed, cum aliquid ei testamento datum esset, teneri eum ex fideicommissum, si non curam susciperet; nisi id, quod ei datum esset, nollet petere, aut reddere esset paratus.

§. 1. Item quaesitum est, an iste curator satisdare nepotibus debeat? Respondit, quasi curatorem non debere: sed cum fideicommissum ab eo peti posset, fideicommissi nomine satisdare debere.

TIT. IV.

DE LEGITIMIS TUTORIBUS.

I. ULPIANUS [lib. 14. ad Sabinum.]

LEGITIMA tutela Lege duodecim tabularum adgnatis delata sunt; & consanguineis: item patronis, id est, his, qui ad legi-

legitimam hereditatem admitti possint. Hoc summa providentia: ut qui sperarent hanc successionem, iidem tuerentur bonâ, ne dilapidarentur. §. 1. Interdum alibi est hereditas, alibi tutela; utputa, si sit consanguinea pupillo: nam hereditas quidem ad agnatum pertinet, tutela autem ad agnatum. † Item in libertinis, si sit patrona, & patroni filius: nam tutelam patroni filius, hereditatem patrona obtinebit. † Tantundemque erit, & si sit patroni filia, & nepos. §. 2. Si apud hostes sit frater, inferioris gradus agnato tutela non defertur: nam & si patronus apud hostes sit, patroni filio tutela non defertur, sed interim à Præto datur.

§. 3. Interdum [autem] etiam sine hereditate tutela defertur, interdum hereditas sine tutela: utputa in eo, qui latitavit, cum servum [suum] rogatus esset manumittere. Nam generaliter Divus Pius rescripsit Aurelio Basso, jus Patroni cum non habere, his verbis: *Plane tergiversatio eorum, qui subvertere fideicommissam libertatem velint, eo modo puniatur, ne jus patroni adquirant in eo, quem liberum esse nolunt.* † Idem erit, si filia adsignatus libertus sit: tutela quidem apud fratres remanebit, ut Marcellus notat, legitima autem hereditas ad fororem pertinebit.

2. IDEM lib. 37. ad Sabinum.

Legitimam tutelam capitis deminutione pupilli, etiam ea, quæ salva civitate contingit, amitti, nulla dubitatio est.

3. IDEM lib. 38. ad Sabinum.

Tutela legitima, quæ patronis defertur [et] Lege duodecim Tabularum, non quidem specialiter, vel nominatim delata est, sed per consequentias hereditatum, quæ ex ipsa Lege patronis data sunt. §. 1. Ergo manumissor ex Lege duodecim Tabularum tutor est, sive sponte [manumisit], sive etiam compulsus ex causa fideicommissi manumisit. §. 2. Sed etsi hac lege emit, ut manumitteret, & ex Constitutione Divi Marci ad Ausidium Victorinum pervenit ad libertatem: dicendum est, tutorem esse. §. 3. Plane, si forte ex Rubriano Senatusconsulto pervenerit ad libertatem: non habebit tutorem eum, qui rogatus est, sed Orcinus libertus effectus ad familiam testatoris pertinebit. In qua specie incipit tutela ad liberos patroni primos pertinere, quæ ad patronos non pertinuit. Quod quidem in omnibus Orcinis libertis locum habet testamento manumissis. §. 4. Si duo pluresve manumittant, omnes tutores sunt: sed, si mulier sit inter manumissores, dicendum est: solos masculos fore tutores. §. 5. Sed si aliquis ex patronis decesserit, tutela penes cæteros patronos est, quamvis ille filium reliquerit. Sed & si ab hostibus fuerit captus, interim soli compatroni tutores sunt. Simili modo, & si in servitutum redactus sit, apparet, cæteros esse tutores. §. 6. Sed si omnes patroni decesserint, tunc tutela ad liberos eorum incipit pertinere. §. 7. Proinde si alter ex patronis filium, alter nepotem reliquerit, utrum ad solum filium, an vero & ad nepotem tutela pertineat: quia & nepos in familia patris sui proximus est? hoc apparebit ex legitimis hereditatibus: Legitima autem hereditas ad solum filium (pertinet: ergo & tutela ad solum filium) descendit; post filium, tunc ad nepotem.

§. 8. Quæri potest, si patroni filius sit remotus, vel excusatus, an nepoti tutela deferatur? Et Marcellus in ea sententia est, ut succedi non posse scribat: Idcirco enim abierunt tutela, ut alii in locum eorum dentur, non ut successio admittatur. §. 9. Non tantum autem morte, verum etiam capitis deminutione successio debet in legitima tutela admitti. Quare si proximior capite deminutus est, qui post eum est, succedit in tutela administratione.

§. 10. Si parens filium, vel filiam, vel nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes, quos in potestate habeat, emancipet: vicem legitimi tutoris sustinet.

4. MODESTINUS (lib. 4. Differentiarum.)

Quo defuncto, si liberi perfectæ ætatis existant, fiduciarii tutores fratris vel sororis efficiuntur.

5. ULPIANUS (lib. 35. ad Edictum.)

Legitimos tutores nemo dat: sed Lex duodecim Tabularum fecit tutores. §. 1. Sed, etiam hos cogi satisfacere, certum est: in tantum, ut etiam patronum & patroni filium, cæterosque liberos ejus cogi, rem salvam fore, satisfacere, plerisque videatur. Sed hoc, causa cognita, Præto statuere debere, melius est, utrum debeat satisfacere patronus, liberique ejus, an non: ut si persona honesta sit, remittatur ei satisfactio, & maxime si substantia modica sit: si autem patroni persona vulgaris, vel minus honesta sit, ibi dicendum est, satisfactioem locum habere: ut * aut modus tutelæ, aut perso-

na, aut causa admittat satisfactioem. §. 2. In legitimis, & in his, qui à Magistratibus dantur, quæsitum est, an uni decerni tutela possit? Et ait Labeo, & uni recte tutelam decerni: posse enim aliquos vel absentes, vel furiosos esse: Quæ sententia, utilitatis gratia, admittenda est, ut uni decernatur administratio. §. 3. An ergo & provocare se invicem secundum superiorem clausulam possint? Et magis est, ut, si omnes satis non dederint, vel si finita est satisfactio, (nonnunquam enim satisfactio ab eis non petitur, aut satis definit esse cautum), aut Magistratus municipales ab his, quos dederint, aut non potuerunt, aut noluerunt satis exigere: posse dici etiam in his, quo casu cautum non est, admittendam provocationem. §. 4. An ergo & in patronis idem sit dicendum, maxime ubi cessat satisfactio? Et puto, in patronis non oportere admitti provocationem, nisi ex magna causa: ne quis spem successionis deminuat. nam si patrono tutela non fuerit commissa, poterit per compatronum damno adfici, qui solus rem pupilli male administrat. §. 5. Si legitimus tutor capite minutus sit: dicendum est, definere eum esse tutorem, & locum esse iudicio tutelæ, finita tutela.

6. PAULUS [lib. 38. ad Edictum.]

Intestato parente mortuo, agnatis defertur tutela. *Intestatus* autem videtur non tantum is, qui testamentum non fecit, sed & is, qui testamento liberis suis tutores non dedit: quantum enim ad tutelam pertinet, intestatus est. † Idem dicemus, si tutor testamento datus, adhuc filio impubere manente, decesserit: nam tutela ejus ad agnatum revertitur.

7. GAJUS (lib. 1. Institutionum.)

Sunt autem *agnati*, qui per virilis sexus personas cognatione juncti sunt, quasi à patre cognati: veluti frater eodem patre natus, fratris filius, neposve ex eo; item patruus, & patruus filius, neposve ex eo.

8. PAULUS (lib. 38. ad Edictum.)

Si reliquero filium impuberem, & fratrem, & nepotem ex alio filio: constat utrosque esse tutores, si perfectæ ætatis sunt: quia eodem gradu sunt.

9. GAJUS (lib. 12. ad Edictum provinciale.)

Si plures sunt agnati, proximus tutelam nanciscitur: & si eodem gradu plures sint, omnes tutelam nanciscuntur.

10. HERMOGENIANUS (lib. 2. Juris epitomarum.)

Agnato propior foemina, quo minus sit impuberis agnati tutor, non objicitur: Ideoque patruus sororem consanguineam habentis fratris filii legitimus erit tutor: nec amita patruo magno, vel matertera fratris filiis, ne sint tutores, obstat. §. 1. Surdus, & mutus, nec legitimi tutores esse possunt: cum nec testamento, nec alio modo utiliter dari possint.

11. PAULUS [lib. 16. ad Plautium.]

Minus autem audiens potest.

TIT. V.

DE TUTORIBUS ET CURATORIBUS

datis ab his, qui sui dandi habent: & qui, & in quibus causis specialiter dari possunt.

1. ULPIANUS (lib. 39. ad Sabinum.)

Sive Proconsul, sive Præses, sive etiam Præfectus Ægypti, sive Proconsulatum (obtineat) provinciæ, (vel) temporis causa Præfide defuncto, vel quia ipsi provinciæ regenda commissa est, tutorem dare poterit. §. 1. Legatus quoque Proconsulis ex oratione Divi Marci, tutorem dare potest. §. 2. Quod autem permittitur tutorem dare provinciæ Præsidi: eis tantum permittitur, qui sunt ejusdem provinciæ, vel ibidem domicilium habent.

2. IDEM lib. 35. ad Edictum.

Cum quidam tutores dati appellassent, quidam autem non adessent: Divus Pius rescripsit, dandum temporarium tutorem, qui tutela fungatur.

3. IDEM lib. 36. ad Edictum.

Jus dandi tutores datum est omnibus Magistratibus municipalibus: eoque jure utimur: sed illum, qui ab eodem municipio, vel agro ejusdem municipii est.

4. IDEM lib. 9. ad Legem Juliam & Papiam.

Prætor ipse se tutorem dare non potest: sicut nec pedaneus iudex, nec compromissarius ex sua sententia fieri potest.

5. GA-

5. GAJUS lib. 12. ad Edictum provinciale.

Illud semper constitit, Praesidem posse tutorem dare tam absentem, quam praesentem, & tam praesenti, quam absenti:

6. ULPIANUS lib. 8. de omnibus Tribunalibus.

Nec non ignorant, & invito.

7. IDEM lib. 1. de omnibus Tribunalibus.

Non tantum ad dotem dandam nupturae curatorem dari oportet, verum etiam ei [quoque], qua jam nupta est: Sed & ad dotem augendam datur: & mutanda quoque dotis gratia curator dari potest.

8. IDEM lib. 8. de omnibus Tribunalibus.

Nec mandante Praeside alius tutorem dare poterit. §. 1. Si Praetor, vel Praeses provinciae in furore aut dementia constitutus dederit tutorem, non puto valere: quamvis enim Praetor, vel Praeses sit, nec furor ei magistratum abroget, attamen datio nullius erit momenti. §. 2. Dari tutor omni die poterit. §. 3. Furioso, & furioso, & muto, & furdo tutor, vel curator à Praetore, vel Praeside dari poterit.

9. MARCIANUS lib. 9. Institutionum.

Impuberi ad hereditatem adeundam, ut tutor detur, ex causa permissum est.

10. IDEM lib. 5. Regularum.

Tutor, si petitus fuerit habenti, sed, absente eo, quasi non habenti datus sit, datio nulla est: nam & quoquo modo in petitione tutoris si erratum fuerit in facti causa, maxime post Constitutionem Divorum Fratrum, non valet tutoris datio.

11. CELSUS lib. 11. Digestorum.

Curator pupillo, vel pupillae non datur, si tutor eorum adfuerit.

12. ULPIANUS lib. 3. de Officio Proconsulis.

His, qui in ea causa sunt, ut superesse rebus suis non possint, dare curatorem, Proconsulem oportebit.

§. 1. Nec dubitabit filium quoque patri curatorem dare. quamvis enim contra sit apud Celsum & apud alios plerosque relatum, quasi indecorum sit, patrem à filio regi: attamen D. Pius Justio Celeri, item D. Fratres rescripserunt: *filium, si sobrie vivat, patri curatorem dandum, magis quam extraneum.* §. 2. D. Pius matris querelam de filiis prodigis admisit, ut curatorem accipiant, in haec verba: *Non est novum, quosdam, etsi mentis suae videbuntur ex sermonibus compotes esse, tamen sic tractare bona ad se pertinentia, ut, nisi subveniatur his, deducantur in egestatem: eligendus itaque erit, qui eos consilio regat. nam aequum est, prospicere nos etiam eis, qui, quod ad bona ipsorum pertinet, furiosum faciunt exitum.*

13. PAPINIANUS lib. 11. Quaestionum.

Si impuberi libertas & hereditas per fideicommissum data sit, & institutus adire nolit: Senatus censuit, eum, si impuberis nomine desideretur, adire cogendum: ut tamen pupillo, pupillae tutor ab eo, cui jus dandi erit, detur, qui tutelam retineat, quoad restituatur hereditas, & *rem salvam fore*, ab herede caveatur. Postea Divus Hadrianus, ut idem in eo servetur, cui directa libertas data fuerit, rescripsit. §. 1. Quamvis autem à patrono, *rem salvam pupillo fore*; non facile cautio exigatur: tamen Senatus pro extraneo haberi voluit eum, qui, quod in ipso fuit, etiam libertate privavit impuberem, & jus quidem liberti, quod habet, quia ex causa fideicommissi manumittit, non est ei ablatum: tutela vero sine vinculo cautionis non committitur. Quid ergo, si non caveat? non dubie tutela non erit apud patronum. §. 2. Sed si puella duodecimum annum impleverit, tutor desinit esse. Quoniam tamen minoribus annorum desiderantibus curatores dari solent, si curator patronus petatur, fides inquisitionis pro vinculo cedit cautionis.

14. IDEM lib. 12. Quaestionum.

Libertus non aliis patroni patronave liberis tutor esse cogitur, quam qui jura patronatus sperare possunt.

15. PAULUS lib. 2. ad Edictum.

In omnem rem curator dandus est in ejus tutoris locum, qui republicae causa abfuit.

16. IDEM lib. 73. ad Edictum.

Nec ille desinit tutor esse: Quod & in omnibus, qui ad tempus excusantur, juris est.

17. ULPIANUS lib. 9. ad Edictum.

Ei, qui de statu suo litigat, tutorem dari posse, Pomponius scribit. & verum est: ut ita demum teneat datio, si liber est.

18. IDEM lib. 61. ad Edictum.

In dando tutore ex inquisitione, & in eum inquiritur, qui Senator est. Et ita Severus rescripsit.

19. PAULUS lib. 16. ad Plautium.

Ubi absunt hi, qui tutores dare possunt, decuriones jubentur dare tutores: dummodo major pars conveniat: ubi non est dubium, quin unum ex se dare possint. §. 1. Magistratus municipalis collegam suum quin dare tutorem possit, non est dubium.

20. MODESTINUS lib. 7. Differentiarum.

Ventri tutor à Magistratibus populi Romani dari non potest: curator potest: nam de curatore constituendo Edicto comprehensum est. §. 1. Curatorem habenti, quo minus alius curator detur, regula Juris non est impedimento.

21. IDEM lib. 1. Excusationum.

Scire oportet Magistratus, quod curatrices minoribus mulieres non creabunt. §. 1. Si mater sub hac conditione scripserit filios heredes, *si soluti patris potestate fuerint*: solutis his, & propter hoc heredibus, ipse pater curator creari non poterit, etiamsi voluerit: ut non alia via hoc, quod noluit testatrix, fiat: Et hoc ita à Divo Severo promulgatum est. §. 2. Sed & si quis à parentibus prohibitus fuerit tutor esse, hunc neque creari oportet: & si creatus sit, nec recusaverit, prohiberi eum esse tutorem, manente epitimia.

§. 3. Eos, qui in legatione sunt, ne creent tutores vel curatores Magistratus: quia per id tempus, quo in legatione sunt, periculum ad eos non pertinet. §. 4. Si Praefectorum hominem in legatione existentem Romanus Princeps dederit tutorem, dimittetur.

§. 5. Cum reliquis oportet Magistratum, & mores creandorum investigare. * neque facultates enim, neque dignitas ita sufficiens est ad fidem, ut bona electio, vel voluntas & benigni mores.

§. 6. Semper autem maxime hoc observent Magistratus, ne creent eos, qui se ipsos volent ingerere, ut creentur; quique pecuniam dant: hos enim & poenae obnoxios esse, promulgatum est.

22. IDEM lib. 5. Excusationum.

Et qui non sunt Consilarii vel Senatores, Consiliariorum, vel Senatorum filiis tutores creantur: sicut & Consilarii, vel Senatores his, qui non sunt ex Consiliariis, vel Senatoribus.

23. IDEM lib. 4. Pandectarum.

Simul plures tutores dari possunt.

24. PAULUS lib. 9. Responsorum.

Divi Marcus & Verus Cornelio Proculo: *Si quando desinit in civitate, ex qua pupilli oriundi sunt, qui idonei videantur esse tutores: officium sit Magistratum, inquirere ex vicinis civitatibus honestissimum quemque, & nomina Praesidi provinciae mittere, non ipsos arbitrium dandi sibi vindicare.*

25. IDEM lib. 10. Responsorum.

Curatorem impuberi datum quacunque ex causa, perseverare in diem pubertatis in eadem cura, respondi. Ergo post pubertatem alium curatorem sibi petere debet.

26. SCAEVOLA lib. 2. Responsorum.

Seja egressa annos duodecim, decreto Praetoris ex inquisitione datus est tutor quasi minori. Quae, an excusare se deberet? Respondi, secundum ea, quae proponerentur, neque excusationem necessariam esse, neque obligari, quod non gereret.

27. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

Pupillo, qui tam Romae, quam in provincia facultates habet, rerum, quae sunt Romae, Praetor; provincialium Praeses, tutorem dare potest. §. 1. Libertino tutores liberti dandi sunt. Sed et si ingenuus detur, nec se excusaverit, tutor perseverabit.

28. PAULUS lib. 2. Decretorum.

Romanus Appulus ab iudice appellaverat, dicens, *se non debuisse dari in tutela collegam ei, quem ipse, cum Magistratus esset, nominasset suo periculo, ne in una tutela duplex periculum sustineret*: decrevit Imperator, posse quem & fideiussorem pro tutore esse, & nihilominus tutorem dari. Itaque detentus est in tutela.

29. IDEM lib. singulari de Cognitionibus.

Si peregre agant, qui tutores vel curatores dati sunt, ut intra diem trigesimum notum his à Magistratibus fiat, Divus Marcus rescripsit.

TIT. VI.

QUI PETANT TUTORES VEL
curatores, & ubi petantur.

1. MODESTINUS lib. 7. Differentiarum.

Matris sollicitudo in petendis filio tutoribus, non etiam curatoribus, observatur: nisi quo casu impuberi curator petendus est.

2. IDEM lib. 1. Excusationum.

Si minores non habent eos, qui ex Legibus sunt, defensores, si quidem tutoribus indigent propter aetatem, possunt petere eis tutores constitui, cognati, & qui secundum affinitatem sunt, familiares parentum, masculorum, & foeminarum: possunt & amici parentum, & educatores ipsorum puerorum hoc petere.

§. 1. Alii igitur voluntate petunt tutores: Sunt autem quidam, quibus est necesse petere tutores: puta, mater, & liberti: ex his enim illa damnum patitur, hi autem & puniuntur, si non petierint eos, qui ex Legibus defensores sunt. Mater enim expellitur à legitima filii hereditate, quasi existens indigna accipere hereditatem legitimam, negligens ei constitui tutorem. Et non solum si non petierit, sed & si puritatis gratia petierit eum, qui dimitti poterat, deinde dimisso eo, vel abjecto, alium non petierit rursus, vel ex studio malos petierit. Liberti autem ex his causis accusati apud Praesidem puniuntur, ut emendantur, si apparuerint vel propter negligentiam, vel propter malitiam non petiisse.

§. 2. Quae autem de matre dicta sunt, ostenduntur in epistola Divi Severi, cujus verba subjecta sunt.

Divus Severus Cuspio Rufino: *Omnem me rationem adhibere subveniendis pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnibus volo: & ideo, quae mater vel non petierit tutores idoneos filiis suis, vel prioribus excusatis, rejectivae, non confestim aliorum nomina dederit: jus non habeat vindicandorum sibi bonorum intestatorum filiorum.*

§. 3. Si quidem aliquis vel foenerator, vel legatarius, vel alius necessariam habeat adversus pupillum persecutionem: ipse quidem non petet tutorem pupillo, sed eos, qui petere possunt, rogabit petere: vel, si hi neglexerint, tunc accedens ad Praesidem hoc ipsum dicet, ut constituto tutore legitimo, ea adversus pupillum moveatur persecutio.

§. 4. Haec quidem de tutoribus. Curatores autem minores sibi ipsi petent, si quidem adfuerint, per se ipsos: si autem abfuerit aliquis eorum, petet per procuratorem. §. 5. An autem alius petere curatorem possit minori, quaesitum est? & Ulpianus egregius ita scribit: non licere alium ei petere, sed ipsum sibi ipsi.

Et apud Paulum lib. 9. Responsorum ita relatum est.

Curatorem, ignorante, nec mandante pupilla, non recte ei à tutore petitum videri: periculumque eorum, quae curator non jure datus gessit, non sine ratione eum, qui petit, cogendum agnoscere. Et alia parte ejusdem libri ita respondit: Si matris iudicium Princeps fecutus, curatores filiae ejus dedit, periculum administrationis eorum eam respicere debere. §. 6. Qui qualitercunque dimissi sunt per excusationem à tutela, necesse non habent petere pupillis tutorem, ut ait Severi & Antonini Constitutio.

3. PAULUS lib. 10. Responsorum.

Decreto Decurionum & ipsum Magistratum curatorem dari potuisse, respondi.

4. TRYPHONINUS lib. 13. Disputat.

Credendum est, & eam matrem Constitutione contineri, quae à patre non legitime tutores testamento vel codicillis datos filiis impuberibus, non postulavit decreto confirmari. §. 1. Sin autem idoneis datis tutoribus pluribus unus eorum vel decessit; vel temporalem excusationem accepit: mater, quae propterea in locum illius alium non petit, quia numerus reliquorum administrationi tutelae sufficiebat, incidit quidem in verba Constitutionis, sed sententia excusatur. §. 2. Sed si suspecto tutore pupilli accusato, decretum erit, ei adjungi alios, mater eos quoque petere debet: & si non petit, incidet in sententiam Constitutionis.

§. 3. Haec autem mater ab omni quidem bonorum vindicatione intestatorum filiorum repellitur, si vero maritus ei fideicommissum à filio reliquerit, cui mulier non petit tutorem, si sine liberis decesserit, vel sub hac ipsa conditione, si intestatus mortuus erit: fideicommissi petitio, quae ex alieno iudicio descendit, non est premissa. §. 4. Quae autem suspectum tutorem non fecit, nec verbis, nec sententia Constitutionis in poenam incidit; quod ejusmodi fa-

cta dijudicare & aestimare, virilis animi est: & potest etiam delicta ignorare mater: satisque est, eam petisse talem, qui inquisitione per Praetorem habita idoneus apparuit. & ideo nec iudicium ejus sufficit ad eligendos tutores, sed inquisitio fit, etiam si maxime in bona propria liberis suis testamento tutores dederit.

TIT. VII.

DE ADMINISTRATIONE ET PERICULO TUTORUM & CURATORUM, qui gesserint, vel non: & de agentibus, vel conveniendis, uno vel pluribus.

1. ULPIANUS lib. 35. ad Edictum.

Gerere atque administrare tutelam, extra ordinem tutor cogi solet. §. 1. Ex quo scit, se tutorem datum, si cesset tutor, suo periculo cessat. Id enim à Divo Marco constitutum est: ut, qui scit se tutorem datum, nec excusationem, si quam habet, allegat intra tempora praestituta, suo periculo cesset. §. 2. Sufficit tutoribus ad plenam defensionem, si ipsi iudicium suscipiant, si pupillus ipsis auctoribus: nec cogendi sunt tutores cavere, ut defensores solent. Licentia igitur erit, utrum malint ipsi suscipere iudicium, an pupillum exhibere, ut ipsis auctoribus iudicium suscipiatur: ita tamen, ut pro his, qui dari non possunt, vel absint, ipsi tutores iudicium suscipiant; pro his autem, qui supra septimum annum aetatis sunt, & praesto fuerint, auctoritatem praestent.

§. 3. In causis autem adultorum licentia erit agentibus, vel ipsum adultum praesentem in iudicium vocare, ut consensu curatoris conveniatur: vel contra curatorem agere, ut ipse litem suscipiat. In absentibus autem adultis omnimodo contra curatorem agendum.

§. 4. Non denegari autem neque tutoribus, neque curatoribus, etiam debitores pupillorum vel adultorum, ex persona sua, prospectu officii, in iudicium vocare: vel eis hoc facientibus, suum accommodare consensum.

2. IDEM lib. 9. ad Edictum.

Si tutor condemnnavit, si ipse condemnatus est: pupillo, & in pupillum potius actio iudicati datur: & maxime si non se liti obrulit, sed cum non posset, vel propter absentiam [pupilli], vel propter infantiam auctor ei esse ad accipiendum iudicium. Et hoc etiam D. Pius rescripsit. Et exinde multis rescriptis declaratum est, in pupillum dandam actionem iudicati semper, tutore condemnato: nisi abstineatur: tunc enim nec in tutorem, nec in pupillum, nec pignora tutoris capienda esse, saepe rescriptum est. §. 1. Amplius Marcellus libro vigesimo [primo] Digestorum scribit: & si satisdedit tutor, mox abstinuit pupillus, fideiussoribus quoque ejus debere subveniri. sed [&] si pupillus non abstinuit, quemadmodum ipsi, ita & fideiussoribus ejus subveniri: maxime, si pro absente pupillo, vel pro infante satisdedit.

3. IDEM lib. 35. ad Edictum.

Si plures curatores dati sunt, Pomponius lib. 68. ad Edictum scripsit, ratum haberi debere, etiam quod per unum gestum est: nam & in furiosi curatoribus, ne utilitates furiosi impediuntur; Praetor uni eorum curationem decernet, ratumque habebit, quod per eum sine dolo malo gestum est. §. 1. Si parens vel pater, qui in potestate habet, destinaverit testamento, quis tutorum tutelam gerat, illum debere gerere Praetor putavit. Meritoque parentis statuti voluntati, qui utique recte filio prospexit. Tantundem Praetor facit & de his, quos parens destinavit testamento, [ipse] autem confirmavit: ut, si parens declaravit, quem velit tutelam administrare, ille solus administraret. §. 2. Caeteri igitur tutores non administrabunt: sed erunt hi, quos vulgo honorarios appellamus. Nec quisquam putet, ad hoc periculum nullum redundare. Constat enim, hos quoque, excussis prius facultatibus ejus, qui gesserit, conveniri oportere: dati sunt enim, quasi observatores actus ejus, & custodes: imputabiturque eis quandoque, cur, si male eum conversari videbant, suspectum [eum] non fecerunt. Assidue igitur & rationem ab eo exigere eos oportet, & sollicito curare, qualiter conversetur: & si pecunia sit, quae deponi possit, curare, ut deponatur ad praediorum comparationem. blandiuntur enim sibi, qui putant, honorarios tutores omnino non teneri: tenentur enim secundum ea, quae supra ostendimus. §. 3. Quamvis autem ei potissimum se tutelam commissurum Praetor dicat, cui testator delegavit; attamen nonnunquam ab hoc recedet: utputa si pater minus pensio consilio hoc fecit, forte minor viginti quinque annis; vel eo tempore fecit, quo iste tutor bona vitae, vel frugum videbatur: deinde postea idem cepit male conversari ignorante testatore; vel si contemplatione facultatum ejus res ei commissa

commissa est, quibus postea exutus est. §. 4. Nam & si unum pater dederit tutorem, nonnunquam ei adiunguntur curatores. Nam Imperator noster cum Patre rescripsit: cum duos quis liberos suos tutores dedisset, unum rerum Italicarum, alium rerum Africanarum, curatores eis adiungendos: nec patris secuti sunt voluntatem.

§. 5. Quod in tutoribus scriptum est, & in curatoribus erit observandum, quos pater testamento destinavit, à Prætoribus confirmandos. §. 6. Apparet igitur, Prætori cura fuisse, ne tutela per plures administraretur: quippe etsi pater non destinaverit, quis gerere debeat: attamen id agit, ut per unum administraretur. sane enim facilius unus tutor & actiones exercet & excipit, ne per multos tutela spargatur. §. 7. Si non erit à testatore electus tutor, aut gerere nolet: tum is gerat, cui major pars tutorum tutelam decreverit. Prætor igitur iubebit eos convocari: aut si non coibunt, aut coacti non decernent, causa cognita ipse statuet, quis tutelam geret. §. 8. Plane si non consentiant tutores Prætori, sed velint omnes gerere, quia fidem non habeant electo, nec patiuntur succedanei esse alieni periculi: dicendum est, Prætoribus permittere eis omnibus gerere. §. 9. Item si dividi inter se tutelam velint tutores, audiendi sunt: ut distribuatur inter eos administratio.

4. IDEM lib. 9. ad Edictum.

VEL in partes, vel in regiones: & si ita fuerit divisa, unusquisque exceptione summovebitur pro ea parte, vel regione, quam non administrat.

5. IDEM lib. 35. ad Edictum.

ITA autem depositioni pecuniarum locus est, si ea summa corrad, [id est, colligi] possit, ut comparari ager possit: si enim tam exigua esse tutelam [facile] probatur, ut ex nummo refecto prædium puero comparari non possit, depositio cessat. † Quæ ergo tutelæ quantitas depositionem inducat, videamus? Et cum causa depositionis exprimitur, ut prædia pupillis comparentur: manifestum est, ut ad minimas summas non videatur pertinere: quibus modus præfiniri generaliter non potest; cum facilius, causa cognita, per singulos possit examinari. Nec tamen auferenda facultas est, etiam minores summas interdum deponi postulare, si suspecti tutores esse videantur. §. 1. Gessisse autem videtur tutor, qui quid omnino pupillare attigit, etiam si modicum: cessantque partes eorum, qui solent cessantes cogere administrare. §. 2. Quod si, posteaquam gessit, tunc se gestu abstinuit: etiam suspecti postulatio succedit.

§. 3. Quod si quis tutelam mandaverit gerendam, gesta que fuerit ab eo, cui mandatum est: locus erit tutelæ actioni. * videtur enim gessisse, qui per alium gessit. Quod si non accessit is, cui mandatum est, utili actione convenitur. §. 4. Debitor patris, qui tutelam administravit filii, tutelæ iudicio tenebitur etiam ob id, quod patri debuit. §. 5. Si tutor pupillum suum puberem factum non admonuerit, ut sibi curatores peteret: (sacris enim Constitutionibus hoc facere iubetur, qui tutelam administravit): an tutelæ iudicio teneatur? Et magis puto, sufficere tutelæ iudicium, quasi connexum sit hoc tutelæ officio, quamvis post pubertatem admittatur.

§. 6. Post completum vigesimum quintum annum ætatis, si nondum rationes redditæ sunt, nec ad causam instrumenta pertinentia, fidei ac verecundiæ curatorum convenit, ut consilio suo cœptam litem perficiant. Si igitur cessent in his, quæ constituta sunt faciendis, magis puto sufficere negotiorum gestorum iudicium, etiam si actum est: si tamen huius rei ratio reddita non est.

§. 7. Julianus lib. 21. Digestorum huiusmodi speciem proponit: Quidam decedens filiis suis dederat tutores, [&] adjecerat, eos [que] aneclogistos esse volo: & ait Julianus, tutores, nisi bonam fidem in administratione præstiterint, damnari debere, quamvis testamento comprehensum sit, ut aneclogisti essent. Nec eo nomine ex causa fideicommissi quicquam consequi debebunt, ut ait Julianus. & est vera ista sententia: * nemo enim jus publicum remittere potest huiusmodi cautionibus, nec mutare formam antiquitus constitutam: damnium vero, quodcumque ex tutela quis fenserit, & legari, & per fideicommissum ei relinqui potest. §. 8. Papinianus lib. 5. Responsores ita scribit: Pater tutelam filiorum consilio matris geri mandavit, & eo nomine tutores liberavit. Non ideo minus officium tutorum integrum erit, sed viris bonis conveniet, salubre consilium matris admittere: tamen si neque liberatio tutoris, neque voluntas patris, aut intercessio matris tutoris officium infringat. §. 9. Usque adeo autem licet tutoribus patris præceptum negligere, ut si pater caverit, ne quid rei sua distraheretur, vel, ne mancipia distraherentur, [vel] ne vestis, [vel] ne domus, [vel] ne alia res periculo subiecta, liceat eis contemnere hanc patris voluntatem. §. 10. Ex quo innotuit tutori, se tutorem esse: scire

debet, periculum tutelæ ad eum pertinere. Innotescere autem qualiter qualiter sufficit, non utique testato eum conveniri. nam etsi citra testationem, scilicet undecunque cognovit: nulla dubitatio est, quin debeat periculum ad ipsum respicere.

6. IDEM lib. 36. ad Edictum.

HOC autem, quod cognovit tutor, pupillus probare debet.

7. IDEM lib. 35. ad Edictum.

TUTOR, qui repertorium non fecit, quod vulgo Inventarium appellatur, dolo fecisse videtur: nisi forte aliqua necessaria & iustissima causa allegari possit, cur id factum non sit. Si quis igitur dolo inventarium non fecerit, in ea conditione est, ut teneatur in id, quod pupilli interest: quod ex iurejurando in litem æstimatur. † Nihil itaque gerere ante inventarium factum eum oportet, nisi id, quod dilationem nec modicam expectare possit. §. 1. Si tutor cessaverit in distractione earum rerum, quæ tempore depererunt, suum periculum facit: debuit enim confestim officio suo fungi. † Quid, si contutores expectabat, vel differentes, vel etiam volentes se excusare, an ei ignoscatur? Et non facile ignoscetur: debuit enim partibus suis fungi: non quidem præcipiti festinatione, sed nec moratoria cunctatione. §. 2. Competet adversus tutores tutelæ actio, si male contraxerint: [hoc est], si prædia comparaverint non idonea, per sordes, aut gratiam. † Quid ergo, si neque sordide, neque gratiose, sed non bonam conditionem elegerint? Recte quis dixerit, solam latam negligentiam eos præstare in hac parte debere. §. 3. Si post depositionem pecuniæ comparare prædia tutores neglexerunt, incipiant in usuras conveniri. Quamquam enim à Prætoribus cogi eos oportet ad comparandum, tamen, si cessent, etiam usuris plectendi sunt tarditatis gratia; nisi [si] per eos factum non est, quo minus compararent. §. 4. Pecuniæ, quam in usus suos converterunt tutores, legitimas usuras præstant: sed hoc ita demum, si evidenter doceantur, pecuniam in usus suos convertisse. Cæterum non utique qui non fœneravit, vel non deposuit, in suos usus vertit. Et ita Divus Severus decrevit. Doceri igitur debet, in usus suos pecuniam vertisse. §. 5. Vertisse in suos usus [non] accipimus eum, qui debitor patris pupilli fuit, deinde ipse sibi non solvit: hic enim eas usuras præstabit, quas patri promiserat. §. 6. Si tutor pecuniam pupillarem suo nomine fœneravit, ita demum cogetur usuras, quas percepit, præstare, si suscipiat pupillus cæterorum nominum periculum. §. 7. Si deponi oportet pecunias ad prædiorum comparationem, si quidem factum est, usuræ non current: sin vero factum non est, si quidem nec præceptum est, ut deponantur, pupillares præstabuntur; si præceptum est, & neglectum, de modo usurarum videndum est. Et solent Prætores comminari, ut, si non fiat depositio, vel quanto tardius fiat, legitima usura præstentur: si igitur comminatio intercessit, iudex, qui quandoque cognoscet, decretum Prætoris sequetur. §. 8. Idem solent facere Prætores etiam circa eos tutores, qui negant habere ad alendos pupillos penes se aliquid: ut quidquid constiterit penes eos esse, ejus gravissima usura pendatur. & hoc persequi oportere iudicem, palam est, cum & alia pœnæ adjectione. §. 9. Residuarum autem summarum pupillares usuras pendendi oportet. §. 10. Quæ autem sunt pupillares usurae videndum est. Et apparet, hanc esse formam usurarum, ut ejus quidem pecuniæ, quam quis in usus suos convertit, legitimam usuram præstet. Sed & si negavit, apud se esse pecuniam, & Prætor pronuntiavit contra eum, legitimas solvere debet: vel si moram depositi fecit, & Prætor irrogavit ei legitimas. Sed & si, dum negat aliquam quantitatem penes se esse, pupillis ad onera sua expedienda imposuit necessitatem, mutuum pecuniam legitimis usuris accipiendi, tenebitur in legitimis. Item si à debitoribus legitimas exegit. † Ex cæteris causis secundum morem provinciæ præstabit usuras, aut quincunces, aut trientes, aut si quæ alia leviores in provincia frequentantur. §. 11. Usuræ à tutoribus non statim exiguntur, sed interjecto tempore, ad exigendum, & ad collocandum, duum mensium. Idque in iudicio tutelæ servari solet. Quod spatium seu laxamentum temporis tribui non oportet his, qui nummos impuberum, vel adolescentium, in usus suos converterunt. §. 12. Si usuras exactas tutor vel curator usibus suis retinuerunt, earum usuras agnoscere eos oportet: sane enim parvi refert, utrum sortem pupillarem, an usuras in usus suos converterint.

§. 13. Pecuniæ, quæ in æca fuit, etiam heredes curatoris tamdiu usuras præstabunt, quamdiu non interpellaverint, ut loco defuncti curator constituatur. §. 14. Si tutor pro contutore condemnatur, an etiam in usuras condemnandus sit, quaeritur? Et placet (ut multis Rescriptis continetur, & Papinianus lib. 12. Quaestio-num ait), etiam in usuras eum condemnandum, si suspectum

facere supersedit. Et quidem eas demum usuras cogendum præstare, quas etiam suæ administrationis cogitur.

§. 15. Sciendum est, tutorem & post officium finitum usuras debere in diem, quo tutelam restituit.

8. IDEM lib. 23. ad Edictum.

SI tutela agat is, cujus tutela administrata est: dicendum est, nonnunquam diem creditæ pecuniæ expectandum; si forte tutor pecunias crediderit pupilli nomine, quarum exigendarum dies nondum venit. Sane, quod ad pecunias attinet, ita [demum] verum est, si potuit & debuit credere: cæterum, si non debet credere, non expectabitur.

9. IDEM lib. 36. ad Edictum.

QUOTIES tutor pecuniam pupillarem fœnori dat, stipulatio hoc ordine facienda est: Stipulari enim debet aut pupillus, aut servus pupilli. Quod si neque pupillus ejus ætatis erit, ut stipulari possit, neque servum habeat, tunc ipse tutor, quive in ejus potestate erit: quo casu Julianus sæpissime scripsit, utilem actionem pupillo dandam. Sed & si absens sit pupillus, oportere tutorem suo nomine stipulari, nequaquam ambigendum est. §. 1. Si paterfamilias eum, pro quo fidejussit, tutorem dederit filio suo: officio tutoris convenit, ut, cum dies pecuniæ præterierit, creditori debitum solvat: & ideo, cessante eo, si pupillus suæ tutelæ factus solverit ex causa fidejussoria, non solum mandati, sed etiam tutelæ agere poterit: hoc enim ei imputatur, cur pro se non solverit. Quod si in diem debitor fuit iste tutor, quibusdam videtur, non venire in tutelæ iudicium: si modo is dies post tutelam finitam supervenit. Quod si dies adhuc durante tutela venit, putant, omnimodo devolvi in tutelæ iudicium. Ego & hoc, & superius ita verum puto, si facultatibus labi tutor cœpit: cæterum, si idoneus tutor fuit, nihil venire in tutelæ iudicio. Nec quisquam putet, nullum effectum hoc habere: namque si quis dixerit, in tutelæ iudicium devolvi: & privilegio locus est, & fidejussores tenebuntur, si rem salvam fore cautum est. §. 2. Item si temporali actione fuit obligatus tutor, dicendum est, locum esse tutelæ iudicio, ut perpetua actio sit. §. 3. Et generaliter, quod adversus alium præstare debuit pupillo suo, id adversus se quoque præstare debet: fortassis & plus. adversus alios enim experiri sine actione non potuit, adversus se potuit. §. 4. Sed si sub usuris gravioribus patri pupilli pecuniam debuit, quam sint pupillares, videndum est) an ei aliquid imputetur? Et si quidem solvit, nihil est, quod ei imputetur, potuit enim solvere, nec onerare se usuris: si vero non solvit, usuras cogendus est agnoscere, quas à se exigere debuit. §. 5. Sicut autem solvere tutor, quod debet, ita & exigere, quod sibi debetur, potest, si creditor fuit patris pupilli. nam & sibi solvere potest, si modo fuit pecunia, unde solvat: & si usuræ fuerunt graviores, quæ ei debebantur, relevabitur eis pupillus, quia tutor se potuit liberare: sicut aliis quoque solvere & potuit, & debuit. §. 6. Nec utique necesse habet, si conveniatur, per iudicem solvere: idcircoque si mala causa pupillaris est, denunciare sibi verum debet. Denique Imperator Antoninus cum Patre, etiam honoraria eos imputare pupillo prohibuit, si supervacaneam litem instituisent, cum convenirentur à vero creditore; nec enim prohibentur tutores bonam fidem agnoscere. §. 7. Non tantum autem sibi solvere tutor, verum etiam sibi creditam pecuniam scribere [potest], ut Marcellus lib. 8. Digestorum scripsit: seque mutua pecunia poterit obligare, sibi mutuam proscribendo. §. 8. Constat eum, qui ad augmentum datur (utputa ad bona materna, quæ postea accesserunt, vel ad quid aliud augmentum) administrare bona pristina non solere. † Si autem suspectum facere priorem tutorem supersedit, vel satis ab eo exigere: plectetur. §. 9. Per contrarium autem, qui datus est simpliciter tutor pupillo vel curator, si quid postea augmenti accesserit, periculo tenetur, quamvis soleat ad augmentum dari curator: quæ res non facit, ut ipsa augmenta non pertineant ad curam priorum, ad quos omnis utilitas pupillum debet pertinere. Sive igitur datus est, communicatur periculum cum prioribus: sive datus non est, tenetur administrationis necessitate, is, qui antea erat datus.

10. IDEM lib. 49. ad Edictum.

GENERALITER, quotiescunque non sit nomine pupilli, quod quivis paterfamilias idoneus facit, non videtur defendi: sive igitur solutionem, sive iudicium, sive stipulationem detrectat, defendi non videtur.

11. IDEM lib. 33. ad Edictum.

CIRCA pupillum, cujus tutor servus erat pronuntiatus, Divus Pius

rescripsit, in rebus, quas ex pecunia pupilli servus comparaverat, dominum non posse uti prærogativa deductionis. † Quod & in curatore observandum est.

12. PAULUS lib. 38. ad Edictum.

CUM plures tutelam gerunt, nulli eorum in contutorem actio pupilli nomine datur. §. 1. Quæ bona fide à tutore gesta sunt, rata habentur etiam ex Rescriptis Trajani & Hadriani; & ideo pupillus rem à tutore legitime distractam vindicare non potest. nam & inutile est pupillis, si administratio eorum non servatur, nemine scilicet emente. Nec interest, tutor solvendo fuerit, necne: cum, si bona fide [res] gesta sit, servanda sit; si mala fide, alienatio non valet.

§. 2. Nimium est, licere tutori respectu existimationis pupilli, erogare ex bonis ejus, quod ex suis non honestissime fuisset erogaturus.

§. 3. Cum tutor non rebus duntaxat, sed etiam moribus pupilli præponatur: in primis mercedes præceptoribus, non quas minimas poterit, sed pro facultate patrimonii, pro dignitate natalium constituet; alimenta servis, libertisque, nonnunquam etiam exteris, si hoc pupillo expediet, præstabit; solennia munera parentibus cognatisque mittet. Sed non dabit dotem sorori alio patre natæ, etiamsi aliter ea nubere non potuit: nam etsi honeste, ex liberalitate tamen sit, quæ servanda arbitrio pupilli est.

§. 4. Si tutor pecuniam pupillarem credere non potuit, quod non erat, cui crederet, pupillo vacabit.

13. GAJUS lib. 12. ad Edictum provinciale.

TUTOR, secundum dignitatem facultatesque pupilli modum servorum aestimare debet, qui circa eum futuri sunt.

§. 1. Non est audiendus tutor, cum dicat, ideo cessasse pupillarem pecuniam, quod idonea nomina non inveniret, si arguatur eo tempore suam pecuniam bene collocasse.

§. 2. In solvendis legatis & fideicommissis attendere debet tutor, ne cui non debitum solvat: nec nuptiale munus matri pupilli, vel sorori mittere. † Aliud est, si matri forte, aut sorori pupilli tutor ea, quæ ad victum necessaria sunt, præstiterit, cum semetipsa sustinere non possit: nam ratum id habendum est. Nec enim eadem causa est ejus, quod in eam rem impenditur, & quod muneris, legatorumve nomine erogatur.

14. PAULUS lib. 8. Brevium.

ETIAM contutoris factum imputatur collegæ, si potuit & debuit suspectum facere: interdum & si debuit satis petere; nam, si idoneus subito lapsus est, nihil collegæ imputari potest.

15. IDEM lib. 2. Sententiarum.

SI tutor constitutus, quos invenerit debitores, non conveniatur, ac per hoc minus idonei efficiantur: vel intra sex primos menses pupillares pecunias non collocaverit: ipse in debitam pecuniam, & in usuras ejus pecuniæ, quam non fœneravit, conveniatur.

16. IDEM lib. 6. ad Sabinum.

CUM quaritur iudicio tutelæ, quæ nomina à tutore facta agnosce-re pupillus debeat: Marcellus putabat, si tutor pecuniam pupilli mutuam dedisset, & suo nomine stipulatus esset, posse dici, nomina integra pupillo salva esse, deperdita & male contracta ad tutorem pertinere: sed verius se putare, posse tutorem eam conditionem adolescenti deferre, ut id, quod gessisset tutor in contractendis nominibus, aut in totum agnosceret, aut à toto recederet: ita ut perinde esset, ac si tutor sibi negotium gessisset. Idem est, & si pupilli nomine credidisset.

17. POMPONIUS lib. 17. ad Sabinum.

QUI iustus est ab eo, qui jus jubendi habet, tutelam gerere: si cessasset, ex quo iustus est, indemnem pupillum præstare debet, non ex quo tutor esse cœpit.

18. JULIANUS lib. 21. Digestorum.

QUI tutor negotia pupilli gessit, quamvis in nulla re auctor pupillo fuerit, quin tutelæ iudicio teneatur, dubitari non oportet: quid enim prohibet, ita patrimonium pupilli compositum esse, ut nihil gerere necesse sit, in quo tutoris auctoritas interponi debeat? §. 1. Ex duobus tutoribus, si cum altero actum fuerit, alter non liberabitur.

19. ULPIANUS lib. 1. Responsorum.

ACTUS sui rationem concuratori reddere non esse compellendum: sed, nisi cum eo administrationem communicet, [aut si non] ex fide curam gerat, suspectum postulari posse.

20. IDEM

20. IDEM lib. 5. de Officio Proconsulis.

Tutor vel curator, cujus injusta appellatio pronunciata erit, cujusve excusatio recepta non sit, ex quo accedere ad administrationem debuit, erit obligatus.

21. MARCELLUS lib. singulari Responsorum.

Lucius Titius Gajum Sejum filiumfamilias testamento filio suo tutorem dedit; Gajus Sejus, sciente & consentiente patre, tutelam administravit: Quæro, an defuncto Gajo Sejo actio tutelæ adversus patrem ejus, & in quantum competat? Marcellus respondit, secundum ea, quæ proposita essent, actione de peculio, & de in rem verso patrem teneri: nec multum videri in hoc casu facere patris scientiam & consensum ad obligandum eum in solidum: nisi forte contutore vel alio quo volente eum facere suspectum, intercessit, & quasi in se periculum recepit.

22. PAULUS lib. 3. ad Edictum.

Tutor ad utilitatem pupilli & novare, & rem in judicium deducere potest. Donationes autem ab eo factæ, pupillo non nocent.

23. ULPIANUS lib. 9. ad Edictum.

Vulgo observatur, ne tutor caveat, ratam rem pupillum habiturum: quia rem in judicium deducit. Quid tamen, si dubitetur, an tutor sit, vel an duret tutor, vel an gestus illi commissus sit? Æquum est, adversarium non decipi. Idem & in curatore est, ut Julianus scripsit.

24. PAULUS lib. 9. ad Edictum.

Decreto Prætoris actor constitui periculo tutoris solet, quotiescunque aut diffusa negotia sint, aut dignitas vel ætas, aut valetudo tutoris id postulet. Si tamen nondum fari pupillus potest, ut procuratorem facere possit, aut absens sit, tunc actor necessario constituendus est. §. 1. Si duobus simul tutela gerenda permessa est, vel à parente, vel à contutoribus, vel à magistratibus: benigne accipiendum est, etiam uni agere permissum: quia duo simul agere non possunt.

25. ULPIANUS lib. 13. ad Edictum.

Si minoris actum fuerit cum tutoribus, adfistentibus curatoribus, & pupillus ob hoc egerit cum curatoribus, & ei sint condemnati in id, quod sua intererat, minoris tutores culpa eorum condemnatos non esse: an restitutio adversus tutores cesset? Et Papinianus responsorum lib. 2. ait, nihilominus posse restitui: & idcirco curatores, si nondum judicatum fecerunt, posse provocantes per exceptionem doli consequi, ut eis mandentur adversus tutores actiones. Quid tamen, si jam fecerunt judicatum curatores? Proderit hoc tutoribus, quoniam nihil minori abest, qui de præda magis, quam de damno sollicitus est: nisi forte mandare actiones paratus sit curatoribus.

26. PAULUS lib. 24. ad Edictum.

[**C**um] curator & procuratore, etiam manente administratione, agi potest.

27. IDEM lib. 7. ad Plautium.

Tutor, qui tutelam gerit, quantum ad providentiam pupillarem, domini loco haberi debet.

28. MARCELLUS lib. 8. Digestorum.

Tutor pro pupillo in judicium vocatus, solenniter cavet: Si inter moras puer ad pubertatem pervenit, non est cogendus accipere judicium. §. 1. Tutor, qui post pubertatem pupilli negotiorum ejus administratione abstinuit, usuras præstare non debet, ex quo obtulit pecuniam: Quin etiam justius mihi videtur, eum, per quem non stetit, quominus conventus restitueret tutelam, ad præstationem usurarum non compelli: (Ulpianus notat: Non sufficit obtulisse, nisi & deposuit obfignatam tuto in loco.)

29. IDEM lib. 8. Digestorum.

Maximeque heredem tutoris, nam periniquum est, eum, cui forte post viginti annos, vel amplius, in mentem venit, tutelam reposcere, etiam usuras postulare.

30. IDEM lib. 21. Digestorum.

Tutoris præcipuum est officium, ne indefensum pupillum relinquat.

31. MODESTINUS lib. 1. Excusationum.

Divi Severus & Antoninus Augusti Sergio Juliano: Forma, qua singuli tutores, prout quisque gessit tutelam, nonnunquam in solidum tenentur, duntaxat intra pubertatis tempora locum habet: non etiam, si post pubertatem administraverint.

32. IDEM lib. 6. Responsorum.

Sine herede tutor decessit: Quæro, an curator pupillo datus, cum

neque inventaria, neque alia instrumenta à fidejussore tutoris exhibeantur, possit eundem fidejussorem convenire ex stipulatione quanti pupilli interest? Modestinus respondit, * in id, quod tutor conveniri potuit, fidejussorem [quoque] conveniri posse.

§. 1. Modestinus respondit, damnum, si quod [datum] accidit eo, quia cautiones soluti vestigialis inventæ non sunt, ad tutorem, cujus nulla culpa admissa proponitur, minime pertinere.

§. 2. Modestinus respondit, tutorem eorum reddituum nomine rationem pupillæ reddere debere, qui ex fundo bona fide percipi potuerunt.

§. 3. Item respondit, si minus à servo tutor percepit, quam bona fide ex fundo percipi potuit: ex eo, de quo pupillæ sit obstructus, quantum ex peculio servi servari possit, eidem tutori proficere debere: scilicet si non perdituro servo administrationem credidit.

§. 4. Interposito curatore, adolescens fundum Titio vendidit: postea, agnita fraude, in integrum restitutus, in possessionem induci iustus est. Quæro, an, cum ex hac venditione melior factus non est, neque in rem suam quidquam versus probetur, pretium emptori restituere non debeat? Modestinus respondit *: Pretium fundi ab adolescente venundati, si rationibus ejus non profuit, nec quidquam de eo [à] judicante de in integrum restitutione statutum est, emptorem frustra postulare.

§. 5. Item respondit: Sumptibus voluptatis causa ab emptore factis adolescentem onerandum non esse: qui tamen ab eodem ædificio ita auferri possunt, ut in facie pristina (id est, quæ fuit ante venditionem) [ædificium] esse possit: emptori auferre, permitti oportere.

§. 6. Lucius Titius coheres & curator sororis suæ, cum esset ex civitate, in qua usitarum erat ipsos dominos prædiorum, non conductores, onera annonarum & contributionum temporarium sustinere: morem hunc & consuetudinem semper observatam secutus, & ipse pro communi & individua hereditate annonas præstitit: Quæro, an in rationibus dandis opponi curatori possit, quia non recte pro parte sororis tales impensas fecerat? Modestinus respondit, [in] id demum curatorem adultæ reputare ex causa, de qua quæritur posse, quod ipsa, si rem suam administraret, erogare compelleretur.

§. 7. Tutores duo, post venditionem pupillarium rerum factam, pecuniam inter se diviserant: post quam divisionem alter eorum in exilium datus est, durante tutela: Quærebatur, an actore constituto, contutor ejus partem pupillaris pecuniæ petere ab eo poterit? Modestinus respondit: Si hoc quæritur, an, contutore relegato, contutor ejus, tutelæ actionem exercere possit: non posse, respondi.

33. CALLISTRATUS lib. 4. de Cognitionibus.

A Tutoribus & curatoribus pupillorum eadem diligentia exigenda est circa administrationem rerum pupillarum, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide præbere debet. §. 1. Officium tutorum, curatoribus constitutis, finem accipit: ideoque omnia negotia, quæ inita sunt, ad fidem curatorum pertinent. Idque etiam D. Marcus cum filio suo Commodo rescripsit. §. 2. Heredibus quoque pupillorum electio eadem adversus tutores, in quo potissimum consistere velint, competit, quæ ipsis, quorum tutela administrata sit. §. 3. Principalibus Constitutionibus declaratur: Sumptuum, qui bona fide in tutelam, non qui in ipsos tutores fiunt, ratio haberi solet: nisi ab eo, qui eum dat, certum salarium ei constitutum est.

34. JULIUS AQUILA lib. Responsorum respondit.

Ad instruendam diligentiam judicantis, & pupillorum utilitatem admittendam, servos quoque eorum interrogari posse.

35. PAPINIANUS [lib. 2. Questionum.]

Tutor sive curator nomina, quæ juste putat non esse idonea, à priore tutore vel curatore suscipere quidem cogitur, non tamen exactionem periculo suo facere.

36. IDEM [lib. 3. Questionum.]

Inter tutores divisio tutela est: Æquitas, quæ merum jus compensationis inducit, propter officium & personam agentis tutoris non differtur. nam divisio tutelæ, quæ non juris, sed jurisdictionis est, modum administrationi facit, & inter ipsos locum habet, nec experiri cum pupillo volentibus obstare debet.

37. IDEM [lib. 11. Questionum.]

Tutorem, qui tutelam gerit, Sabinus & Cassius, prout gerit, in singulas res per tempora, velut ex pluribus causis, obligari putaverunt.

§. 1. Secundum quam sententiam servus institor dominicæ mercis, vel p̄positus debitis exigendis, si liber factus in eodem actu perseveret, quamvis tempore servitutis obligari non potuerit: præteriti temporis nomine, actione negotiorum gestorum non inutiliter convenietur, earum scilicet rerum, quæ connexam rationem cum his, quæ postea gesta sunt, habuerunt: sic [enim] & tutelæ iudicium earum quoque rerum causa tenere placuit, quæ post pubertatem administrantur, si posterior actus priori cohareat, neque divisus propriam rationem habet. §. 2. Inde descendit quæstio, quæ vulgo circa filiumfamilias tractata est, qui tutor testamento datus, post tutelam gestam emancipatus, in eodem officio perseveravit? Et secundum Sabini & Cassii sententiam eveniet, ut de eo quidem, quod post emancipationem gestum est, in solidum conveniri possit; de præterito autem, sive peculium non sit ademptum, sive ademptum sit, in id, quod facere possit: quod si superioris temporis nomine, patrem de peculio pupillus convenire maluerit: (annus enim utilis, ex quo tutela agi posse cœpit, computabitur), ne capiatur pater, inducta totius temporis causa; tempus, quo filiusfamilias tutelam gessit, comprehendendum erit.

38. IDEM [lib. 12. Quæstionum.]

SI plures tutelam non administraverint, & omnes solvendo sint: utrum, quia nullæ partes administrationis inveniuntur, electioni locus erit? an, ut ejusdem pecuniæ debitores, excipere debebunt periculi societatem? Quod magis ratio suadet. §. 1. Si quidam ex his idonei non sint, onerabuntur sine dubio cæteri: nec inique, cum singulorum contumacia pupillo damnatum in solidum dederit.

§. 2. Unde quærendum est, an actiones pupillus ei, qui solus convenitur, in alterum pro parte scilicet præstare debeat? Sed, cum propria cujusque contumacia puniatur, qua fronte poterit hoc considerari?

39. IDEM lib. 5. Responsorum.

Tutores, qui post finem tutelæ per errorem officii durante rerum administrationem retinuerunt: nominum paternorum periculum, quæ post pubertatem adolescentis idonea fuerunt, præstare cogendi non erunt, cum actionem inferre non potuerunt. §. 1. Curator à patre testamento datus impuberis negotiis se per errorem immiscuit: postea à Prætoris tutoribus aliis datus, periculum futuri temporis ille, qui postea nihil gessit, non præstabit. §. 2. Qui se negotiis impuberis non jure tutor datus, secundum patris voluntatem immiscuit, errore comperto tutorem à Prætoris constitui consultius petet: ne forte, si rem cœptam deseruerit, fraudis vel culpæ causa condemnatur. Non idem servatur, si quis ultro negotium alienum gesserit, cum satis abundeque sufficiat, vel in una specie per amici laborem domino consuli. §. 3. Heres institutus, qui non habuit substitutum, priusquam hereditatem adiret, quam impuberi restituere debuit, vita decessit: Cum hereditas in Italia esset, scriptus autem heres in provincia vita decessisset, tutores provincialium rerum culpæ nomine condemnandos existimavi: si causam testamenti non ignorantes, utilitatem impuberis deseruerunt. nam hereditatis in provincia fideicommissio restituto, causam quidem juris expediri potuisse, rerum autem administrationem ad eos recidere debuisse, qui tutelam in Italia suscepissent. §. 4. Adversus tutorem, qui pupillum hereditate patris abstinuit, actionem denegari non oportet creditori, qui cum ipso tutore contraxit: quamvis tutor pecuniam in rem impuberis verteret. §. 5. Curatores adolescentis mutui periculi gratia cautionem invicem sibi præbuerunt, & in eam rem pignora dederunt: Cum officio deposito solvendo fuissent, irritam cautionem esse factam, & pignoris vinculum solum, apparuit. §. 6. Tutor datus adversus ipsam creationem provocavit: Heres ejus postea victus, præteriti temporis periculum præstabit: quia non videtur levis culpa, contra juris auctoritatem, mandatum tutelæ officium detrectare. §. 7. Rerum provincialium tutores, in Urbe causas appellationis impuberum agentes, rerum Italicarum curatores, ut impuberibus constituentur, ad officium suum revocare debent: alioquin, si prius in provinciam redierint, dolum aut culpam eorum in ea quoque parte recte iudex conveniet.

§. 8. Patruus testamento fratris filio tutor datus, cum in Italia domicilium haberet, tam Italicarum rerum, quam provincialium administrationem suscepit; atque ita pecuniam ex venditionibus Romæ receptam, in provinciam trajecit, & in Calendarium pupilli convertit: Tutor in locum ejus Romæ substitutus, administrationem pecuniæ, quæ non pertinet ad tutelam suam, suscipere non cogitur. §. 9. Curatores testamento, vel tutores inutiliter dati, ne-

que decreto Prætoris confirmati, negotia gesserunt: Vice mutua periculum præstare coguntur: cum officium sponte citra juris administracionem iniverint, & qui fuit idoneus, decretum Prætoris curatores vel tutores constituentis implorare debuerit. §. 10. Tutoribus idoneis diem functis, vice mutua periculum ad heredes eorum non redundat, quod non habuit locum, officio tutelæ manente.

§. 11. In eum, qui tutelam gerere noluit, post cæteros, qui gesserunt, actionem [utilem] tutelæ dari placuit. Quod tamen ex tutela non pervenit ad eos, qui se negotiis miscuerunt, sed communi negligentia periit: citra substitutionis ordinem æqualiter omnium periculum spectat. §. 12. Tutores, pubere pupillo constituto, litem appellationis inchoatam, jussu Consulium ob notitiam rei per fecerunt: Cum iudicatum persequi non potuerunt, periculo culpæ non subjiciuntur. §. 13. Ab eo, qui restitutionis auxilio non juvatur, quæstio culpæ tutorum, conventionem remitti potest: nec donatum, sed transactum videtur. §. 14. Negligentiæ tutorum periculo nominum, quæ pater usuris majoribus fecit, adscripto, pupilla quidem actionem Calendarii præstare cogitur: exactas autem usuras tutelæ tempore, citra ullam compensationem retinet.

§. 15. Adolescens, tutoribus conventis, à quibus totum servari non potuit, adversus curatores, qui tutelam ad se negligentia non transtulerunt, integram actionem retinet. neque enim tutelæ iudicio consumptum videtur, quod alterius officii querelam habuit.

§. 16. Tutor, qui tutoris idoneum heredem convenire pupilli nomine noluit, damni vicarius substituitur: ut is, qui non idoneum tutelæ tempore suspectum facere supersevit. §. 17. Tutelæ iudicium ideo differri non oportet, quod fratris, & coheredis impuberis idem tutelam sustineat. §. 18. Quod de peculio servi actoris, quem adolescens, postquam res suas administrare cœpit, manumissit, [&] retinuit, aut retinere potuit: in ratione reddenda curator per iudicem accepto feretur.

40. IDEM [lib. 6. Responsorum.]

Impuberi filio Centurio curatorem dedit: Decreto Prætoris non secuto, si nihil curator datus administraret, periculo contumaciæ, vel negligentia non adstringetur. nam * *privilegium militum ad alienam injuriam porrigi non oportet*. nec in aliis, circa supremam voluntatem, imperitiæ venia datur, quam in bonis militum: * filii vero tutela jure patriæ potestatis, non militia præmio mandatur.

41. IDEM [lib. 7. Responsorum.]

QUI plures tutores habuit, unum, qui solvendo non fuit, *rationem actus sui* vetuit reddere: Quoniam ejus liberatio, quod ex tutela percepit, aut dolo contraxit, non est relicta, contutores, qui suspectum facere neglexerunt, ex culpa recte conveniuntur: tutor enim legatarius ex culpa, quæ testamento remissa est, non tenetur.

42. IDEM [lib. 1. Definitionum.]

EX pluribus tutoribus in solidum, unum tutorem iudex condemnavit: In rem suam iudicatus procurator datus, privilegium pupilli non habebit: quod nec heredi pupilli datur. non enim causa, sed persona succurritur, quæ meruit præcipuum favorem.

43. PAULUS lib. 7. Quæstionum.

Cum post mortem pupilli desinit esse nomen idoneum, tutor periculo eximitur. §. 1. Qui, cum esset fratris sui filia curator, *quadringenta dotis nomine marito ejus se daturum* promisit: Quæro, an succurrendum sit ei, cum, postea ære alieno emergente, supra vires patrimonii ejus dos promissa sit; quoniam in instrumento ita scriptum sit, *ille patruus & curator stipulanti spondit*? Movet quæstionem, quod non ut de suo dotem daret, sed, cum crederet rationem pupillarem sufficere, promisit. Præterea & illud hic potest tractari, ut, si sciens curator non sufficere promiserit, vel donasse videatur, vel, quoniam dolo fecit, non illi succurratur. Respondi: * Curator cum officium suum egressus, sponte se obligaverit, non puto ei à Prætoris subveniri debere, non magis, quam si creditori puellæ *pecuniam se daturum* spondisset: sed is, de quo tractamus, si non donandi animo, sed negotii gerendi causa dotem promisit, habet mulierem obligatam: & poterit dici, etiam manente matrimonio eam teneri, quia habet dotem, sicut in collatione bonorum dicitur; vel certe post divortium, sive exacta sit dos, sive maneat nomen, quia potest efficere, ut ei accepto feratur. Quod si mulier suum curatorem adimplere id, quod supra vires patrimonii ejus in dotem dare promisit, non queat: curatorem quidem in hoc, quod superfluum est, per exceptionem relevari, mulier vero cautionem in maritum exponere debet: Quod si quandoque locupletior constante matrimonio facta fuerit, dotis reliquum marito servat.

44. IDEM [lib. 13. Quæstionum.]

Qui nominibus à curatoribus prioribus susceptis, sive tutoribus, nomina agnoverunt: periculum in se transferunt.

§. 1. Sed si pupillus post pubertatem, rationibus à tutore acceptis, reliquationem ejus secutus, usuras acceptaverit, privilegium suum non amittit in bonis tutoris venditis: Prætor enim privilegium ei servare debet.

45. IDEM [lib. 14. Quæstionum.]

SI pupillus alterum ex tutoribus post pubertatem liberasset, improbe alterum illius nomine conabitur interpellare. † Idemque dicemus in duobus Magistratibus collegis, quorum alterum Respublica convenit. Sed hæc in Magistratibus tractavi, quasi duo rei ejusdem debiti essent omnimodo: quod non ita est. nam si uterque idoneus est, electio locum non habet. † Is autem qui tempore liberatus est, non ei similis est, qui nihil habet, sed ei, qui satisfacit: habet enim, quod objiciat petitori.

46. IDEM lib. 9. Responsorum.

Lucius Titius curator Gaji Seji, tempore curæ, fundum Cornelianum locavit Sempronio, qui Sempronius reliqua traxit: pupillus, ætate probata, eundem quondam colonum Sempronium fecit procuratorem: Quæro, an ex eo, quod ille ut procurator egit, omne debitum adolescens agnovisse videatur: eoque nomine curatorem suum liberasset? Paulus respondit, non ex eo, quod adultus eum, qui prædia ejus coluit, procuratorem habere voluit, debitum, quod ex conductioe reliquatus est, agnovisse eum videri. §. 1. Sempronii, qui ex pollicitatione debitor patriæ suæ extiterat, bona Respublicæ jussu Præsidis possedit; quorum bonorum Magistratus Respublicæ tres curatores constituerunt, qui apud Græcos ἐπιμεληταί, id est, curatores, vocantur, qui postea inter se, sine consensu Respublicæ, administrationem bonorum Sempronii dividerunt: ex quibus quidam, cum reliqua traherent, idonei [in] ipso tempore administrationis esse desierunt: postea pupillus heres Sempronii, qui absentis erat, ab Imperatore impetravit, ut bona paterna ei restituerentur: Quæro, an ex bonis eorum, qui idonei sunt, indemnitati pupilli prospici debeat; cum individuum his officium curæ à Magistratibus injunctum sit? Paulus respondit: si pupillo in curatores bonorum actiones decerni placuerit, pro ejus portione, qui idoneus non sit, Magistratus conveniri oportere: alia enim causa est tutorum, alia eorum, qui Respublicæ negotia administrant.

§. 2. Tutorem, qui pecuniam pupillarem, quamvis suo nomine fœneravit, non videri contra Constitutiones fecisse, quæ prohibent pecuniam pupillarem in usus suos convertere. §. 3. Quæsitum est, an ejus pecuniæ, qua tutor usus est, post finitam quoque tutelam in diem judicii accepti eandem usuras præstare debeat? Paulus respondit: finita administratione eas usuras debere computari, quæ in tutela judicio computantur. §. 4. Paulus respondit, propter ea, quæ post pubertatem, nulla necessitate cogente, sed ex voluntate sua, tutor administravit: fidejussorem, qui *salvam rem fore* cavet, non teneri.

§. 5. Tutelæ judicio tutor conventus edidit librum rationum, & secundum eum condemnatus solvit: postea [cum] à debitoribus paternis, quorum nomina libro rationum non inerant, exigere vellet pupillus, [&] prolata sunt ab his apochæ tutoris: Quæsitum est, utrum adversus tutorem, an adversus debitores actio ei competat? Paulus respondit, si tempore administrandæ tutelæ tutorem tutelam gerenti debitores solvissent, liberatos [eos] ipso jure à pupillo: sed si cum tutore actum esset, posse eundem adolescentem, propter eam causam, tutelæ experiri; & adversus exceptionem rei judicatæ doli mali uti replicatione. §. 6. Cum testamento duo tutores dati essent pupillo, & alter ex his vita defunctus fuisset: in locum ejus, petente matre, ex Præsidis provinciæ præcepto à Magistratibus [alius] tutor datus est, à quo Magistratus satis exegerunt rem salvam fore: tutor testamento datus, postea datum suspectum fecit: Quæsitum est, in quantum teneatur? Paulus respondit, tutorem testamento datum pro ea parte conveniri oportere, pro qua parte administravit: pro contutoris autem portione prius eos conveniri debere, qui pro eo se obligaverunt, vel Magistratus, qui eum dederunt; tunc si solidum pupillus consequi non potuerit, de officio contutoris quaerendum, an suspectum facere debuerit, præsertim cum suspectum quoque eum postulasse dicatur. Alias quidem, cum Magistratus plures tutores dant, non prius ad eos reverti pupillus potest, quam omnes tutores excusati fuerint: in proposito, cum unus à Magistratibus datus proponeretur, non est visum, prius collegam conveniendum, qui & suspectum fecit, & testamento datus est;

perindeque habendos singulos, ac si in partes dimidias tutores dati essent. §. 7. Tutoribus concessum est, à debitoribus pupilli pecuniam exigere, ut ipso jure liberentur: non etiam donare, vel etiam deminuendi causa cum iis transigere: & ideo eum, qui minus tutori solvit, à pupillo in reliquum conveniri posse.

47. SCÆVOLA lib. 2. Responsorum.

Titium & Mævium tutores quis dedit, & cavet: Βάλομαι, ἢ παρακαλώ, πάντας γίνεσθαι μετὰ τῆς Μαίβης τῆ ἀδελφῆς μου γνάμης, καὶ διχα ἀντὶ τὸ γινόμενον ἀκυρον ἔστω. id est, volo & rogo, omnia fieri cum Mævii fratris mei consilio, & quod sine eo fiet, irritum sit; Titius solus à debitoribus exegit: an liberati essent? Respondi, si & administrationem Mævio dedisset, non recte solutum. §. 1. Quantum [autem] filio meo diurnum sufficiat, Marina & Januaria astimabunt: Quæro, an contenti esse debeant tutores arbitrio mulierum? Respondi, sumptum boni viri arbitrio faciendum. §. 2. Tutores dati ad res Italicas, instrumenta Romæ reperierunt debitorum provincialium, ut pecunia Romæ, aut ubicunque petitum fuerit, solvatur. Quæro, cum neque debitores in Italia essent, neque eorum prædia: an hæc exactio ad Italicæ rei tutores pertineat? Respondi, si provincialis contractus esset, non pertinere: respicere tamen ad officium eorum, ne instrumentorum ignorantia contractus eos, ad quos administratio pertineret, lateret. §. 3. A matre datus testamento tutor, cum putaret se tutorem esse, difraxit bona materna & paterna pupillorum, & decessit non solvendo: quæritur, an pupillus res possit vindicare? Respondi, si manent res pupilli, vindicari ab eo posse. §. 4. Præfectus Legionis ita testamento cavet: *Volo, ut sit in arbitrio tutorum filii mei, si voluerint hujus summa uncias inferre usurarum nomine, ita, ne nummi dispergantur*: Quæro, si apparuerit pecunia fœnerata à tutoribus, judicio tutelæ uncias usuras, an vero eas, quas stipulati sunt, præstare debeant? Respondi: Si secundum voluntatem defuncti elegerint usurarum præstationem, neque pupilli nomine in fœnus dedissent: id præstatur, quod testator voluisset.

§. 5. Lucius Titius mutuam pecuniam à tutore accepit, & rem hereditariam pignori ei dedit: post triennium jam puberibus his, quorum tutela administrata est, fisco bona defuncti adjudicata sunt, quia mortem ejus heres non est ultus. Quæritur, an id nomen pupillus recusare possit? Respondi, secundum ea, quæ proponuntur, id nomen ad onus tutorum non pertinere.

§. 6. Altero ex duobus fratribus sociis bonorum & negotiationis defuncto, herede filio, patruus tutor, venditis omnibus communis negotiationis mercibus, & sibi redemptis, negotium suo nomine exercuit: Quæsitum est, utrum compendium negotii, an usuras pecuniæ præstare debeat? Respondi, secundum ea, quæ proponuntur, pupillo usuram, non compendium, præstandam.

§. 7. Tutor rerum Italicarum conventus à creditore provinciali, ubi rem pupillus habuit, solvit: Quæsitum est, an id tutelæ judicio reputari potest? Respondi, nihil proponi, cur non possit.

48. HERMOGENIANUS lib. 1. Juris Epitomarum.

Inter bonorum ventrisque curatorem, & inter curatorem furiosus, itemque prodigi, pupillive, magna est differentia: quippe cum illis quidem plane rerum administratio, duobus autem superioribus sola custodia, & rerum, quæ deteriores futurae sunt, venditio committitur.

49. PAULUS lib. 2. Sententiarum.

OB fœnus pupillaris pecuniæ per contumaciã non exercitum, aut fundorum omiffam comparationem, tutor, si non ad damnum resarciendum idoneus est, extra ordinem coercetur.

50. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris Epitomarum.

SI res pupillares incurfu latronum pereat; vel argentarius, cui tutor pecuniam dedit, cum fuisset celeberrimus, solidum reddere non possit: nihil eo nomine tutor præstare cogitur.

51. VENULEJUS lib. 6. Stipulationum.

SI duo, pluresve tutores tutelam administrant, in fidejussorem quidem in solidum, per quemlibet eorum committitur stipulatio. at si inter eos divisa sit tutela regionibus, (quod plerumque fit,) & alius urbica negotia, alius peregrina administraret: tunc ex substantia cujusque rei, aut committi contra fidejussorem stipulationem, aut non committi dicemus: nam licet omnes tutores sint, & tutelam gerant: tamen cum quis de ea re, quæ extra suam regionem erit, experiri vel ad judicium vocari coeperit, perinde non

committitur stipulatio, atque si ei administratio tutelæ permissa non esset: * quantum enim facit in totum denegata, tantundem valet, si in ea re, de qua agitur, denegata sit.

52. NERATIUS lib. 1. Responsorum.

Curator pro minore non tantum dorem dare debet, sed etiam impendia, quæ ad nuptias faciendæ sunt.

53. PAULUS lib. 2. Decretorum.

Amilii Dexter, magistratus sui tempore, datis tutoribus, cessaverat in exigenda satisfactione; deinde [a] quibusdam excoisatis, à sequentibus Magistratibus Dexter tutor adsumptus fuerat: creatus conveniebatur in solidum duplici ratione, quod cum Magistratus esset, & tutores dedisset, satisfactionem non exegisset. ex diverso dictum est, licet satis exactum non esset, tamen in diem tutelæ finitæ idoneos fuisse tutores, neque cessationem curatorum obesse tutoribus debere: *Pronunciavit*, si in diem finitæ tutelæ idonei permansissent tutores, licet [&] satis non esset exactum, curatorum esse periculum: si minus, tutorum & Magistratum, [hoc est, tunc esse periculum ejus, qui suspectum non fecisset, aut satis non exegisset, cum, finita tutela, non inveniretur idoneus fuisse.]

54. TRYPHONINUS lib. 2. Disputat.

Non existimo maximis usuris subjiciendum eum, qui à contutoribus suis mutuam pecuniam pupilli accepit, & cavit, certaque usuras promisit, quas & alii debitorum pupillo dependunt: quia hic sibi non consumpsit, nec clam, nec quasi sua pecunia licenter abutitur; & nisi his usuris à contutore mutuum ei daretur, aliunde accepisset. Et multum refert, palam aperteque debitorem se, ut extraneum & quemlibet, faceret pupillo, an sub administratione tutelæ, pupillique utilitate, latenter sua commoda pupilli pecunia juvaret.

55. IDEM lib. 14. Disputationum.

Tres tutores pupillo dati sunt: unus tutelam gessit, & solvendo non est: secundus Titio gerendam mandavit, (& Titius quædam administravit,) tertius nihil omnino gessit: Quæsitum est, quatenus quisque eorum teneatur? Et tutorum quidem periculum commune est in administratione tutelæ: & in solidum universi tenentur. Plane, si pecunia numerata pupilli inter eos distributa est, non in majorem summam quisque eorum, quam accepit, tenetur.

§. 1. Sed si ipsi tutores rem pupilli furati sunt, videamus, an ea actione, quæ proponitur ex Lege duodecim Tabularum adversus tutorem in duplum, singuli in solidum teneantur: & quamvis unus duplum præstiterit, nihilominus etiam alii teneantur. nam in aliis furibus ejusdem rei pluribus, non est propterea cæteris pœnæ deprecatio, quod ab uno jam exacta est: sed * tutores, propter admistam administrationem, non tam invito domino contractare eam videntur, quam perfide agere: nemo denique dicet, unum tutorem & duplum hac actione præstare, & quasi specie conditionis, aut ipsam rem, aut ejus æstimationem. §. 2. Non solum ergo gessisse tutelam is creditur, qui alii gerendam mandavit: sed & qui satis à contutore accepit, *rem salvam pupillo futuram*, eique permisit administrationem totius tutelæ; nec potest se defendere Constitutionibus, quæ jubent ante conveniri eum, qui gessit. §. 3. Item in eo, quod nemo gessit, non utique ejus periculum est, qui quædam gessit, sed communiter omnium: Exigi autem ab eo solo periculum ob alia, quæ non gessit, non oportet: nisi si quæ talia sunt, quæ vel consummationem ceptorum ab eo desiderabant, vel ita conjuncta fuerunt, ut separari non debuerunt. §. 4. Quod autem dicitur, *desisse solvendo esse, vel non esse, contutores præstare debere*, videamus, qualem intellectum habet: id est, utrum sufficit, nihil diminutum esse de facultatibus contutoris, ex quo tempore datus est, sed eandem faciem patrimonii permanisse: an, etsi nihil post accidit, quod palam faciat deminutionem patrimonii, debet tamen contutor inquirere fortunas contutoris? Sed hoc & ex personæ qualitate, & ex temporis intercapedine, quo testamentum factum est, usque ad mortem patris, aliam æstimationem accipere debet. nam aperte prodigo, vel ejus bona venierunt, licet obreptum fuerit Praetori, qui decreto eum dedit, permittere contutori administrationem non debet: & potuit aliquid pater eorum, post testamentum factum accidens ignorasse, aut, cum destinatum haberet mutare testamentum, id non fecisse.

56. SCÆVOLA lib. 4. Digestorum.

Tutor rerum & animalium pupilli venditionem fecit: sed quædam animalia, emptoribus pretium non solventibus, retinuit, & apud se habuit: pretium idem rationibus pupilli accepto tulit: ex

his aliquot nata sunt: defuncto tutore, heres [ejus] eandem tutelam administravit, & animalia annis plurimis possedit: Quæsitum est, an, cum is, cujus tutela administrata est, annis viginti quatuor esset, jure animalia vindicaret? Respondit, secundum ea, quæ proponerentur, pupillum ea vindicare non posse.

57. IDEM lib. 10. Digestorum.

Chirographis debitorum incendio exustis, cum ex inventario tutores convenire eos possent ad solvendam pecuniam, aut novationem faciendam cogere, cum idem circa priores debitores propter eundem casum fecissent, id omisissent circa debitores pupillorum: an, si quid propter hanc cessationem eorum pupilli damnatum contraxerunt, iudicio tutelæ consequantur? Respondit: si adprobatum fuerit, eos tutores hoc per dolum, vel culpam prætermisisse: præstari ab his hoc debere.

§. 1. Ab eo, qui sententia Præsidis, bonis ademptis, relegatus erat, cum ex permisso Principis appellatio ejus recepta sit, quam is, qui pronunciaverat, non receperat, fundum emerat pupillus, interventibus tutoribus: & *appellatione injusta* pronunciata, fundus ei ablatus est: Quæsitum est, an tutelæ iudicio pretium fundi pupillus consequi à tutoribus possit? Respondit, si scientes emerunt ab eo, qui in ea causa esset, ut obnoxius sententiæ priori esset, tutelæ iudicio eos teneri.

58. IDEM lib. 11. Digestorum.

Qui negotiationem per Pamphilum & Diphilum, prius servos, postea libertos, exercebat, suo testamento eos tutores reliquit: & cavit, *ut negotium eodem more exerceretur, quo, se vivo, exercebatur*: [hique] tutelam administraverunt, non tantum cum impubes patroni filius fuisset, sed etiam post pubertatem ejus: sed Diphilus quidem cum incremento negotiationis rationes obtulit; Pamphilus autem putavit, reddere oportere non ad incrementum negotiationis, sed ad computationem usurarum, ut in tutelæ iudicio solet: Quæsitum est, an secundum voluntatem defuncti, exemplo Diphili, Pamphilus quoque rationem reddere debeat? Respondit, debere. Claudius Tryphoninus: Quia * lucrum facere ex tutela non debet.

§. 1. Ex duobus tutoribus pupilli altero defuncto, adhuc impubere pupillo, qui supererat, ex persona pupilli sui, iudice accepto, consecutus est cum usuris, quantum ex tutela ad tutorem defunctum pervenerat: Quæsitum est, iudicio tutelæ, quo experitur pubes factus, utrum ejus tantum [portionis,] quæ ab initio [quod] ex tutelæ ratione pervenerat ad defunctum contutorem, usuræ veniant: an etiam ejus summæ, quæ ex ortis usuris pupillo aucta, post mortem ejus ad superstitem æque cum sorte translata sit, aut transferri debuit? Respondit, si eam pecuniam in se vertisset, omnium pecuniarum usuras præstandas: Quod si pecunia mansisset in rationibus pupilli, præstandum, quod bona fide percepisset, aut percipere potuisset, sed fœnori dare cum potuisset, neglexisset: cum id, quod ab alio debitore nomine usurarum cum sorte datur, ei, qui accipit, totum fortis vice fungitur, vel fungi debet.

§. 2. Testamento dati tutores, quod ruptum videbatur, cessaverunt in administratione tutelæ, & à Præside tutor datus est pupillo: iussi autem sunt etiam hi, qui dati erant testamento tutores, tutelam administrare conjuncto eo, qui à Præside datus coeperat administrare: Quæsitum est, ex testamento datos periculum [antedecentis temporis] administrationis, utrum ex apertis tabulis, an ex quo iussi sunt, pertineat [ad eos?] Respondit, ad eos, de quibus quæreretur, nullum antecedentis temporis periculum pertinere.

§. 3. Pupillo herede instituto, filia exheredata duo millia numerorum aureorum legavit: eosdemque tutores utrisque dedit. Quæsitum est, an [cum] ex eo die, quo duo millia potuerunt à substantia hereditatis [separare,] & in nomina collocare, neglexerint usurarum nomine pupillæ tutelæ iudicio teneantur? Respondit, teneri.

§. 4. Quæsitum est, an usuræ pupillaris pecuniæ, quas tutores debuerunt, cum ad curatorem transferuntur, in sortem computentur; & universæ summæ usuras debere curatores incipiant? Respondit, omnis pecuniæ, quæ ad curatores transit, parem causam esse: quia * omnis fors efficitur.

59. IDEM lib. 26. Digestorum.

Cum hereditas patris ære alieno gravaretur, & res in eo statu videretur: ut pupilla [ab] hereditate paterna abstineretur: unus ex tutoribus cum plerisque creditoribus ita decidit, ut certa crediti portione contenti essent, acciperentque: idem curatores jam

jam viripotenti accepti, cum plerisque creditoribus deciderunt: Quæsitum est, an, si aliquis tutorum creditor patris pupillæ, solidam pecuniam expensam sibi ex re pupillæ cum usuris fecerit, revocari à curatoribus pupillæ ad portiones eas possit, quas cateri quoque creditores acceperunt? Respondit, eum tutorem, qui ceteros ad portionem vocaret, eadem parte contentum esse debere.

60. POMPONIUS lib. 8. Epistolarum.

SI tutoris heres exsecutus est, quæ tutor inchoavit, tutela etiam eo nomine tenetur.

61. IDEM lib. 20. Epistolarum.

APud Aristonem ita scriptum est: * Quod culpa tutoris pupillus ex hereditate desit possidere, ejus æstimatio in petitione hereditatis sine ulla dubitatione fieri debet: ita, si pupillo de hereditate cautum sit. Cautum autem esse videtur, etiam si tutor erit idoneus, à quo servari possit id, quod pupillus ex litis æstimatione subierit. † Sed si tutor solvendo non est, videndum erit, utrum calamitas pupilli, an detrimentum petitoris esse debeat. perindeque haberi debet, ac si res fortuito casu interisset: similiter atque ipse pupillus expers culpæ quid ex hereditate deminisset, corrupisset, perdidisset. † De possessore quoque furioso quæri potest, si si quid ne in rerum natura esset, per furorem ejus accidisset: tu quid putas? Pomponius: Puto eum vere dicere. Sed quare cunctatus es, si solvendo non sit tutor, cujus damnum esse debeat? cum alioquin elegantius dicere poterit, actiones duntaxat, quas haberet cum tutore pupillus, venditori hereditatis præstandas esse: sicuti heres, vel bonorum possessor, si nihil culpa ejus factum sit, (veluti si fundo hereditario vi dejectus sit, aut servus hereditarius vulneratus ab aliquo sit sine culpa possessoris,) nihil plus, quam actiones, quas eo nomine habet, præstare debeat. † Idem dicendum est, & si per curatorem furiosi, culpa vel dolo quid amissum fuerit: quemadmodum si quid stipulatus tutor, vel curator fuisset, aut vendidisset rem hereditariam. * Impune autem puto admittendum, quod per furorem alicujus accidit: quomodo si casu aliquo, sine facto personæ, id accidisset.

TIT. VIII.

DE AUCTORITATE ET CONSENSU TUTORUM & CURATORUM.

1. ULPIANUS lib. 1. ad Sabinum.

QUamquam * regula sit juris civilis in rem suam auctorem tutorem fieri non posse: tamen potest tutor proprii sui debitoris hereditatem adveni pupillo auctoritatem accommodare, quamvis per hoc debitor ejus efficiatur: prima enim ratio auctoritatis ea est, ut heres fiat; per consequentias contigit, ut debitum subeat: se tamen auctore, ab eo stipulari non potest. Et cum quidam auctoritatem adcommodaret pupillæ suæ, ut servo suo stipulanti sponderet: D. Pius Antoninus rescriptit, jure pupillam non teneri: sed in quantum locupletior facta est, dandam actionem. Sed si auctor fiat, ut filio suo quid tradatur, nulla erit auctoritas: evidentem enim sua auctoritate rem acquirit.

§. 1. Tutor si invitus retentus sit per vim, non valet, quod agitur: neque enim præsentia corporis sufficit ad auctoritatem; ut si somno, aut morbo comitiali occupatus tacuisset.

2. IDEM lib. 24. ad Sabinum.

NULLa differentia est, non interveniat auctoritas tutoris, an perperam adhibeatur.

3. PAULUS lib. 8. ad Sabinum.

ETiam si non interrogatus tutor auctor fiat, valet auctoritas ejus, cum se probare dicit id, quod agitur: hoc est enim auctorem fieri.

4. POMPONIUS lib. 17. ad Sabinum.

ET si, pluribus datis tutoribus, unius auctoritas sufficiat: tamen, si tutor auctoretur, cui administratio tutelæ concessa non est, id ratum à Præatore haberi non debet. † Et ideo puto verius esse, quod Ofilio placebat: si eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, emam à pupillo, sciens alium ejus tutelam gerere: dominum me non posse fieri. † Item si eo auctore emam, qui à tutela fuerit remotus: nec enim id ratum haberi.

5. ULPIANUS lib. 40. ad Sabinum.

PUPillus obligari tutori eo auctore non potest. Plane si plures sint tutores, quorum unius auctoritas sufficit, dicendum est, altero auctore, pupillum ei posse obligari: sive mutuam pecuniam ei det, sive stipuletur ab eo. Sed & cum solus [sit] tutor, mutuam pecu-

niam pupillo dederit, vel ab eo stipuletur, non erit obligatus tutori: naturaliter tamen obligabitur, in quantum locupletior factus est: nam in pupillum non tantum tutori, verum cuivis actionem, in quantum locupletior factus est, dandam, Divus Pius rescriptit.

§. 1. Pupillus vendendo sine tutoris auctoritate non obligatur: sed nec in emendo, nisi in quantum locupletior factus est.

§. 2. Item ipse tutor & emptoris, & venditoris officio fungi non potest. Sed enim si contutorem habeat, cujus auctoritas sufficit, procul dubio emere potest. sed si mala fide emptio intercesserit, nullius erit momenti; ideoque nec usucapere potest. Sane, si suæ ætatis factus, comprobaverit emptionem, contractus valet.

§. 3. Sed si per interpositam personam, rem pupilli emerit, in ea causa est, ut emptio nullius momenti sit: quia non bona fide videtur rem gessisse. Et ita est rescriptum à D. Severo & Antonino.

§. 4. Sane, si ipse quidem emit palam, dedit autem nomen, non mala fide, [sed] simpliciter, ut solent honestiores non pati nomina sua instrumentis inscribi: valet emptio. Quod si callide, idem erit, ac si [per] interpositam personam emisset. §. 5. Sed & si creditor pupilli distrahat, æque emere bona fide poterit. §. 6. Si filius tutoris, vel quæ alia persona juri ejus subjecta emerit, idem erit, atque si ipse emisset.

6. POMPONIUS lib. 17. ad Sabinum.

Tutores, quibus administratio decreta non esset, tanquam extraneos, recte à pupillo emere placet.

7. ULPIANUS lib. 40. ad Sabinum.

QUod dicimus, * in rem suam auctoritatem accommodare tutorem non posse: toties verum est, quoties per semet vel subjectas sibi personas acquiritur ei stipulatio: ceterum negotium ei geri per consequentias, ut dictum est, nihil prohibet [auctoritas.] §. 1. Si duo rei sint stipulandi, & alter me auctore à pupillo stipuletur, altero tutore auctore: dicendum est, stipulationem valere: sic tamen, si auctoritas tutoris unius sufficiat. ceterum, si non sufficiat, dicendum erit, inutilem esse stipulationem. §. 2. Si & pater, & filius, qui in potestate ejus fuit, tutores fuerunt, & pater sit stipulatus filio auctore: nullius momenti erit stipulatio; idcirco, quia in rem patris auctor esse filius non potest.

8. IDEM lib. 48. ad Sabinum.

ET si conditionalis contractus cum pupillo fiat, tutor debet pure auctor fieri: nam auctoritas non conditionaliter, sed pure interponenda est, ut conditionalis contractus confirmetur.

9. GAJUS lib. 12. ad Edictum provinciale.

Obligari ex omni contractu pupillus sine tutoris auctoritate non potest. acquirere autem sibi stipulando, & per traditionem accipiendo, etiam sine tutoris auctoritate potest: sed credendo obligare sibi non potest, quia sine tutoris auctoritate nihil alienare potest. §. 1. Ex hoc autem, quod pupillus nullam rem sine tutoris auctoritate alienare potest, apparet, nec manumittere eum sine tutoris auctoritate posse. Hoc amplius, licet tutoris auctoritate manumittat, debet è Lege Ælia Sentia apud Consilium causam probare. §. 2. Pupillus ex omnibus causis, solvendo sine tutoris auctoritate, nihil agit: quia nullum dominium transferre potest. Si tamen creditor bona fide pecuniam pupilli consumpserit, liberabitur pupillus. §. 3. Hereditatem adire pupillus sine tutoris auctoritate non potest: quamvis lucrosa sit, nec ullum habeat damnum. §. 4. Nec ex Senatusconsulto Trebelliano hereditatem recipere [pupillus] sine tutoris auctoritate potest. §. 5. Tutor statim in ipso negotio præsens debet auctor fieri: post tempus vero, aut per epistolam interposita ejus auctoritas nihil agit. §. 6. Etiam si non exaudiat tutoris auctoritatem is, qui cum pupillo contrahit, scriptis tamen hoc adprobetur, recte negotium geritur: veluti si absentis pupillo per epistolam vendam aliquid, aut locum, & is tutoris auctoritate consentiat.

10. PAULUS [lib. 24. ad Edictum.]

Tutor, qui per valetudinem, vel absentiam, vel aliam justam causam, auctor fieri non potuit, non tenetur.

11. GAJUS lib. 15. ad Edictum provinciale.

SI ad pupillum aut furiosum bonorum possessio pertineat: expedientiarum rerum gratia, & in agnoscenda & in repudianda bonorum possessione voluntatem tutoris curatorisque spectari debere, placuit: qui scilicet, si quid [eorum] contra commodum pupilli, furiosive fecerint, tutelæ curationisve judicio tenentur.

12. JULIANUS lib. 21. Digestorum.

SI servus communis, tuus & Titii, à pupilla tua te auctore aliquam rem per traditionem acceperit, tota ad Titium pertinebit. Marcellus notat: Nam quodcumque ad omnes dominos non potest pertinere, id pro solido ad eum, cui acquiri potest, pertinere veteres comprobaverunt.

13. IDEM lib. 21. Digestorum.

Impubes tutore auctore obligantur, etiam si taceant: nam cum pecuniam mutuam acceperint, quamvis nihil dicant, auctoritate tutoris interposita tenentur. Quare etsi non debita pecunia his personis soluta fuerit, quamvis tacerint, interposita tutoris auctoritas sufficit, ut conditione teneantur.

14. IDEM lib. 31. Digestorum.

Non multum interest, abfuerit tutor, cum negotium contraheretur, an præsens ignoraverit, quale esset, quod contraheretur.

15. MARCIANUS (lib. 2. Regularum.)

Accipientis & edentis iudicium, idem tutor auctor utrique fit: Sed [hoc] utcumque ita est, si bis auctor factus est, an & una auctoritas sufficiat eo animo, ut ad utrumque pertineat, dubitat quidem Pomponius? Sed fortiter defenditur, sufficere unam auctoritatem.

16. PAULUS (lib. 1. ad Legem Æliam Sentiam.)

Etiam si tutor cæcus factus sit, auctor fieri potest.

17. IDEM (lib. 6. ad Edictum.)

Si tutor pupillo nolit auctor fieri, non debet eum Prætor cogere: Primum, quia iniquum est, etiam si non expedit pupillo, auctoritatem eum præstare: deinde, etsi expedit, tutelæ iudicio pupillus hanc iacturam consequitur.

18. IDEM (lib. 1. ad Plautium.)

Potest pupillus tutore auctore debitorem suum Titio delegare. Sed cum tutor debet pupillo, dicendum est, neque delegari eum, neque procuratorem adversus tutorem dari ipso tutore auctore posse: quia futurum sit, ut auctoritate sua liberetur.

19. IDEM lib. 9. Responsorum.

Curatore etiam impuberi dari posse: sed ad ea, quæ solemnitatem juris desiderant, explicanda tutore auctore opus esse.

20. SCÆVOLA lib. 10. Digestorum.

Inter pupillos paternæ hereditatis divisio facta est præsentem tutore, sed non assignante instrumento divisionis: Quæsitum est, an ei dari oporteret? Respondit, si tutor auctor fuisset, non idcirco minus standum esse divisioni, quod non assignasset.

21. IDEM lib. 26. Digestorum.

Defendente tutore, pupillus condemnatus ex contractu patris, accepit curatorem: inter quem & creditorem Acta facta sunt apud Procuratorem Cæsaris infra scripta. Priscus Procurator Cæsaris dixit, *faciat iudicata*: Novellius curator dixit, *abstineo pupillum*; Priscus Procurator Cæsaris dixit, *Responsum habes*; *scis, quid agere debeas*. Quæsitum est, an secundum hæc acta adolescens [à] bonis patris absentus sit? Respondit, proponi absentum.

22. LABEO lib. 5. Pithanon.

Si quid est, quod pupillus agendo, tutorem suum liberaturus est, id ipso tutore auctore agi recte non potest.

TIT. IX.

QUANDO EX FACTO TUTORIS, VEL CURATORIS MINORES AGERE, VEL CONVENIRI POSSUNT.

1. POMPONIUS (lib. 29. ad Sabinum.)

Obdolum malum, vel culpam tutoris, Aristo ait, pupillum possessorem condemnandum: Sed non puto, quanti actor in litem juraret. Et tamen illud ita est, si rem à tutore pupillus servare possit.

2. ULPIANUS (lib. 1. Opinionum.)

Si tutor vel curator pecunia ejus, cujus negotia administrat, mutua data, ipse stipularus fuerit, vel prædia in nomen suum emerit: utilis actio ei, cujus pecunia fuit, datur ad rem vindicandam, vel mutuam pecuniam exigendam.

3. PAPINIANUS (lib. 20. Quæstionum.)

Dolus * tutorum puero neque nocere, neque prodesse debet. † Quod autem vulgo dicitur, *tutoris dolum pupillo non nocere*, tunc verum est, cum ex illius fraude locupletior pupillus factus non est. † Quare merito Sabinus tributaria actione pupillum

conveniendum ex dolo tutoris existimavit: scilicet, si per iniquam distributionem pupilli rationibus favit. † Quod in depositi quoque actione dicendum est: Item hereditatis petitione: si modo, quod tutoris dolo desit, pupilli rationibus illatum probetur.

4. ULPIANUS (lib. 64. ad Edictum.)

At si extrinsecus aliquid tutor dolo admiserit, pupillo nihil nocere oportet.

5. PAPINIANUS (lib. 5. Responsorum.)

Post mortem furiosi non dabitur in curatorem, qui negotia gefit, iudicati actio, non magis, quam in tutores: si modo nullam ex consensu, post depositum officium, novationem factam, & in curatorem, vel tutorem obligationem esse translata, constabit.

§. 1. Tutor, qui pecuniam se soluturum cavet, quam pater pupilli condemnatus fuerat, actionem post tutelam finitam, recte recusat. Non idem in eo placuit, qui suo nomine mutuam pecuniam accepit, & iudicatum pro pupillo fecit: nisi forte creditor ideo contraxit, ut in causam iudicati pecunia transfret.

6. IDEM [lib. 2. Definitionum.]

Tutor, interposito decreto Prætoris, actorem reliquit: Secundum cum sententia dicta, iudicati transfertur ad pupillum actio, non minus, quam si tutor obtinisset.

7. SCÆVOLA (lib. 13. Quæstionum.)

Tutori, qui infantem defendit, succurritur, ut in pupillum iudicati actio detur.

8. IDEM (lib. 5. Responsorum.)

Tutor, qui & coheres pupillo erat, cum conveniretur fidei commissi nomine, in solidum ipse cavet. Quæsitum est, an in adultum pupillum pro parte danda sit utilis actio? Respondit, danda.

TIT. X.

DE SUSPECTIS TUTORIBUS, ET CURATORIBUS.

1. ULPIANUS (lib. 35. ad Edictum.)

Hæc clausula & frequens & pernecessaria est: quotidie enim suspecti tutores postulantur.

§. 1. Primum igitur tractemus, unde descendat suspecti crimen, & apud quos postulari quis possit suspectus tutor vel curator: deinde quis, & à quo, & ex quibus causis remouetur; deque pœna suspecti.

§. 2. Sciendum est, suspecti crimen è Lege duodecim Tabularum descendere. §. 3. Damus autem jus removendi suspectos tutores Romæ Prætoribus: in provinciis Præsidiibus earum.

§. 4. An autem apud Legatum Proconsulis suspectus postulari possit, dubium fuit? Sed Imperator Antoninus cum Divo Severo Braduæ Maurico Proconsuli Africæ rescripsit, posse: * quia mandata jurisdictione, officium ad eum totum juris dicendi transit. † Ergo &, si Prætor mandet jurisdictionem: simili modo dicendum est, suspectum posse apud eum postulari, cui mandata est: cum enim sit in provincia hoc rescriptum, consequens erit dicere, & eum, cui à Prætoribus mandata est jurisdictio, posse de suspecto cognoscere.

§. 5. Ostendimus, qui possunt de suspecto cognoscere: nunc videamus, qui suspecti fieri possunt. Et quidem * omnes tutores possunt, sive testamentarii sint, sive non sint, sed alterius generis tutores: Quare & si legitimus sit tutor, accusari poterit. Quid, si patronus? adhuc idem erit dicendum: modo ut meminerimus, patrono parcendum.

§. 6. Consequens est, ut videamus, qui possunt suspectos postulare. Et sciendum est, quasi publicam esse hanc actionem, [hoc est, omnibus patere.]

§. 7. Quinimo, & mulieres admittuntur: sed hæc solæ, quæ pietate necessitudinis ductæ ad hoc procedunt: ut puta mater, nutrix quoque, & avia, [possunt.] Potest & soror, (nam in sorore & rescriptum exstat Divi Severi,) & si qua alia mulier fuerit, cujus Prætor perpensam pietatem intellexerit, non sexus verecundiam egredientis, sed pietate productam, non continere injuriam pupillorum: admittet eam ad accusationem.

§. 8. Si quis de plebejis, ob facta atrociora in tutela admissa, fuerit apud Prætoribus accusatus, remittitur ad Præfectum Urbis graviter puniendus.

2. IDEM (lib. 1. de omnibus Tribunalibus.)

Libertus quoque, si fraudulenter gessisse tutelam filiorum patroni probetur, ad Præfectum Urbis remitteretur puniendus.

3. IDEM

3. IDEM (lib. 35. ad Edictum.)

Tutor quoque contutorem potest suspectum facere: siue duret adhuc tutor; siue jam desierit ipse, contutor autem maneat tutor. Et ita Divus Severus rescripsit. Plus Divus Pius Caelio Petino rescripsit: posse tutorem suspectum remotum contutores suos suspectos facere.

§. 1. Liberti quoque pupillorum grate facient, si tutores vel curatores eorum, male gerentes rem patronorum, vel liberorum patronorum suspectos fecerint: Sed si patronum suum ut suspectum in tutela facere velint, melius est, liberos ab accusatione repelli, ne in ipsa cognitione gravius aliquid emergat: cum hoc aliis omnibus pateat.

§. 2. Non tantum autem adolescentis curator, sed etiam furiosus, vel prodigi, ut suspectus removeri potest.

§. 3. Sed & si quis curam ventris bonorumve administrat, non carebit huius criminis metu.

§. 4. Præterea videndum, an & sine accusatione possit suspectus repelli? Et magis est, ut repellat, si Prætori liqueat ex apertissimis rerum argumentis, suspectum eum esse. Quod favore pupillorum accipiendum est. §. 5. Nunc videamus, ex quibus causis suspecti removeantur? Et sciendum est, aut ob dolum in tutela admissum, suspectum licere postulare, si forte grassatus in tutela est, aut sordide egit, vel perniciose pupillo, vel aliquid interceptit ex rebus pupillaribus jam tutor. Quod si quid admisit, ante tamen [admisit,] quam tutor esset, quamvis in bonis pupilli, vel in tutela: non potest suspectus tutor postulari: quia delictum tutelam præcessit. proinde si pupilli substantiam expilavit, sed antequam tutor esset, accusari debet expilatae hereditatis [crimine:] si minus, furti.

§. 6. Quæri potest, si tutor fuerit pupilli, idemque sit curator confirmatus adolescenti, an possit ex delictis tutelæ suspectus postulari? Et cum possit tutelæ à concuratoribus conveniri, consequens erit dicere, cessare suspecti accusationem: quia tutelæ agi possit, deposito officio, & alio sumpto. §. 7. Idem erit quaerendum, [&] si proponas aliquem delisse esse tutorem, & rursus coepisse, (utputa usque ad tempus, vel ad conditionem erat datus, deinde iterum, vel superveniente conditione testamentaria, vel etiam à Prætoris postea datus est,) an suspectus postulari possit? Et quia duæ tutelæ sunt, si est, qui eum tutelæ iudicio conveniat: æquissimum erit dicere, cessare crimen suspecti.

§. 8. Si autem ipse tutor est solus, numquid, quia tutela cessat, removendus sit ab hac administratione, quasi [in hac] suspectus ex eo, quod in alia male versatus sit? Ergo & in eo, qui curator solus post finitam tutelam confirmatus est, idem dici potest.

§. 9. Quod si quis ita tutor datus sit, quoad in Italia erit, tutor esto; vel, quoad trans mare non erit: an possit suspectus postulari ex eo gestu, quem administravit, antequam trans mare abesset? Et magis est, ut postulari possit: quasi una tutela sit, habens intervalla.

§. 10. Si quis abfuturus Reipublicæ causa, desideravit in locum suum constitui alium tutorem, an reversus ex ante gesto suspectus postulari possit? Et quia potest ex priore gestu utili actione conveniri: cessabit postulatio.

§. 11. Si curator ventri bonisque datus fraudulenter versatus sit, deinde tutor datus, an postulari suspectus propter fraudes in cura admissas possit, dubitari potest: Et si quidem habet contutores, non poterit postulari, quia conveniri potest: si non habet, amoveri potest. §. 12. Si tutor inimicus pupillo, parentibusve ejus sit, & generaliter, si qua iusta causa Prætoris moverit, cur non debeat in ea tutela versari: rejicere eum debet.

§. 13. Severus & Antoninus rescripserunt Epicurio: tutores, qui res veritas sine decreto distraxerunt, nihil quidem egisse; verum, si per fraudem id fecerunt, removeri eos oportere.

§. 14. Tutor, qui ad alimenta pupillo præstanda copiam sui non faciat, suspectus est, poteritque removeri.

§. 15. Sed si non latitet, sed præsens nihil posse decerni contendit, quasi inopibus, si datus pupillo Advocatis in mendacio revincatur, ad Præfectum Urbis remittendus est: neque enim interest, id agere quemquam, ut corrupta fide inquisitionis tutor constituatur, an bona fide constitutum, velut prædonem, bonis alienis incumbere. Hic ergo non quasi suspectus removebitur, sed remittetur puniendus ea poena, qua solent affici, qui tutelam corruptis ministeriis Prætoris redemerunt. §. 16. Qui pecuniam ad prædiorum emptionem conferre, neque [pecuniam] deponere pervacaciter perstant, quoad emptionis occasio inveniat: vinculis publicis jubentur conti-

neri, & insuper pro suspectis habentur. Sed sciendum est, non omnes hac severitate debere tractari, sed utique humiliores: cæterum eos, qui sunt in aliqua dignitate positi, non opinor vinculis publicis contineri oportere.

§. 17. Is tutor, qui inconsideranter pupillum vel dolo abstulit hereditate, potest suspectus postulari.

§. 18. Qui ob segnitiam, vel rusticitatem, inertiam, simplicitatem vel ineptiam remotus sit: in hac causa est, ut integra existimatione tutela vel cura abeat. Sed & si [quis] ob fraudem non removerit aliquem, sed ei adjunxerit, non erit famosus: quia non est abire tutela iustus.

4. IDEM (lib. 1. de omnibus Tribunalibus.)
Hæ enim causæ faciunt, ut integra existimatione tutela vel cura quis abeat.

§. 1. Decreto igitur debet causa removendi significari, ut appareat de existimatione.

§. 2. Quid ergo, si non significaverit causam remotionis decreto suo? Papinianus ait, debuisse dici, hunc integræ esse famæ: Et est verum.

§. 3. Si Prætor sententia sua non removerit tutela, sed gerere prohibuit: dicendum est, magis esse, ut & hic desinat tutor esse.

§. 4. Qui nihil gesserunt, non possunt suspecti postulari: verum ob ignaviam, vel negligentiam, vel dolum, si dolo fecerunt, possunt removeri.

5. IDEM (lib. 3. Disputationum.)
Suspectus fieri is quoque, qui satis dederit, vel nunc offerat, potest: expedit enim pupillo, rem suam salvam fore, quam tabulas rem salvam fore cautionis habere. Nec ferendus est contutor, qui ideo collegam suum suspectum non fecit, quoniam cautum erat pupillo.

6. CALLISTRATUS lib. 4. de Cognit.
Quia *satisdatio propositum tutoris malevolum non mutat, sed diutius grassandi in re familiari facultatem præstat.

7. ULPIANUS (lib. 1. de omnibus Tribunalibus.)
Imperibus quidem non permittitur suspectos facere: adolescentibus plane volentibus suspectos facere curatores suos permittitur, dummodo [ex] consilio necessariorum id faciant.

§. 1. Si fraus non sit admessa, sed lata negligentia, quia ista prope fraudem accedit: removeri hunc quasi suspectum oportet.

§. 2. Præterea accesserunt quædam species ex Epistola Imperatoris nostri, & D. Severi ad Atriunculonium: nam adversus eos, qui, ne alimenta decernantur, sui copiam perseverant non facere, ut suis rebus careant, præcipitur; rei que servandæ causa, pupillus in possessionem mittatur ejus, qui suspectus sententia sua factus est; quæque mora deteriora futura sunt, curatore dato distrahi jubentur.

§. 3. Item, si quis tutor datus non compareat, solet Edictis evocari, novissimeque, si copiam sui non fecerit, ut suspectus removeri, ob hoc ipsum, quod copiam sui non fecit. Quod & perraro, & diligenti habita inquisitione faciendum est.

8. IDEM (lib. 61. ad Edictum.)
Suspectus tutorem eum putamus, qui moribus talis est, ut suspectus sit: enimvero tutor, quamvis pauper est, fidelis tamen & diligens, removendus non est quasi suspectus.

9. MODESTINUS (lib. singulari de Eumaticis.)
Si tutor aliquo vinculo necessitudinis vel affinitatis pupillo conjunctus sit, vel si patronus pupilli liberti tutelam gerit, & quis eorum à tutela removendus videatur: optimum factum est, curatorem ei potius adjungi, [quam eundem] cum notata fide & existimatione removeri.

10. PAPIANUS lib. 12. Questionum.
De decreto prætoris, ut suspectus remotus, periculum futuri temporis non timet: iniquum enim videtur, removeri quidem à tutela vel cura, in futurum autem non esse securum.

11. IDEM (lib. 5. Responsorum.)
Post finitam tutelam, cognitio suspecti tutoris, quamvis pridem recepta, solvitur.

12. JULIUS AQUILA lib. Responsorum.
Nihil proponi, cur præscribere curator possit in cognitione suspecti, quominus religio Prætoris à pupillari servo detegente fraudes instruat.

LIBER VIGESIMUS SEPTIMUS.

TIT. I.

DE EXCUSATIONIBUS.

I. MODESTINUS lib. I. Excusationum.

Herennius Modestinus Ignatio Dextro S. Conscribens librum, ut mihi videtur, utilissimum, quem *Excusationem tutela & curatoria vocari*, hunc tibi misi. §. 1. Faciam autem, quoad possibile erit, de his doctrinam manifestam, enarrans legalia Græcorum voce: etsi cognovero, inepta ea ad transferendum esse.

§. 2. Apponam dicendorum narrationi etiam ipsa legum verba, si necesse erit, ut dicendorum simul, & legendorum usum habentes, integritatem indigentibus, & utilitatem præbeamus. §. 3. Dicendum igitur primum est, quos creari non oporteat. §. 4. Libertinis pupillis ingenuos tutores vel curatores Præsides non dabunt, nisi omnimodo libertinorum penuria secundum locum illum sit: libertinis enim libertinos solos oportere dari, qui ex eodem loco sint, Oratio Divi Marci jubet. Si autem dabitur, Divus Severus impuberum curam habens, obligatum eum esse tutelæ, nisi iuste rationes reddiderit, rescriptit. §. 5. Non potest curator esse sponsa sponfus, ut Senatus dicit: creatus autem talis, absolvetur.

2. IDEM lib. 2. Excusationum.

Excasantur à tutela & curatoria, qui septuaginta annos compleverunt. Excessisse autem oportet septuaginta annos tempore illo, quo creantur, aut quo hereditatem adiit quis, aut quo conditio, quæ testamento inscripta est, completa est: non intra tempora excusationis. §. 1. Ætas autem probatur, aut ex nativitatis scriptura, aut aliis demonstrationibus legitimis. §. 2. Remittit à tutela vel curatoria & liberorum multitudo. §. 3. Legitimos autem liberos esse oportet omnes, etsi non sint in potestate. §. 4. Oportet autem liberos vivos esse, quando tutores patres dantur: qui enim antea decesserunt, his non connumerantur: neque rursus nocent, qui postea moriuntur: Et hoc ita inquit Constitutio Divi Severi. §. 5. Hoc autem videtur quidem dictum esse de tutore dato secundum testamentum: convenit autem hoc & in omni alio.

§. 6. Qui autem in ventre est, etsi in multis partibus Legum comparatur jam natis, tamen neque in præsentia quæstione, neque in reliquis civilibus muneribus prodest patri: & hoc dictum est in Constitutione Divi Severi. §. 7. Non solum autem filii remissionem tutelæ tribuunt, & filia, sed etiam nepotes ex filiis masculis nati, masculi & foeminae. Auxiliantur autem tum, quando patre eorum mortuo illius locum suppleant avo. Quotcumque autem nepotes fuerint ex uno filio, pro uno filio numerantur. Hæc autem ex Constitutionibus, quæ de liberis loquuntur, possunt colligi: nusquam enim facile est invenire, ubi de filiis loquatur Constitutio, sed de liberis: appellatio autem hæc & ad nepotes extenditur. §. 8. Numerum autem liberorum determinatum Constitutionibus esse oportet unicuique, tunc cum creatur: nam si post creationem generantur, non auxiliantur: ut Constitutio inquit Severi & Antonini.

§. 9. Amplius autem, & qui habet tres tutelæ, aut tres curatorias: aut commixtim tres curatorias, & tres tutelæ, & adhuc manentes, hoc est, nondum excedentibus ætatem minoribus: hi excusantur, ad tutelam vel curatoriam vocati. Sed tamen & si curator quis fuerit, non impuberis, sed furiosi, [seu prodigi,] in numerum curarum & hæc computabitur curatoria: quod sic se habere docet Constitutio Severi & Antonini. Dicit autem hæc & nobilis Ulpianus de tribus tutelæ.

3. ULPIANUS lib. singul. de Officio Prætoris tutelæ.

Tria onera tutelæ dant excusationem. † Tria autem onera sic sunt accipienda, ut non numerus pupillorum plures tutelæ faciat, sed patrimoniorum separatio: & ideo, qui tribus fratribus tutor datus est, qui indivisum patrimonium haberent, vel quibusdam tutor, quibusdam curator, unam tutelam suscepisse creditur.

4. MODESTINUS lib. 2. Excusationum.

Diximus tres habentes tutelæ, ad quartam non vocari. Quæsitum est igitur, si quis duas habens tutelæ, deinde ad tutelam tertiam vocatus appellaverit, & adhuc pendente iudicio appellationis ad quartam tutelam promoveatur, utrum à quarta se excusans, mentionem faciet & tertiam, an omnino dimittet illam? Et à Divo Severo & Antonino constitutum invenio, non oportere ad quartam promoveri à tertia appellatam: sed pendente tertia creationis ex-

cusatione, illius finem expectare, terminum futurum quartæ creationis: recta ratio: si enim ordine præpostero quartam suscipiat quis, eveniet, ut post tertiam extantem, injusta tertia appellatione appareat, quatuor oneribus gravetur extra Leges. §. 1. Si pater in tribus fuerit muneribus aut tutelæ, aut curatoriarum, filius ejus non vexabitur: & ita constitutum est à Divo Severo & Antonino. Hoc autem & è contrario est, quod oportet filii tutelæ remissionem patri dare: & rursus utique communes, id est, unam filii, & duas patris, aut è converso. Tunc autem hæc ita se habent, cum onus uni domui, non separatis contingit. Scribit autem & Ulpianus nobilissimus hæc eadem.

5. ULPIANUS lib. singulari de Officio Prætoris tutelæ.

Tria onera in domo una esse sufficit: proinde si pater alicujus, vel filius, vel frater, qui est in ejusdem potestate, tria onera sustineat, quæ ad periculum patris sui spectent, quia voluntate ejus administrant, omnibus excusatio à tutela competit. Sed si non patris voluntate administrant, non prodesse, sæpe rescriptum est.

6. MODESTINUS lib. 2. Excusationum.

Si duas habenti tutelæ, aliæ duæ simul superinductæ fuerint, quæ est ordine tertia, auxiliabitur ei ad remissionem quartæ, etsi Imperator fuerit, qui quartam injunxerit, aut tertiam, & antequam cognoscat Imperatoris mandata: promotus erit ad aliam. Si autem ordo non apparuerit, sed in una die duæ creationes proponerentur in diversis chartis: non qui creatus est, sed qui creavit, eliget, quam oporteat eum suscipere. §. 1. Grammatici, Sophistæ, Rhetores, Medici, qui *περιουδύται*, id est, circulatorum vocantur, quemadmodum à reliquis muneribus, ita & à tutela, & à cura requiem habent. §. 2. Est autem & numerus Rhetorum in unaquaque civitate, qui vacationem munerum habent, & hæreses quædam propositæ lege: quod manifestum est ex Epistola Antonini Pii, quæ descripta quidem est communitati Asiae, universo autem orbi conveniens est: cujus capitulum hic subjectum est: *Minores quidem civitates possunt quinque medicos immunes habere, & tres Sophistas, & Grammaticos totidem: majores autem civitates septem, qui curent; quatuor, qui doceant utramque doctrinam: maxima autem civitates decem Medicos, & Rhetores quinque, & Grammaticos totidem. Supra hunc autem numerum ne maxima quidem civitas immunitatem præstat. Decet autem maximo quidem numero uti Metropoles gentium: secundo autem, quæ habent vel forum causarum, vel loca judiciorum: tertio autem, reliquas.* §. 3. Excedere quidem hunc numerum non licet neque sententia Senatus, neque alia qua ad inventionem. minuere autem licet: quoniam pro civilibus muneribus apparet hoc tale factum.

§. 4. Et utique non aliter de immunitate hac fructum habebunt, nisi decreto Senatus inscripti fuerint numero concessio, & circa operationem se negligenter non habeant.

§. 5. Et Philosophos quidem liberari à tutelæ Paulus scribit ita: † *Philosophi, Oratores, Grammatici, qui publice juvenibus profunt, excusantur à tutelæ. nam & Ulpianus lib. 4. de Officio Proconsulis ita scribit.*

§. 6. *Sed & reprobari Medicum posse à Republica, quamvis semel probatus sit, Imperator noster cum Patre Latio Basso rescriptit.*

§. 7. De Philosophis autem eadem Constitutio D. Pii ita dicit: † *Philosophorum autem non constitutus est numerus, quia rari sunt, qui philosophantur. Existimo autem, quoniam qui divitiis superabundant, voluntarie tribuent pecuniam in utilitates patriæ: si autem propriæ loquantur de substantia, inde jam manifesti fiunt non philosophantes.*

§. 8. Est autem Imperatoris Commodi Constitutionibus inscriptum capitulum ex Epistola Antonini Pii, in qua manifestatur, & Philosophos habere immunitatem tutelæ. sunt autem hæc verba: *Consimiliter autem his omnibus Divus pater meus max ingrediens principatum, Constitutione existentes honores & immunitates firmavit scribens, Philosophos, Rhetores, Grammaticos, Medicos, immunes esse gymnasiis sacerdotii stantes, & neque ad frumenti, & vini, & olei emptiones, & propositiones, & neque judicare, neque Legatos esse, neque in militia numerari nolentes, neque ad alium famularum eos cogi.*

§. 9. Amplius & illud scire oportet, & eum, qui in patria propria docet, aut medicatur, immunitatem hanc habere: si enim existens Comaneus in Casarea doceat, aut medicetur, apud Comanenses immunitatem non habet. & hoc ita promulgatum est à D. Severo & Antonino.

§. 10. Valde tamen disciplinâ instructos, & si supra numerum, & in aliena patria moram faciant, esse immunes Paulus scribit, dicens, D. Pium Antoninum ita iussisse. §. 11. Romæ philosophantem cum salario, vel sine salario, remissionem habere promulgatum est à Divo Severo & Antonino, ita ac si in propria patria doceret. Quibus promulgationibus potest quis illam rationem adducere, quoniam in Regia Urbe, quæ & habetur, & est communis patria, decenter utique utilem se ipsum præbens, non minus, quam in propria patria, immunitate fruetur. §. 12. Legum vero Doctores in aliquo præsidatu docentes, remissionem non habebunt. Romæ autem docentes, à tutela & cura remittuntur. §. 13. Ulpianus libro singulari de Officio Prætoris tutelarum ita scribit: *Athletæ habent à tutela excusationem, sed qui sacris certaminibus coronati sunt.* §. 14. Gentium præsidatus, puta Asiæ, Bithyniæ, Cappadociæ, tribuit immunitatem à tutela, hoc est, quoad in præsidatu sunt. §. 15. Tutela non est Reipublicæ munus, nec quod ad impensam pertinet, sed civile: nec provinciale videtur tutelam administrare. §. 16. Remittuntur à tutela & cura Magistratus civitatum. §. 17. Dat remissionem tutela & capitalis inimicitia à creato facta adversus patrem pupillorum, nisi secundum testamentum apparuerit datus tutor; nisi, postquam scriptum est testamentum, capitale certamen eis ad invicem constitit: vel nisi antiquior quidem est testamento inimicitia, propter hoc autem videtur esse datus tutor, ut supponatur debito, & negotiis: & hoc ex Epistola Imperatoris Severi ostenditur.

§. 18. Amplius autem absolvitur à tutela, cum quaestione quis pupillo de statu movet, cum videtur hoc non calumnia facere, sed bona fide: & hoc Divi Marcus & Severus promulgaverunt.

§. 19. De rusticis autem, & humilibus, & illiteratis, scribit Paulus ita: Mediocritas & rusticitas interdum excusationem præbent, secundum Epistolas Divorum Hadriani & Antonini. † *Ejus, qui se negat literas scire, excusatio accipi non debet, si modo non sit expers negotiorum.*

7. ULPIANUS lib. sing. Excusationum.

Paupertas sane dat excusationem, si quis imparem se oneri iuncto possit probare: Idque Divorum Fratrum Rescripto continetur.

8. MODESTINUS lib. 3. Excusationum.

Sed & milites, qui honeste compleverunt militiæ tempus, remissionem habent tutelarum adversus omnes hodie privatos. Adversus autem filios eorum, qui eidem ordini communicaverunt, & eorum, qui olim milites fuerunt, intra annum quidem dimissionis remissionem habent, post annum autem non habent: coæqualitas enim honoris militiæ fortior videtur olim militum privilegio: nisi fortassis alias habuerint justas tutelæ excusationes: ut puta numerum annorum, vel aliquid tale, quale & privatos adversus omnes excusare consuevit. † Hæc autem de filiis, non de nepotibus eorum, qui olim milites fuerunt. Nepotes enim eorum, qui olim milites fuerunt, in eodem loco cum reliquis privatis esse creduntur. §. 1. Qui nimirum ignominiose dimissi sunt, similes his, qui nequaquam militaverunt, existimantur: & propter hoc neque ipsi habent privilegium, neque filiis eorum, qui olim fuerunt milites, tutores dati obligabuntur. §. 2. Quandoque autem non complent quidam militiæ tempus, & tamen habent remissionem tutelarum, sed non eandem cum iis, qui compleverunt: qui enim vigesimum annum militiæ excessit, similis esse creditur ei, qui complevit tempus militiæ. §. 3. Qui autem intra hos annos dimissus est, non habet continuam tutelarum immunitatem, sed ad tempus: quemadmodum & reliquorum civilium munerum remissionem habet, qui enim intra quinque annos militia solutus est, nullam sibi vindicabit immunitatem: qui autem post quinque annos, unius anni habet immunitatem: qui autem post octo, biennii: qui autem post duodecim, triennii: qui autem post sedecim, quadriennii: qui autem post viginti, sicut supra diximus, continuo absolvitur.

§. 4. Qui autem inter nocturnos custodes, qui sunt Romæ, militaverit, anni solius habet remissionem. §. 5. Ita autem, si honeste scilicet absoluti fuerint, sicut dictum est, vel propter agritudinem causariam remissionem acceperint: est enim & hæc honesta, qui enim ignominiosa potitur remissione, non habet vacationem.

§. 6. Veteranus autem esse creditur, non solum legionarius, sed & omnis, qui qualitercumque militavit, etsi honeste est & ipse solutus: [filiorum tamen tutor creabitur:] etenim legionarius ejus, qui inter nocturnos custodes militavit, filiorum tutor fit. §. 7. Jam vero & militi impuberi curator dabitur, qui olim miles fuerit:

scilicet si pater hujus mortuus fuerit, sive etiam hic emancipatus fuerit, similiter. §. 8. Et de universis his Constitutiones testantur.

§. 9. Scribit autem & Ulpianus ita: Sed ignominia missi, ab urbicis plane tutelis excusabuntur: quia ingredi eis urbem non licet. † Plane, si quis in cohortibus urbanis permilitavit, licet ante viginti annos mittitur, tamen perpetuam habet à tutelis excusationem. §. 10. Quæsitum est autem, utrum unam & semel tutelam recipiant, qui olim fuerunt milites, vel uno tempore non amplius quam semel; quiescente autem prima tutela, rursus [privilegium] recipiant: aliter atque in privatis, qui quieverunt. non enim auxiliantur his, qui habuerunt, neque inter tres adnumerantur: ita & in his, qui olim fuerunt milites, non prodest creatum esse. † Hoc autem & in Curiis est promulgatum, ut ostendit Divi Severi & Antonini Constitutio. §. 11. Et nihil differt, qualiter indigent filii commilitonis tutore vel curatore, utrum emancipati, vel patre mortuo. §. 12. Primpilarii ex Constitutionibus Imperialibus excusationem habent reliquarum tutelarum: primpilarii autem filiorum tutores erunt. † Primpilarii autem hi existimantur, qui exercent primum pilum. Si autem non exercens, mortuus fuerit, hujus filiorum primpilarius tutor non erit.

9. ULPIANUS lib. sing. de Officio Prætor. tutel.

Si tribunus in cohortibus Prætoris permilitaverit, etiam à collegarum filiorum tutela excusabitur, beneficio Divi Severi, & Imperatoris nostri.

10. MODESTINUS lib. 3. Excusationum.

Non solum autem, qui ad caligatas militias, & reliquas, primpilarii militaverunt, sed & qui qualitercumque necessitatis publicæ plebis Romanorum gratia absentes fuerunt, anni habent vacationem post reversionem. §. 1. Annus denique hic tempus, in reliquis publicis necessitatibus datur, sed & his, qui qualitercumque quieverunt à publica necessitate, & reversi sunt, & si minus tempus eo, quod constitutum est, consummaverunt. §. 2. Quas denique prius habebant tutelæ, propter hoc autem deposuerunt, quoniam publici negotii gratia abibant, has, quum reversi fuerint, confestim recipient, nihil eis auxiliante anno: annus enim ad futuras novasque datur, non ad eas, quæ resumi debent. §. 3. Annus autem copulæ dierum scrutabitur, ex quo quis reversus est: rectam viam dirigens, vel dirigere debens, non eam, quæ est ex circuitibus.

§. 4. Et qui in testamento dati sunt tutores, revent secundum Leges, administrationem earum, quæ in alia provincia sunt, possessionem, quod ostendit subjecta Divi Severi Constitutio. Divi Severus & Antoninus Augusti Valerio: *Testamento tutor datus, ante præfinitum diem adire debuisti, & postulare, ut ab administratione rerum, quæ in alia provincia erant, liberareris.* §. 5. Qui primum pilum explevit, si cum tutelam suscepisset unius filii, rursus in militares necessitates assumptus erit, deponet sollicitudinem tutelæ.

§. 6. Similiter & in locum illius tutoris, quem postea sibi collegam quis adduxerit, dabitur curator, ut ait Constitutio D. Severi: quam recte adaptans omnibus similibus capitulis, curatorem dari licet in locum eorum, qui temporis vacationem recipiunt.

§. 7. Si libertus impubes dabitur à patrono tutor filiis suis, vel alius quicumque minor viginti quinque annis: donec quidem impubes fuerit, non nolebitur; interim autem alter in locum ejus creabitur curator. Similis est huic & legitimus tutor, si impubertem esse contigerit: etenim in locum ejus curator interim dabitur.

§. 8. Si quis ita ægrotus fuerit, ut oporteat eum non omnino dimitti à tutela: in locum ejus curator [interim] dabitur; sanatus autem hic rursus recipiet tutelam. Si quis autem in insaniam inciderit, similis est huic: & ita Ulpianus scribit. Adversa quoque valetudo excusat, sed ea, quæ impedimento est, quominus quis suis rebus superesse possit, ut Imperator noster cum Patre rescriptit.

11. PAULUS lib. sing. de Excusatione tutorum.

Et non tantum, ne incipiant, sed & à cœpta excusari debent.

12. MODESTINUS lib. 3. Excusationum.

Idem Ulpianus scribit. Sed in hoc Rescripto adjectum est, solere vel ad tempus, vel in perpetuum excusari, prout valetudo est, qua afficitur. Furor autem non in totum excusat, sed efficit, ut curator interim detur.

§. 1. Sunt & alii, qui, etsi jam sint tutores vel curatores, continuo tamen de reliquo absolvuntur à sollicitudine: puta, qui domicilium alio transtulerunt, ex Rescripto Imperatoris scientis quidem tuto-

rem esse eum, transmigrare autem expressim ei concedentis, & horum alterutrum literis significantis.

13. IDEM lib. 4. Excusationum.

Scire oportet, quoniam neque dati tutores, neque testamentarii provocare necesse habent: ut ostendit Constitutio D. Veri & Antonini. Hoc autem observari oportet, & in datis curatoribus: *in paucissimis enim distant curatores à tutoribus.* Adversus denique sententias auferentes eis excusationes licentiam habebunt appellandi.

§. 1. Multa vero observari oportet, ut concedatur, tutores vel curatores causas remissionis tribuere. Oportet enim, eos constituto legibus tempore ad iudicem accedere. Sunt autem constituta tempora hæc: Qui enim in ipsa civitate est, ubi creatur, vel intra centesimum lapidem à civitate; intra quinquaginta dies excusabitur; postea autem non admittitur, sed tenebitur ad sollicitudinem: & si horum quid non fecerit, erit in eadem causa, in qua esset, si apparuisset proprio periculo ipsum negligere, neque ulla ei via relicta erit ad excusationem. Qui autem supra centum milliaria à civitate abest: viginti milliaria habebit numerata in unamquamque diem, à quo cognoverit, (oportet autem ei manifestari à Præsidibus vel in faciem, vel ad domum) & extra hos, alios triginta dies habebit ad excusationem. † Hoc autem convenit & iis, qui testamento dati sunt, sive tutores fuerint, sive curatores, quos confirmari à Magistratibus consuetum est. §. 2. Aliud etiam invenimus in Divi Marci promulgatione, inquisitione dignum. Etenim ei, qui in ipsa civitate est, in qua creatus est, vel intra centum milliaria, quinquaginta dierum spatium legislator dedit: ei vero, qui ultra centum milliaria habitat, in unamquamque diem numerari viginti milliaria iussit, & extra hos alios triginta dies adjecit ad excusationem. unde contingit, ut, si cujus habitatio centum sexaginta milliariis abest, is octo & triginta dierum spatium habeat: octo quidem, centum sexaginta milliariorum nomine, in unamquamque diem, viginti milliariis numeratis: triginta vero, eo, quod ad excusationem faciunt. Erit igitur in deteriori ordine, qui longius habitat, eo, qui intra centum milliaria est, vel in ipsa civitate: si utique his quidem semper quinquaginta dies spatii sunt, illis vero pauciores. Sed etsi maxime verba Legis hunc habeant intellectum, tamen mens legislatoris aliud vult: ita enim & Cerebidius Scævola, & Julius Paulus, & Domitius Ulpianus, coryphæi Legum prudentum scribunt, dicentes, ita oportere hoc observari, ut nunquam alicui minus detur quinquaginta dierum spatium: tunc autem longius, cum annumeratio dierum, qui in viam computantur, adjectis triginta diebus, quos ad excusationem Lex dat, excedit quinquaginta dies: utputa si dixerimus, aliquem à quadringentis quadraginta milliariis habitare: hic enim viæ quidem habebit dies viginti duos, ad excusationem autem alios triginta. §. 3. Observabunt autem hoc temporis spatium omnes, qui qualitercunque excusantur à tutela, vel cura, vel parte ejus. §. 4. Consequens autem est credere, quod si aliqua specie excusationis fuerit quis usus, non aliter audietur, quam si observaverit constitutum tempus: nisi forte alterius alicujus civitatis est civis. §. 5. Ita vero necesse est custodiri constitutum tempus, ut, & si excusatus fuerit dimissus, non liberari eum D. Verus & Antoninus ostendant in Constitutione, jubentes non detineri eum, qui in locum ejus creatus sit, quasi non liceat alium dari in locum existentis tutoris. §. 6. Sufficiat autem intra constitutum tempus excusare se solum. Si enim postea nolens desierit, non ei nocebit, ideoque si representaverit quis se solum, non permanferit autem postea, ut se excuset: post constitutum tempus exceptione repellitur. & hoc dicit Constitutio Imperatorum Veri & Antonini.

§. 7. Si enim quis propter ægritudinem, vel aliam necessitatem (puta maris, vel hyemis, vel incursum latronum, aut aliam quam similem) constituto tempore non poterit venire: ignoscendum ei est, cujus fidem tamen sufficit firmare ex ipsa naturali Justitia: tamen & Constitutio Imperatorum Veri & Antonini hæc dicit.

§. 8. Scire autem oportet, non sufficere, si accedat ad iudicem, sed oportere etiam de specie remissionis testari: & si multa habeat jura, quæ ad remissionem faciunt, omnia nominare: si minus, similem esse ei, qui nequaquam accessit, aut accessit quidem, justam autem remissionis causam non nominavit. §. 9. Quinquaginta vero dies continui numerantur, incipiendo à tempore cognitionis, quo quis cognovit se ipsum datum esse. §. 10. Oportet autem una testari ante tribunal, vel aliter in submemorationibus. Potest autem & libellos dare, ut iidem ipsi ajunt Imperatores. §. 11. Hæc de iis, qui observare constitutum tempus debent. De iis autem, qui non

subjeti sunt constitutis temporibus, age scrutemur. §. 12. Qui non juste dati sunt tutores, (hoc est, à quibus non oportet, aut quos non oportet, aut quibus non oportet, aut quo non oportet modo) si neque confirmentur, neque administraverint, sunt immunes. neque opponet quis eis, quod constituta tempora excusationis non observaverint: neque enim habent excusationis necessitatem, ut ostenditur in subiectis Constitutionibus, quas exempli gratia subjeci: adaptantur autem utique omnibus. Divi Severus & Antoninus Augusti Narcisso: *Ab avo materno tutor datus necesse non habuisti excusari, cum ipso jure non teneris: si igitur administrationi te non immiscuisti, potes esse securus.* † Similiter autem & si eum, qui non suppositus est jurisdictioni, creabunt Magistratus tutorem vel curatorem: neque hic necessitatem habet observare constituta tempora: utputa, quia neque civis, neque incola est.

14. IDEM lib. 5. Excusationum.

Libertum, cum de excusatione tutorum & curatorum tractatur, scire oportet, non solum patris pupilli, sed & matris intelligi debere. §. 1. Sed & cum de liberis patris quaesierimus: scire oportet, appellationem hanc non in primo gradu consistere, hoc est, in filium & filiam, sed & in nepotes ex utroque latere, & eos, qui deinceps sunt. §. 2. Sed etsi jus annulorum aureorum impetraverit: adhuc custodit libertorum ordinem, secundum hæc, quæ rescriptis Marcus Antoninus. §. 3. Qui propria pecunia emptus & manumissus est, nequaquam connumeratur reliquis libertis.

§. 4. Si plures liberti fuerint, unus omnibus liberis tutor dabitur, & à tribus tutelis non absolvetur.

15. IDEM lib. 6. Excusationum.

Spadonem quoque creabant tutorem: nullam enim habent excusationem, ut Constitutio ostendit Imperatorum Severi & Antonini. §. 1. Qui patri promisit, se fore tutorem liberorum, excusari ab hac tutela non potest: etsi aliter habet jus excusationis. §. 2. Scire oportet, nulli dignitatem tribuere excusationem: unde si quis Senator fuerit, hic tutor erit & eorum, qui inferioris ordinis sunt, [quam] Senatorum: quemadmodum rescriptis Divus Marcus & Commodus, §. 3. Si quis autem tutor vel curator fuerit non Senatoris, vel aliter non in dignitate positi, deinde postea fiat Senator: continuo absolvetur à sollicitudine. Si autem liberi, quorum tutelam aut curam administrabat, erant Senatoris: non absolvetur à tutela aut cura. §. 4. Similiter autem, & qui inferioris ordinis est, non excusabitur à tutela vel cura majorum. §. 5. Neque librarios, neque calculatores, quos vulgo rationarios dicimus, habere immunitatem, dicunt Divorum Constitutiones. §. 6. Jam autem & Judæi non Judæorum tutores erunt, sicut & reliqua administrabunt: Constitutiones enim in iis solis sine molestia eos esse jubent, per quæ cultus inquinari videtur. §. 7. Ratiocinatio civitatis neque in numerum unius tutelæ procedit. §. 8. Liberti uxorum Senatorum [unius], etsi res eorum disponunt, non absolvuntur tamen à tutelis: hoc enim [masculorum] Senatorum libertis solum concessum est.

§. 9. Si civitatis princeps, id est, Magistratus, incidente ei creatione, obnoxius fuerit periculo tutelæ, hanc non connumerabit aliis tutelis: quemadmodum nec fidejussores tutelæ: sed neque, qui ob honorem tutores conscripti sunt. §. 10. Qui vestigalia conduxit à civitatibus, non excusatur à cura. §. 11. Qui jura multa poterit dicere, quorum unumquodque per seipsum satis validum non est, an possit excusari, quaesitum est? puta septuaginta quis annorum non est, neque tres habet tutelæ, sed neque quinque filios, aut aliquod aliud jus remissionis: habet nimirum duas tutelæ, & duos filios, & sexaginta annorum est: aut alia quædam talia dicit, per se ipsa quidem perfectum auxilium non præstantia, quæ tamen si invicem conjuncta sint, justa appareant. Sed visum est, hunc non excusari. §. 12. Qui accepit vel habet immunitatem civilem vel publicorum munerum, hic à tutela vel cura non excusabitur. §. 13. Qui absolutus est à tutela vel cura, non omnino depositionibus apud acta ad remissionem alterius tutelæ vel curationis utetur, si non extiterint ei jura remissionis.

§. 14. Qui dixerit, se ipsum ignotum esse patri aut matri pupilli, ea de causa liberandus non est. §. 15. Est autem quando & qui tres habet tutelæ, vel curas, non habet jus remissionis: puta si quis affectaverit suscipere. Jam autem & tutor, qui modici patrimonii [factus] est, affectasse videtur. §. 16. Ulpianus libro singulari de Excusationibus ita scribit: Si quis inter tres tutelæ emancipati filii sui tutelam administrat, an ei hæc in numerum procedit, scio dubitatum. Invenio tamen rescriptum, emancipatæ filia tutelam

lam numerari inter onera oportere. §. 17. Si quis creabitur tutor, existens in patris potestate, deinde pater noluerit pro eo cavere: iusserunt Leges & ipsum patrem creari tutorem, ut nullo modo impediatur tutelæ cautio. ut ostendit Divi Hadriani Constitutio. † Imperator Hadrianus *Bitrasio Pollioni Legato Lygdonensi. Si Claudius Macer, quamvis filiusfamilias sit, idoneus tutor esse videbitur; pater autem ejus idcirco cavere non vult, ut filium suum tutela eximat, & in hoc artificio perseveraverit: existimo te huic fraudi recte occurrurum, ut & filius & ipse ad tutelam liberorum Clementis gerendam compellantur.*

16. IDEM lib. 2. Responforum.

GAjus testamento Nigidium filio suo tutorem dedit, eundemque usque ad vigesimum quintum annum curatorem constituit: **Q**uarto, cum liceat Nigidio à curatione etiam citra appellationem se excusare, ex qua die tempora, quæ in excusationibus observanda D. Marcus statuit, computanda sunt: utrum ex die aperti testamenti, an ex quo ad negotia gerenda vocatur, id est, post quartum decimum annum impletum? Modestinus respondit, excusationem à cura tunc necessariam esse, cum decreto Prætoris seu Præsidis confirmatus curator fuerit.

17. CALLISTRATUS lib. 4. de Cognitionibus.

Non tantum magnitudo patrimoniorum ineunda est suscepturum trium tutelarum, quæque suscipienda est: sed etiam ætas pupillorum consideranda est. nam si priorum pupillorum ætas prope pubertatem sit, ita ut tantummodo semestre tempus reliquum fuerit; aut eorum, quorum suscipere tutelam cogitur: non dabitur excusatio. Idque Principalibus Constitutionibus cavetur.

§. 1. Ilienibus & propter inclytam nobilitatem civitatis, & propter conjunctionem originis Romanæ, jam antiquitus & Senatusconsultis, & Constitutionibus Principum plenissima immunitas tributa est, ut etiam tutelæ excusationem habeant: scilicet eorum pupillorum, qui Ilienses non sint. Idque D. Pius rescripsit.

§. 2. Eos, qui in corporibus sunt, veluti fabrorum, immunitatem habere dicimus. etiam circa tutelarum exterorum hominum administrationem, habebunt excusationem: nisi si facultates eorum adauctæ fuerint, ut ad cætera quoque munera publica suscipienda compellantur. Idque Principalibus Constitutionibus cavetur.

§. 3. Non omnia tamen corpora, vel collegia vacationem tutelarum habent, quamvis muneribus municipalibus obstructa non sint: nisi nominatim id privilegium eis indultum sit. §. 4. Is, qui ædilitate fungitur, potest tutor dari: nam ædilitas inter eos Magistratus habetur, qui [à] privatis muneribus excusati sunt, secundum Divi Marci rescriptum. §. 5. Sane notum est, quod gerentibus honorem vacationem tutelarum concedi placuit: vacare autem eos, qui tunc primum vocentur ad suscipiendum officium tutelæ: cæterum eos, qui jam se miscuerint administrationi, ne tempore quidem Magistratus vacare, [æque notum est.] §. 6. Domini navium non videntur haberi inter privilegia, ut à tutelis vacent: Idque Divus Trajanus rescripsit. §. 7. Inquillini castrorum à tutelis excusari solent: nisi eorum, qui & ipsi inquillini sunt, & in eodem castro, eademque conditione sunt.

18. ULPIANUS (lib. 20. ad Legem Juliam & Papiam.)

Bello amissi ad tutelæ excusationem profunt. **Q**uæsitum est autem, qui sunt isti: utrum hi, qui in acie sunt interempti; an vero omnes omnino, qui per causam belli parentibus sunt abrepti, in obsidione forte? Melius igitur probabitur, eos solos, qui in acie amittuntur, prodesse debere, cujuscunque sexus [vel] ætatis sint: hi enim pro Republica ceciderunt.

19. IDEM (lib. 35. ad Edictum.)

Illud usitatissimum est, ut his, qui in Italia domicilium habeant, administratio rerum provincialium remittatur.

20. JULIANUS (lib. 20. Digestorum.)

Si pupillum patruus contendat exheredatum esse, & se heredem scriptum, æquum est, tutorem pupillo dari, recepta patruus excusatione: vel, si nolit excusationem petere, remoto eo à tutela, ita litem de hereditate expedire.

21. MARCIANUS (lib. 2. Institutionum.)

Propter litem, quam quis cum pupillo habet, excusare se à tutela non potest: nisi forte de omnibus bonis, aut plurima parte eorum controversia sit. §. 1. Qui se vult excusare, si plures habet excusationes, & de quibusdam non probaverit, aliis uti intra tempora non prohibetur. §. 2. Licet datus tutor ad universum patrimo-

nium datus est, tamen excusare se potest, ne ultra centesimum lapidem tutelam gerat: nisi in eadem provincia pupilli patrimonium sit: & ideo illarum rerum dabunt tutores in provincia Præsides ejus.

§. 3. Nec Senatores ultra centesimum lapidem urbis tutelam gerere coguntur. §. 4. Habenti ergo tutorem tutor datur: sed aliarum rerum, non earundem [datur].

22. SCÆVOLA (lib. 1. Regularum.)

Geometra à tutelis (non) vacant. §. 1. Hi vero, quibus Princeps curam alicujus rei injunxit, excusantur à tutela, donec curam gerunt.

23. ULPIANUS lib. 2. Responforum.

Propter Magistratum, quem in municipio quis erat administraturus, tutela excusationem non habere respondi.

§. 1. Si in castris merentes non ab eo tutores dentur, qui in castris merebat: excusationem habere [respondi].

24. PAPINIANUS lib. 11. Questionum.

Nequaquam credendum est, ei privilegium excusationis ablatum, cui fideicommissoria libertas soluta est. nam in toto fere Jure manumissor ejusmodi nihil juris, ut patronus adversus liberti personam consequitur: excepto, quod in jus vocare [patronum] injussu Prætoris non debet.

25. ULPIANUS (lib. 2. de Officio Proconsulis.)

Excusare se tutor per libellos non poterit.

26. PAULUS (lib. singulari de Excusationibus.)

Mensores frumentarios habere jus excusationis, apparet ex Rescripto Divorum Marci & Commodi, quod rescripserunt Prefecto Annonæ.

27. MARCIANUS (lib. 5. Regul.)

Legatarius, qui rogatus est alii omne legatum restituere, si maluit se excusare à tutela, legatum propter fideicommissarium consequitur: cui similis est, qui de falso egit, nec obtinuit.

28. PAPINIANUS (lib. 5. Responforum.)

Tutor petitus ante decreti diem, si aliquod privilegium quarit, recte petitionem institutam excludere non poterit.

§. 1. Quæ tutoribus, remunerandæ fidei causa, testamento parentis relinquuntur, post excusationem, ab heredibus extraneis quoque retineri placuit. Quod non habebit locum in persona filii, quem pater impuberi fratri coheredem & tutorem dedit: eum judicium patris, ut filius, non ut tutor, promeruit.

§. 2. Tutorem ad tempus excusare jussum excusare non oportet: sed per tempus exilii curator in locum ipsius debet dari.

29. MARCIANUS (lib. 2. Institutionum.)

Plane si in exilium datus sit tutor, potest se excusare, si in perpetuum datus est. §. 1. Facilius autem exulis ignorantia, qui consuetorem suspectum facere non poterit, veniam habebit.

30. PAPINIANUS (lib. 5. Responf.)

Jurisperitos, qui tutelam gerere cœperunt, in Consilium Principum adsumptos, Optimi Maximique Principes nostri constituerunt excusandos: quoniam circa latus eorum agerent, & honor delatus finem certi temporis ac loci non haberet. §. 1. Cum oriundus ex provincia Romæ domicilium haberet, ejusdem curator decreto Præsidis ac Prætoris constitutus, rerum administrationem utrobique suscepit: placuit, eum duas curationes administrare non videri: quod videlicet unius duo patrimonia non viderentur.

§. 2. Qui privilegio subnixus est, fratris curationem suscipere non cogitur. §. 3. Patronus impuberi liberto quosdam ex libertis tutores aut curatores testamento dedit: Quamvis eos idoneos esse constet, nihilominus jure publico poterunt excusari, ne decreto confirmetur.

31. PAULUS (lib. 6. Questionum.)

Si is, qui tres tutelas administrabat, duobus pupillis diversis decretis datus est, [qui potuit excusari,] & prius, quam causas excusationis allegaret, unus ex pupillis, quorum jam tutelam administrabat, decessit: ubi desiit ei competere excusatio, statim tenuit eum prius decretum, quasi in loco tertiæ tutelæ quarta subroganda: nam ipso jure tutor est, & antequam excusetur. Potuit ergo tutela ejus, qui nunc quarto loco invenitur, excusari: sed cum non sit excusatus, necessario subeundum est onus illius quoque tutelæ. Nec me movet, quod dicat aliquis, hoc ne exigi, an administraretur tutela: hoc enim eo pertinet, ne sit finita administratio: cæterum, si periculum sustineat cessationis, puto ei imputandam eam quoque tutelam.

§. 1. Idem

§. 1. Idem evenire potest, si duobus testamentis, cum haberet tres tutelas, tutor datus est: ubi non apertarum tabularum tempus inspicere debet, si quaratur, quæ prior delata sit tutela; sed adita hereditatis, vel conditionis existentis. §. 2. Illa quoque erit differentia tutelarum, de quibus diximus, si tertia & quarta sit delata, licet in quartam prius detentus sit: quod huius, id est, quartæ, ex quo iustus est administrare, illius, ex quo datus est, periculum suffinet. §. 3. Eum, qui pupillum bonis paternis abstinerat, detinendum in quarta tutela existimavi, quasi deposita illa.

§. 4. Caterum putarem, recte facturum Prætorem, si etiam unam tutelam sufficere crediderit, si tam diffusa & negotiosa sit, ut pro pluribus cedat. Neque igitur fratres consortes plurium loco habendi sunt: neque non fratres, si idem patrimonium habent, & ratio administrationis pariter reddenda sit. † Et ex diverso fratres, diviso patrimonio: duæ tutelæ sunt: non enim (ut dixi) numerus pupillorum, sed difficultas rationum conficiendarum & reddendarum consideranda est.

32. IDEM lib. 7. Questionum.

Nesennius Apollinaris Julio Paulo: Mater filium suum pupillum, vel quivis alius extraneus extraneum æque pupillum scripsit heredem, & Titio legatum dedit, eumque eidem pupillo tutorem adscripsit: Titius confirmatus excusavit se à tutela: Quæro, an legatum amittat? [Et quid,] si testamento quidem tutor non sit scriptus, legatum tamen acceperit, datusque à Prætore tutor excuset se, an æque repellendus sit à legato: & an aliquid intersit, si à patre vel emancipato pupillo tutor datus sit, vel puberi curator? Respondi: qui non jure datus [sit] vel tutor, vel curator à patre, confirmatus à Prætore, excusationis beneficio uti maluit, repellendus est à legato: idque & Scævola nostro placuit. nam [et] Prætor, qui eum confirmat tutorem, defuncti sequitur iudicium. † Idem in matris testamento dicendum est. † Similis est matri quivis extraneus, qui pupillum heredem instituit, eique & in tutore dando prospicere voluit. quales sunt alumni nostri. † Recte ergo placuit, eum, qui recusat id, quod testator relinquit, ab eo, quod petit, quod idem dedit, repelli debere. † Non semper tamen existimo, eum, qui onus tutelæ recusavit, repellendum à legato: sed ita demum, si legatum ei ideo adscriptum appareat, quod eidem tutelam filiorum injunxit, non quod alioquin daturus esset, etiam sine tutela. Id apparere potuit, si posueris, testamento legatum adscriptum, codicillis vero postea factis tutorem datum: in hoc enim legato potest dici, non ideo ei relictum, quia & tutorem esse voluerit testator.

33. IDEM lib. 23. Questionum.

Sed hæc nimium scrupulosa sunt, nec admittenda: nisi evidenter pater expresserit, velle se dare, etiam si tutelam non administravit: semper enim legatum aut antecedit, aut sequitur tutelam.

34. IDEM lib. 7. Questionum.

Ex his apparet, non esse his similem [eum], quem Prætor tutorem dedit, cum posset uti immunitate: hic enim nihil contra iudicium fecit testatoris. nam quem ille non dedit tutorem, eum voluisse tutelam administrare filii, dicere non possumus.

35. IDEM lib. 23. Questionum.

Quid autem, si se non excusaverit, sed administrare noluerit, contentus, quod cæteri idonei essent? Hic poterit conveniri, si ab illis res servari non potuisset. Sed hoc non querendum est, sed contumacia puniendi est ejus, qui quodammodo se excusavit. Multo magis quis dicere debet, indignum iudicio patris, qui ut suspectus remotus est à tutela.

36. IDEM lib. 9. Responsorum.

Amicissimos quidem & fidelissimos parentes liberis tutores eligere solere, & ideo ad suscipiendum onus tutelæ etiam honore legati eos persequi: sed cum proponatur is, de quo quaritur, in testamento legatum meruisse, & idem pupillo substitutus: non est verisimile, hunc demum eum testatorem substituere voluisse, si & tutelam suscepisset. Et ideo eum, de quo quaritur, à legato quidem, si adhuc viveret pupillus, repellendum fuisse, à substitutione autem non esse summovendum: cum eo casu etiam suscepta tutela finiretur. §. 1. Lucius Titius ex tribus filiis incolumibus unum habet emancipatum ejus ætatis, ut curatores accipere debeat. Quæro, si idem Titius pater, petente eodem filio emancipato, curator à Prætore detur, an jure publico uti possit, & nihilominus trium filiorum nomine vocationem postulare? Respondi, præmium quidem patri, quod propter numerum liberorum ei competit, denegari non

oportere: sed cum filio suo curator petatur, contra naturales stimulos facit, si tali excusatione utendum esse tentaverit.

37. SCÆVOLA [lib. 2. Responsorum.]

Qui testamento tutor datus fuerat, adito Prætore dixit, se tres liberos habere; adjecit præterea, habenti patruum legitimum tutorem se vitioso tutorem datum: Prætor ita decrevit, si legitimum tutorem habenti tutor datus es, non est tibi necessaria excusatio: Quæro, cum nemo patruus impuberi tutor esset, an nihilominus tutor remansit? Respondi, secundum ea, quæ proponerentur, quamvis iustas excusationis causas haberet, non tamen esse excusatum, propter vitium pronuntiationis. §. 1. Item quæro, si adquevisset sententiæ, an ob id, quod non gessit tutelam, utilis actio in hunc dari debeat? Respondi: si errore potius, quod se pro jure trium liberorum, quod allegabat, excusatum crederet, quam malitia, ab administratione cessasset: utilem actionem (non) dandam.

38. PAULUS lib. 2. Sententiarum.

Quinquaginta dierum spatium tantummodo ad contestandas excusationum causas pertinet: peragendo enim negotio, ex die nominationis continui quatuor menses constituti sunt.

39. TRYPHONINUS lib. 13. Disputationum.

Si, cum ipse institueret, ut proferret excusationem, mora contradictionis impeditus est, quo minus decreto liberaretur: excusationem recte probari.

40. PAULUS lib. 2. Sententiarum.

Post susceptam tutelam, cæcus, aut surdus, aut mutus, aut furiosus, aut valetudinarius deponere tutelam potest. §. 1. Paupertas, quæ operi & oneri tutelæ impar est, solet tribuere vacationem.

41. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris epitomarum.

Administrantes rem Principum, ex indulgentia eorum, licet citra codicillos, à tutela, itemque cura, tempore administrationis delata, excusantur. §. 1. Idemque custoditur in his, qui Præfecturam Annonæ vel Vigiliam gerunt. §. 2. Eorum, qui Reipublicæ causa absunt, comites, qui sunt intra statutum numerum, de tutela, quæ absentibus vel præfecturis delata est, excusantur; nam susceptam antea non deponunt. §. 3. Qui corporis, item collegii jure excusantur: à collegiarum filiorumque eorum tutela non excusantur: exceptis his, quibus hoc specialiter tributum est.

42. PAULUS lib. singul. de Cognitionibus.

Plane ultra centesimum milliariam ab urbe filiorum collegiarum suorum tutelam suscipere non coguntur.

43. HERMOGENIANUS lib. 2. Juris epitomarum.

Libertus Senatoris, filiorum ejus tutelam administrans, ab aliis tutelis non excusatur.

44. TRYPHONINUS lib. 2. Disputationum.

Cum ex Oratione Divi Marci ingenuus libertino tutor datus excusari debeat, eandem excusationem competere etiam ei, qui jus annulorum impetrasset, Imperator noster cum Divo Severo Patre suo rescriptit. §. 1. Ergo si pupillo libertino habenti jus annulorum, datus sit ingenuus tutor vel curator: consequens est, ut excusatio ejus ob hanc conditionum diversitatem non debeat accipi.

§. 2. At si, antequam pupillus vel pubes minor annorum viginti quinque jus annulorum acciperet, Lucius Titius ei datus, ut ingenuus excusatus fuit, post impetratum beneficium, denuo eidem tutor curatorve dari poterit: exemplo eo, quo placuit, & rescriptum est, eum, qui tempore, quod intra annum erat, ex quo Reipublicæ causa abesse desierat, excusatus fuit, præterito eo, ipsum suo loco dari posse. §. 3. Et quamvis libertinus, qui Senatori patrono procurat, excusationem ab aliorum tutela habeat: iste tamen, qui jus annulorum impetravit, qui in ordinem ingenuorum transit, tali excusatione uti non possit.

45. IDEM lib. 13. Disputationum.

Titius filiis meis, quoad Reipublicæ causa non aberit, tutor esto: gessit tutelam ex testamento delatam; deinde Reipublicæ causa abesse cœpit, & desit: An, quasi nova tutela nunc delata, excusari debeat etiam ob absentiam Reipublicæ causa? an quia præcessit testamentum absentiam ob publicam causam, & est ab eo jam administrata tutela, non oporteat eum excusari? quid, si liberos interea suscepit, aut aliam excusationem paraverit? Magis est, ut hæc

hæc una tutela sit: ideo nec excusationem ei competere, nec agi tutelæ ob prius tempus posse. §. 1. Sed si ita scriptum in testamento fuit: *Titius tutor esto: cum Reipublica causa aberit, tutor ne esto: cum redierit, tutor esto: quid de excusatione aut ob absentiam Reipublicæ causa, aut aliam, quæ post obvenit, dici oporteat, videamus.* † Præcedit autem alia quæstio: testamento, ex die, vel sub conditione [tutores] dati, an se excusare ante diem conditionemve necesse habeant? & in primis, an jam dies quinquaginta eis cedant, intra quos necesse est causas excusationis exercere? Sed verum est, non ante esse tutorem, quam dies venerit: nam nec antequam adita sit hereditas. Quia igitur ex eodem testamento jam gesta fuit tutela, & qui excusatus est alias, abfuturus Reipublicæ causa, reversus continuo hæret tutelæ ante susceptis, etiam intra annum. sed hic ex ipso testamento defierit esse tutor: & ideo ex secunda tutela excusare se potest.

§. 2. Si à Prætoribus detur curator mente capto, aut muto, five ventri: excusatur jure liberorum.

§. 3. Romæ datos tutores eos tantum accipere debemus, qui vel à Præfeto urbis, vel à Prætoribus, vel in testamento Romæ confecto, vel in continentibus ædificiis dati sunt.

§. 4. Si tanta corporis aut mentis valetudine ab agendis rebus libertus prohibeatur, ut ne suis quidem negotiis sufficiat, necessitati erit succumbendum: ne impossibile injungatur tutelæ munus, quod obiri à libertis non potest, cum incommodo pupilli, & adversus utilitatem ejus.

46. PAULUS lib. sing. de Cognitionibus.

QUI in collegio pistorum sunt, à tutelæ excusantur: si modo per semet pistrinum exercent. sed non alios puto excusandos, quam qui intra numerum sunt.

§. 1. Urbici autem pistorum à collegiarum quoque filiorum tutelæ excusantur. §. 2. Sed & hoc genus excusationis est, si quis se dicit ibi domicilium non habere, ubi ad tutelam datus est: Idque Imperator Antoninus cum D. Patre significavit.

TIT. II.

UBI PUPILLUS EDUCARI, VEL MORARI debeat: [& de alimentis ei præstandis.]

1. ULPIANUS lib. 34. ad Edictum.

SOlet Prætor frequentissime adiri, ut constituat, ubi filii vel alantur, vel morentur: non tantum in posthumis, verum omnino in pueris. §. 1. Et solet ex persona, ex conditione, (&) ex tempore statuere, ubi potius alendus sit: & nonnunquam à voluntate patris recedit Prætor. Denique cum quidam testamento suo cavisset, ut filius apud substitutum educaretur: Imperator Severus rescriptit, Prætorum astimare debere, præsentibus ceteris propinquis liberorum: id enim agere Prætorum oportet, ut sine ulla maligna suspitione alatur parvus, & educetur. §. 2. Quamvis autem Prætor recusantem apud se educari, non polliceatur se coacturum: attamen quæstionis est, an debeat etiam invitum cogere: utputa libertum, parentem, vel quem alium de affinis cognatisve? Et magis est, ut interdum debeat id facere. §. 3. Certe non male dicitur, si legatarius vel heres educationem recuset testamento sibi injunctam, denegari ei actiones debere: exemplo tutoris testamento dati, quod ita demum placuit, si idcirco sit relictum: cæterum, si esset relicturus, etiam si educationem recusaturum sciret, non denegabitur ei actio. & ita Divus Severus sapissime statuit.

2. IDEM (lib. 36. ad Edictum.)

OFFICIO judicis, qui tutelæ cognoscit, congruit, reputationes tutorum non improbas admittere: utputa si dicat, impendisse in alimenta pupilli, vel disciplinas. §. 1. Modus autem, si quidem Prætor arbitratus est, is servari debet, quem Prætor statuit: si vero Prætor non est aditus, pro modo facultatum pupilli debet arbitrio judicis astimari; nec enim permittendum est tutori, tantum reputare, quantum dedit, si plus æquo dedit. §. 2. Hoc amplius, etsi Prætor modum alimentis statuit, verumtamen ultra vires facultatum est, quod decretum est, nec suggestit Prætori de statu facultatum, non debet ratio haberi alimentorum omnium: quia, si suggestisset, aut minuerentur jam decreta, aut non tanta decernerentur.

§. 3. Sed si pater statuit alimenta liberis, quos heredes scripserit, ea præstando, tutor reputare poterit; nisi forte ultra vires facultatum statuerit: tunc enim imputabitur ei, cur non adito Prætoribus consideravit, alimenta minui.

3. IDEM (lib. I. de omnibus Tribunalibus.)

US alimentorum decernendorum pupillis Prætori competit: ut ipse moderetur, quam summam tutores vel curatores ad alimenta pupillis vel adolescentibus præstare debeant.

§. 1. Modum autem patrimonii spectare debet, cum alimenta decernit: & debet statuere tam moderate, ut non univsum redditum patrimonii in alimenta decernat, sed semper sit, ut aliquid ex redditu supersit. §. 2. Ante oculos habere debet in decernendo, & mancipia, quæ pupillis deserviunt, & mercedes pupillorum, & vestem, & teetum pupilli: ætatem etiam contemplari, in qua constitutus est, cui alimenta decernuntur. §. 3. In amplis tamen patrimoniis (positis) non cumulus patrimonii, sed quod exhibitioni frugaliter sufficit, modum alimentis dabit. §. 4. Sed si non constat, quis modus facultatum sit, inter tutorem, & eum, qui alimenta decerni desiderat, suscipere debet cognitionem, nec temere alimenta decernere, ne in alterutram partem delinquat. prius tamen exigere debet, ut profiteatur tutor, quæ sit penes se summa: & comminari graviores ei usuras infligi ejus, quod supra professionem apud eum fuerit comprehensum. §. 5. Idem ad instructionem quoque pupillorum, vel adolescentium, pupillarum, vel earum, quæ intra vigesimum annum constituta sunt, solet decernere respectu facultatum, & ætatis eorum, qui instruuntur.

§. 6. Sed si egeni sunt pupilli, de suo eos alere tutor non compellitur: & si forte, post decreta alimenta, ad egestatem fuerit pupillus perductus, deminui debent, quæ decreta sunt; quemadmodum solent augeri, si quid patrimonio accesserit.

4. JULIANUS lib. 21. Digestorum.

QUI filium heredem instituerat, filia dotis nomine, cum in familia nupsisset, ducenta legaverat, nec quicquam præterea: & tutorem eis Sempronium dedit: is à cognatis, [&] à propinquis pupillæ perductus ad Magistratum jussum est alimenta pupillæ, & mercedes, ut liberalibus artibus institueretur, pupillæ nomine præceptoribus dare: pubes factus pupillus puberi jam factæ sorori suæ ducenta, legati causa, solvit: Quæsitum est, an tutelæ judicio consequi possit, quod in alimenta pupillæ, & mercedes à tutore ex tutela præstitum sit? Respondi, existimo, etsi citra Magistratum decretum tutor sororem pupilli sui aluerit, & liberalibus artibus instituerit, cum hæc aliter ei contingere non possent, nihil eo nomine, tutelæ judicio, pupillo, aut substitutis pupilli præstare debere.

5. ULPIANUS (lib. 3. de Officio Proconsulis.)

SI disceptetur, ubi morari, vel ubi educari pupillum oporteat, causa cognita, id Præsidem statuere oportebit. In causæ cognitione evitandi sunt, qui pudicitia impuberis possunt infidari.

6. TRYPHONINUS lib. 14. Disputationum.

SI absens sit tutor, & alimenta pupillus desideret: si quidem negligentia, & nimia cessatio in administratione tutoris objiciatur, quæ etiam ex hoc arguatur, quod per absentiam ejus deserta derelictaque sunt pupilli negotia: evocatis adfinibus, atque amicis tutoris, Prætor, edicto proposito, causa cognita, etiam absente tutore, vel removendum eum, qui dignus tali nota videbitur, decerneret, vel adjungendum curatorem: & ita, qui datus erit, expediet alimenta pupillo. † Si vero necessaria absentia tutoris, & improvisa acciderit, (forte quod subito ad cognitionem Principalem profectus, nec rei suæ providere, nec consulere pupillo potuerit), & speratur redire, & idoneus sit tutor, nec expediat alium adjungi, & pupillus alimenta de re sua postulet: recte constituetur ad hoc solum, ut ex re pupilli alimenta expediat.

TIT. III.

DE TUTELÆ ET RATIONIBUS DISTRAHENDIS, & utili curationis causa actione.

1. ULPIANUS lib. 36. ad Edictum.

IN omnibus, quæ fecit tutor, cum facere non deberet, item in his, quæ non fecit, rationem reddet hoc judicio: præstando dolum, culpam, & quantum in rebus suis diligentiam. §. 1. Unde queritur apud Julianum lib. 21. Digestorum: si tutor pupillo auctoritatem ad mortis causa donationem accommodaverit, an tutelæ judicio teneatur? Et ait, teneri eum: nam sicuti testamenti factio (inquit) pupillis

pupillis concessa non est, ita nec mortis quidem causa donationes permittendæ sunt. §. 2. Sed & si non mortis causa donaverit tutore auctore, idem Julianus scripsit, plerosque quidem putare, non valere donationem: & plerumque ita est. sed nonnullos casus posse existere, quibus sine reprehensione tutor auctor sit pupillo ad deminuendum, decreto scilicet interveniente; veluti si matri, aut sorori, quæ aliter se tueri non possunt, tutor alimenta præstiterit: nam cum bonæ fidei iudicium sit, nemo feret (inquit) aut pupillum, aut substitutum ejus querentes, quod tam conjunctæ personæ aliter sint. quinimo per contrarium putat posse cum tutore agi tutelæ, si tale officium prætermiserit. §. 3. Officio tutoris incumbit, etiam rationes actus sui conficere, & pupillo reddere: ceterum, si non fecit, aut si factas non exhibet, hoc nomine, iudicio tutelæ tenebitur. De servis quoque interrogationes, sed & quæstiones habendas, & hoc officio iudicis convenire placuit: nam D. Severus decrevit, cum neque inventaria, neque auctorialia præferentur, remedio eo uti debere, ut rationes à servis, qui rem gesserant, proferantur; has rationes si esse mala fide conscriptas à servis dicunt tutores, etiam in quæstionem servi interrogari poterunt.

§. 4. Præterea si matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo, imputare eum posse: sed est verius, non, nisi perquam egenti dedit, imputare eum oportere de largis facultatibus pupilli. utrumque igitur concurrere oportet: ut & mater egena sit, & filius in facultatibus positus. §. 5. Sed si munus nuptiale matri pupilli miserit, non eum pupillo imputaturum Labeo scripsit: nec perquam necessaria est ista muneratio. §. 6. Si pupillis tutores pater dedit, inter quos & libertum suum, perque eum voluerit tutelam administrari, & tutores certam summam ei statuerunt, quia aliter se exhibere non poterat: habendam ejus rationem, quod statutum est, Mela existimat. §. 7. Ergo & si ex inquisitione propter rei notitiam fuerit datus tutor, eique alimenta statuerint contutores: debet eorum ratio haberi, quia iusta causa est præstandi.

§. 8. Sed & si servis cibaria præstiterit, vel libertis, scilicet rei pupilli necessariis, dicendum est, reputaturum. Idemque & si liberis hominibus, si tamen ratio præstandi iusta intercedat.

§. 9. Item sumptus litis tutor reputabit, & viatica, si ex officio necesse habuit aliquo excurrere, vel proficisci. §. 10. Nunc tractemus, si plures tutelam pupilli administraverint, pro qua quisque eorum parte conveniendus sit? §. 11. Et, si quidem omnes simul gesserint tutelam, & omnes solvendo sunt, æquissimum erit, dividi actionem inter eos pro portionibus virilibus, exemplo fidejussorum. §. 12. Sed & si non omnes solvendo sint, inter eos, qui solvendo sunt, dividitur actio: sed prout quisque solvendo est, poterunt conveniri. §. 13. Et si forte quis ex facto alterius tutoris condemnatus præstiterit, vel ex communi gestu, nec ei mandata sunt actiones: constitutum est à Divo Pio, & ab Imperatore nostro, & Divo Patre ejus, utilem actionem tutori adversus contutorem dandam. §. 14. Plane, si ex dolo communi conventus præstiterit tutor, neque mandanda sunt actiones, neque utilis competit: quia proprii delicti poenam subit. quæ res indignum eum fecit, ut à cæteris quid consequatur doli participibus: * nec enim ulla societatis maleficiorum, vel communicatio iusta damni ex maleficio [est]. §. 15. Usque adeo autem ad contutores non venit, si sint solvendo contutores, ut prius ad Magistratus, qui eos dederunt, vel ad fidejussores veniatur: Et ita Imperator noster Ulpio Proculo rescripsit. Quod enim Marcellus lib. 8. Digestorum scripsit, quodque sapissime rescriptum est, quamdiu [vel] unus ex tutoribus idoneus est, non posse ad Magistratus, qui dederunt, veniri, sic erit accipiendum, si non contutor ob hoc conveniatur, quod suspectum facere vel satis exigere noluit. §. 16. Hanc actionem etiam in heredem tutoris competere constat. §. 17. Sed & heredi pupilli æque competit, similibusque personis. §. 18. Non tantum ante condemnationem, [sed etiam post condemnationem,] desiderare tutor potest, mandari sibi actiones adversus contutorem, pro quo condemnatus est. §. 19. Rationibus distrahendis actione non solum hi tenentur tutores, qui legitimi fuerunt, sed omnes, qui iure tutores sunt, & gerunt tutelam. §. 20. Considerandum est in hac actione, utrum pretium rei tantum duplicetur, an etiam quod pupilli interfit? Et magis esse arbitrator, in hac actione, quod interfit, non venire, sed rei tantum affirmationem. §. 21. In tutela ex una obligatione duas esse actiones constat: & ideo, sive tutelæ fuerit actum, [de] rationibus distrahendis agi non potest: sive contra, tutelæ actio, quod ad speciem istam, perempta est. §. 22. Hunc

tamen tutorem, qui interceptit pecuniam pupillarem, & furti tenentur Papinianus ait: qui, & si furti teneatur, hac actione conventus, furti actione non liberatur. nec enim eadem est obligatio furti ac tutelæ, ut quis dicat plures esse actiones ejusdem facti. sed plures obligationes: nam & tutelæ, & furti obligatur.

§. 23. Hanc actionem sciendum est perpetuam esse, & heredi, similibusque personis dari ex eo, quod vivo pupillo captum est. † Sed in heredem ceterosque successores non dabitur: quia poenalis est. §. 24. Hæc actio nunc competit, cum & tutelæ actio [est], hoc est, finita demum tutela.

2. PAULUS lib. 8. ad Sabinum,

Actione [de] rationibus distrahendis nemo tenetur, nisi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupilli abstulerit. §. 1. Quod si furandi animo fecit, etiam furti tenetur. Utraque autem actione obligatur, & altera alteram non tollet. Sed & conditio ex furtiva causa competit: per quam si consecutus fuerit pupillus, quod fuerit ablatum, tollitur hoc iudicium: quia nihil absit pupillo.

§. 2. Hæc actio licet in duplum sit, in simplo rei persecutionem continet: non tota dupli poena est.

3. POMPONIUS lib. 5. ad Sabinum.

Si tutelæ, aut negotiorum gestorum agatur, incerto hoc, quantum ab adversariis debetur tutori, procuratorive: arbitrato iudicis cavendum est, quod eo nomine eis absit.

4. PAULUS lib. 8. ad Sabinum.

Nisi finita tutela sit, tutelæ agi non potest. † Finitur autem non solum pubertate, sed etiam morte tutoris, vel pupilli.

§. 1. Filium familias emancipatum, si tutelam administraret, etiam directo teneri, Julianus putat. §. 2. Si adhuc impubes tutelæ agat, nihil consumitur. §. 3. Cum furiosi curatore non tutelæ, sed negotiorum gestorum actio est: quæ competit etiam, dum negotia gerit: quia non idem in hac actione, quod in tutelæ actione, dum impubes est is, cujus tutela geritur, constitutum est.

5. ULPIANUS lib. 43. ad Sabinum.

Si tutor rem sibi depositam à patre pupilli, vel commodatam non reddat: non tantum commodati, vel depositi, verum tutelæ quoque tenetur. & si acceperit pecuniam, ut reddat, plerisque placuit, eam pecuniam vel depositi, vel commodati actione repeti, vel condici posse: quod [habet rationem: quia] turpiter accepta sit.

6. IDEM lib. 31. ad Edictum.

Si filius familias tutelam administraverit, & liberatus patria potestate, dolo aliquid fecerit: an actio tutelæ Patrem (quoque) hoc nomine teneat, queritur. Et æquum est, ut eum duntaxat dolum pater præstet, qui commissus est ante emancipationem filii.

7. IDEM lib. 35. ad Edictum.

Si pupillus heres extiterit ei, cujus tutelam tutor suus gesserat, ex hereditaria causa cum tutore suo habebit actionem. §. 1. Si tutor in hostium potestatem pervenerit, quia finita tutela intelligitur, fidejussores, qui pro eo rem salvam fore sponserint, & si quis existat defensor ejus, qui paratus est suscipere iudicium tutelæ, vel si quis (sit) curator bonis ejus constitutus, recte conveniuntur.

8. PAPIANUS lib. 8. Quæstionum.

Quamvis jure postliminii tutelam pristinam possit integrare.

9. ULPIANUS lib. 25. ad Edictum.

Si tutor Reipublicæ causa abesse coeperit, ac per hoc fuerit excusatus, quod Reipublicæ causa aberit: tutelæ iudicio locus est. Sed si deserit Reipublicæ causa abesse, consequenter desinit, qui in locum ejus datus est, & tutelæ conveniri poterit. §. 1. Si duobus impuberibus fratribus tutor datus sit, & alter eorum in legitimam tutelam fratris sui perfectæ ætatis constituti recidit, eum, qui datus esset, tutorem esse desuisse, Neratius ait. Quia igitur desinit, erit tutelæ actio etiam ex persona impuberis: quamvis si testamento datus fuisset, non desineret esse tutor ejus, quia adhuc erat impubes: quia * semper legitima tutela testamentaria cedit.

§. 2. Si testamento sub conditione tutor datus sit, deinde alius medio tempore ex inquisitione: dicendum est, locum esse tutelæ iudicio, existente conditione, quia tutor esse desinit. §. 3. Sed & si quis testamento usque ad tempus fuerit datus, idem erit dicendum. §. 4. Et generaliter quod traditum est, pupillum cum tutore suo agere tutelam non posse, hæcenus verum est, si eadem tutela sit: * absurdum enim erat, à tutore rationem administrationis negotiorum pupilli

pupilli reposci, in qua adhuc perseveraret: in qua autem definit tutor, & iterum coepit [esse.] sic ex pristina administratione tutelæ debitor est pupillo, quomodo si pecuniam creditam à patre ejus accepisset. Quem igitur effectum hæc (ex) sententia habeat, videamus? Nam, si solus tutor est, utique ipse secum non aget: sed vel per specialem curatorem conveniendus est; vel pone cum contutorem habere, qui possit adversus eum iudicium accipere, ex qua causa cum eo tutelæ agi potest. Quin imo si medio tempore solvendo esse desierit, imputabitur contutoribus, cur non egerunt cum eo. §. 5. Si tutori curator sit adjunctus, quamvis suspecto postulato, non cogetur tutelæ iudicium tutor suscipere: quia tutor maneret. §. 6. Sed & si fuerit tutor confiscatus, adversus fiscum dandam esse actionem constat ei, qui loco ejus curator datus sit, vel contutoribus ejus. §. 7. Cæteræ actiones, præter tutelæ, adversus tutorem competunt, etsi adhuc tutelam administrat: veluti furti, damni, injuriæ, conditio.

10. PAULUS lib. 8. Brevis Edicti.

Sed non dantur pupillo, dum tutor tutelam gerit. quamvis enim morte tutoris intereant, tamen pupillus cum herede ejus actionem habet: quia sibi solvere debuit.

11. ULPIANUS (lib. 35. ad Edictum.)

SI filius familias tutelam administraverit, deinde fuerit emancipatus: remanere eum tutorem Julianus ait. & cum pupillus adoleverit, agendum cum eo, ejus quidem temporis, quod est ante emancipationem, in quantum facere potest; ejus vero, quod est post emancipationem, in solidum: cum patre vero duntaxat de peculio: manere enim adversus eum, etiam post pubertatem de peculio actionem. neque enim ante annum cedit, intra quem de peculio actio datur, quam tutela fuerit finita.

12. PAULUS lib. 8. (Brevis Edicti.)

Filius autem tutor propter hoc suum factum cum patre agere non potest ante pubertatem: quia nec finita tutela hoc ab eo exigi potest.

13. ULPIANUS lib. 35. ad Edictum.

SI tutor post pubertatem pupilli negotia administraverit, in iudicium tutelæ veniet id tantum, sine quo administratio tutelæ expediti non potest: si vero post pubertatem pupilli is, qui tutor ejus fuerat, fundos ejus vendiderit, mancipia & prædia comparaverit, neque venditionis hujus, neque emptionis ratio iudicio tutelæ continebitur. Et est verum, * ea, quæ connexa sunt, venire in tutelæ actionem: Sed & illud est verum, si coeperit negotia administrare post tutelam finitam, devolvi iudicium tutelæ in negotiorum gestorum actionem: oportuit enim eum à semetipso tutelam exigere. Sed & si quis, cum tutelam administrasset, idem curator adolescenti fuerit datus, dicendum est, negotiorum gestorum eum conveniri posse.

14. GAJUS lib. 12. ad Edictum provinciale.

SI post pubertatem tempore aliquo, licet brevissimo, intermiserit administrationem tutor, deinde coeperit gerere: sine ulla dubitatione, tam tutelæ, quam negotiorum gestorum iudicio, cum eo agendum est.

15. ULPIANUS lib. 1. Disput.

SI ex duobus tutoribus cum altero quis transegisset, quamvis ob dolum communem: transactio nihil proderit alteri. nec immerito: cum * unusquisque doli sui poenam sufferat. Quod si conventus alter præstitisset, proficiet id, quod præstitit, ei, qui conventus non est. licet enim doli ambo rei sint, tamen sufficit unum satisfacere: ut in duobus, quibus res commodata est, vel deposita, quibusque mandatam est.

16. IDEM lib. 74. ad Edictum.

SI cum (adhuc) tutore ex stipulatu agatur, vel cum his, qui pro eo intervenerunt, erit dubitatio, an, quia tutelæ agi non potest, nec ex stipulatu agi possit? Et plerique putant, etiam hanc actionem propter eandem utilitatem differendam. §. 1. Cum curatore pupilli sive adolescentis agi poterit, & si usque adhuc cura perseveret.

17. IDEM lib. 3. de officio Consulibus.

Imperatores Severus & Antoninus rescripserunt in hæc verba: *Cum hoc ipsum queratur, an aliquid tibi à tutoribus vel curatoribus debeat: non habet rationem postulatio tua, volentis in sumptum litis ab his tibi pecuniam subministrari.*

18. PAPINIANUS lib. 25. Questionum.

Cum tutor, negotiis impuberis administratis, pupillum paterna

hereditate abstinet, bonis patris venditis, tractari solet, utilis actio pupillo relinqui, an creditoribus concedi debeat? Et probatur, actionem inter pupillum & creditores patris esse dividendam: scilicet, ut quod rationi bonorum per tutorem deerit, creditoribus reddatur; quod autem [dolo] vel culpa tutoris in officio pupilli perperam absentem contractum est, puero relinquatur. Quæ actio sine dubio non prius competet, quam pupillus ad pubertatem pervenerit: sed illa confestim creditoribus datur.

19. ULPIANUS lib. 1. Responsorum.

SI probatum est nomen debitoris à novissimo curatore, frustra tutorem de eo conveniri.

20. PAPINIANUS (lib. 2. Responsorum.)

Alterius curatoris heredem minorem, ut majore pecunia condemnatum, in integrum restitui placuit. Ea res materiam litis adversus alterum curatorem instauranda non dabit, quasi minore pecunia condemnatum, si non sit ejus ætatis actor, cui subveniri debeat: sed æquitatis ratione suadente, per utilem actionem ei subveniri, in quantum alter relevatus est, oportet. §. 1. Non idcirco actio, quæ post viginti quinque annos ætatis intra restitutionis tempus adversus tutorem minore pecunia tutelæ iudicio condemnatum redditur, inutilis erit, quod adolescenti curatores ob eam culpam condemnati sunt. Itaque si non iudicium à curatoribus factum est, per doli exceptionem curatores consequi poterunt, eam actionem præstari sibi.

21. IDEM lib. 1. Definitionum.

Cum pupillus tutelæ actione contra tutorem alterum, tutorem, quem iudex in solidum condemnavit, cessit, quamvis postea iudicatum fiat, tamen actio data non intercidit: quia pro parte condemnati tutoris, non tutela reddita, sed nominis pretium solutum videtur.

22. PAULUS lib. 13. Questionum.

Defensor tutoris condemnatus non auferet privilegium pupilli: neque enim sponte cum eo pupillus contraxit.

23. IDEM lib. 9. Responsorum.

Convento herede tutoris iudicio tutelæ, curatorem ejusdem, neque ipso jure liberatum videri, neque exceptionem rei iudicatæ ei dandam. Idemque in heredibus Magistratum observandum.

24. IDEM lib. 2. Sententiarum.

Posthumus tutor datus, non nato posthumo: neque tutelæ, quia nullus pupillus est: (neque pro tutore, quia nulla significatio est;) neque negotiorum gestorum iudicio tenetur, quia administrasse negotia ejus, quia natus non esset, non videtur: & ideo utilis in eum actio dabitur.

25. HERMOGENIANUS lib. 5. Juris epitomarum.

Non solum tutelæ privilegium datur in bonis tutoris, sed etiam ejus, qui pro tutela negotium gessit: vel ex curatione pupilli, pupillæve, furiosi, furiosæve debebitur, si eo nomine cautum non sit.

TIT. IV.

DE CONTRARIA TUTELÆ, ET UTILI ACTIONE.

1. ULPIANUS lib. 36. ad Edictum.

Contrariam tutelæ actionem Prætor proposuit, induxitque in usum, ut facilius tutores ad administrationem accederent, scientes, pupillum quoque sibi obligatum fore ex sua administratione. Quamquam enim sine tutoris auctoritate pupilli non obligentur, nec in rem suam tutor obligare pupillum possit: attamen receptum est, ut tutori suo pupillus sine tutoris auctoritate civiliter obligetur, ex administratione scilicet. etenim provocandi fuerant tutores, ut promptius de suo aliquid pro pupillis impendant, dum sciunt, se recepturos id, quod impenderint.

§. 1. Hæc actio non solum tutori, verumetiam ei, qui pro tutore negotia gessit, competere debet.

§. 2. Sed & si curator sit vel pupilli, vel adolescentis, vel furiosi, vel prodigi, dicendum est, etiam his contrarium dandum. † Idem in curatore quoque ventris probandum est. Quæ sententia Sabini fuit existimantis, cæteris quoque curatoribus ex iisdem causis dandum contrarium (iudicium.)

§. 3. Finito autem officio hanc actionem competere dicemus tutori: ceterum, quamdiu durat, nondum competit. Sed si pro tutore negotia gessit, vel etiam curam administravit, locus erit iudicio etiam statim: quia hoc casu in ipsum quoque statim actio competit. §. 4. Præterea, si tutelæ iudicio [quis] convenitur, reputare potest id, quod in rem pupilli impendit. Sic erit arbitrii eius, utrum compensare, an petere velit sumptus. Quid ergo, si iudex compensationis eius rationem non habuit? an contrario iudicio experiri possit? Et utique potest: Sed si reprobata est hæc reputatio, & adquevit, non debet iudex contrario iudicio id facere. §. 5. An in hoc iudicio, non tantum quæ pro pupillo, vel in rem eius impensa sunt, veniant, verum etiam ea quoque, quæ debebantur alias tutori, (utputa à patre pupilli, si quid debitum fuit) quaritur? Et magis puto, cum integra sit actio tutori, non esse in contrarium iudicium deducendum. §. 6. Quid tamen, si ideo expectavit quia tutor erat, & ideo non exegit? videamus, an contrario iudicio tutelæ indemnitate consequatur. Quod magis probandum est: nam * sicuti quodcumque aliud gessit pro utilitate pupilli, id contrario iudicio consequetur: ita etiam id, quod sibi debetur, consequi debet, vel eius securitatem. §. 7. Ego, & si ex causa, quæ tempore finitur, obligatio aliqua fuit: tutelæ contrarium iudicium esse ei opinor. §. 8. Hanc actionem dandam placet, & si tutelæ iudicio non agatur. etenim nonnunquam pupillus idcirco agere tutelæ non vult, quia nihil ei debetur: imo plus in eum impensum est, quam [quod] ei abest. nec impediendus est tutor contrario agere.

2. JULIANUS lib. 21. Digestorum.

Longe magis dandum est, & si rationibus distrahendis actio intendatur.

3. ULPIANUS lib. 36. ad Edictum.

Quid ergo, si plus in eum impendit, quam est in facultatibus? videamus, an possit hoc consequi. Et Labeo scribit, posse. Sic tamen accipiendum est, si expedit pupillo ita tutelam administrari. Ceterum si non expedit, dicendum est, absolvi pupillum oportere: * neque enim in hoc administrantur tutelæ, ut mergantur pupilli. iudex igitur, qui contrario iudicio cognoscit, utilitatem pupilli spectabit, & an tutor ex officio sumptus fecerit. §. 1. Contrarium iudicium an ad hoc quoque competat, ut quis à pupillo exigat liberationem, videndum est? Et nemo dixit, in hoc agere quem contrario posse, ut tutelæ iudicio liberetur: sed tantum de his, quæ ei propter tutelam absunt. Consequitur autem pecuniam, si quam de suo consumpsit, etiam cum usuris: sed vel trientibus; vel his, quæ in regione observantur; vel his, quibus mutuatus est, si necesse habuit mutuari, ut pupillo ex justa causa prorogaret; vel his, [à] quibus pupillum liberavit, vel quibus caruit tutor, si nimium profuit pupillo pecuniam esse exsolutam. §. 2. Plane si forte tutor aliquid pecuniæ debuit scenerare, aliquid ipse pro pupillo solvit: nec ipse usuras consequitur, nec pupillo præstabit. §. 3. Quare & si in usus suos convertit, deinde aliquid impendit in rem pupillarem, quam impendit, desinit vertisse, & exinde usuras non præstabit. Et si ante impendit in rem pupillarem, mox in usus suos vertit: non videbitur vertisse quantitatem, quæ concurrat cum quantitate sibi debita, ut ejus summæ non præstet usuras. §. 4. Usuras utrum tamdiu consequetur tutor, quamdiu tutor est; an etiam post finitam tutelam, videamus: an ex mora tantum? * Et magis est, ut, quoad ei reddatur pecunia, consequatur: nec enim debet ei sterilibus esse pecunia. §. 5. Si tamen fuit in substantia pupilli, unde consequetur, dicendum est, non oportere eum usuras à pupillo exigere.

§. 6. Quid ergo, si de re pupillari non potuit sibi solvere, quia erat deposita ad prædiorum comparationem? Si quidem non postulavit à Præatore, ut promatur pecunia, vel hoc minus deponatur, sibi imputet: si vero hoc desideravit, nec impetravit, dicendum est, non deperire ei usuras in contrario iudicio. §. 7. Sufficit tutori, bene & diligenter negotia gessisse: etsi eventum adversum habuit, quod gestum est. §. 8. Iudicio contrario tutelæ præstatur & id, quod in rem pupilli versum est [ante tutelam], vel post tutelam, si negotiis tutelæ tempore gestis nexum probatur: & quod ante impensum est, sive pro tutore negotia gessit, & postea tutor constitutus est, vel ventri erat curator. sed & si non pro tutore negotia gerebat, debet venire, quod ante impensum est: deducuntur enim in tutelæ iudicium sumptus, quoscunque fecerit in rem pupilli; sic tamen, si [ex] bona fide fecit. §. 9. Hanc actionem perpetuam esse, palam est, & heredi, & in heredem dari, ceterosque successores, & ad quos ea res pertinet, & in eos.

4. JULIANUS (lib. 21. Digestorum.)

A Tutela remotus eo loco haberi debet, quo esset finita tutela: & sicut actiones patitur, perinde ac si pupillus pubes factus esset, ita contrario iudicio, si quid ei aberit, persequi debebit: nihil enim prohibet suspectam tutorem esse, quamvis complura in rem pupilli impenderit, quæ eum amittere non oportet.

5. ULPIANUS lib. 1. Responsorum.

Heredem tutoris, si eam summam solverit, in quam obligati pupilli fuerunt, actionem contrariam adversus eos habere posse, respondit.

6. PAULUS (lib. 5. ad Plautium.)

Si tutor pro pupillo se obligavit, habet contrariam actionem, & antequam solvat.

TIT. V.

DE EO, QUI PRO TUTORE, PROVE CURATORE negotia gessit.

1. ULPIANUS (lib. 36. ad Edictum.)

Protutelæ actionem necessario Præator proposuit. nam quia plerumque incertum est, utrum quis tutor, an vero quasi tutor pro tutore administraverit tutelam, idcirco in utrumque casum actionem scripsit: ut, sive tutor sit, sive non sit, qui gessit, actione tamen teneatur. Solent enim magni errores intercedere, ut discerni facile non possit, utrum quis tutor fuerit, & sic gesserit, an vero non fuerit, pro tutore tamen munere functus sit. §. 1. Pro tutore autem negotia gerit, qui munere tutoris fungitur in re impuberis, sive se putet tutorem, sive sciat non esse, fingat tamen [esse]. §. 2. Proinde & si servus quasi tutor egerit, Divus Severus rescripsit, dandum in dominum iudicium utile. §. 3. Cum eo, qui pro tutore negotia gessit, etiam ante pubertatem agi posse, nulla dubitatio est: quia tutor non est. §. 4. Quare, si quis finita tutela, pro tutore negotia impuberis gessit, tenebitur. §. 5. Sed & si prius pro tutore administraverit, deinde quasi tutor, æque tenebitur ex eo, quod pro tutore administravit: quamvis devolvatur hic gestus in tutelæ actionem.

§. 6. Si quis quasi tutor negotia gesserit ejus, qui jam pubes est, neque tutorem habere potest: protutelæ actio cessat. Simili modo, & si ejus, qui nondum natus est: nam ut pro tutore quis gerat, eam esse personam oportet, cujus ætas recipiat tutorem, [id est, impubertem esse oportet]. Sed erit negotiorum gestorum actio. §. 7. Si curator impuberi à Præatore datus, negotia gesserit, an, quasi pro tutore gesserit, teneatur, quaritur? Et est verius, cessare hanc actionem: quia officio curatoris functus est. Si quis tamen, cum tutor non esset, compulsus à Præatore, vel à Præsede, dum se putat tutorem, gesserit tutelam, videndum, an pro tutore teneatur? Et magis est, ut quamvis compulsus gesserit, teneri tamen debeat, qui animo tutoris gessit, cum tutor non esset. At iste curator, non quasi tutor, sed quasi curator gessit. §. 8. In protutelæ iudicio usuræ quoque veniunt. §. 9. Sed utrum solummodo in id, quod gessit, tenebitur, an vero in id etiam, quod gerere debuit? Et, si quidem omnino non attingit tutelam, non tenebitur: neque enim attingere debuit, qui tutor non fuit. Quod si quædam gessit, videndum, an etiam eorum, quæ non gessit, teneatur. & hæcenus tenebitur, si alius gesturus fuit. Sed [&] si cognito, quod tutor non fuit, abstinuit [se] administratione: videamus, an teneatur, si necessarios pupilli non certioravit, ut ei tutorem peterent? Quod verius est.

2. CELSUS lib. 25. Digestorum.

Si is, qui pro tutore negotia gerebat, cum tutor non esset, rem pupilli vendidit, nec ea usucapta est: petet eam pupillus, quanquam ei cautum est. non enim eadem hujus, quæ tutoris, est rerum pupilli administratio.

3. JAVOLENUS [lib. 5. Epistolarum.]

Quæro, an is, qui cum tutor testamento datus esset, & id ipsum ignoraret, pro tutore negotia pupilli gesserit quasi tutor: an, quasi pro tutore negotia gesserit, teneatur? Respondit, non puto teneri quasi tutorem: quia scire quoque se tutorem esse debet, ut eo affectu negotia gerat, quo tutor gerere debeat.

4. POMPONIUS (lib. 16. ad Quintum Mucium.)

Qui pro tutore negotia gerit, eandem fidem & diligentiam præstat, quam tutor præstaret.

5. ULPIANUS lib. 10. ad Edictum.

El, qui pro tutore negotia gessit, contrarium iudicium competit.

TIT. VI.

QUOD FALSO TUTORE AUCTORE GESTUM esse dicatur.

1. ULPIANUS (lib. 12. ad Edictum.)

Hujus Edicti æquitas non est ambigua: ne contrahentes decipiantur, dum falsus tutor adhibetur. §. 1. Verba autem Edicti hæc sunt: *quod eo auctore, inquit, qui tutor non fuerit.* §. 2. Verbis Edicti multa desunt: Quid enim, si fuit tutor, is tamen fuit, qui auctoritatem accommodare non potuit, puta furiosus, vel ad aliam regionem datus? §. 3. Sed Pomponius libro 30. scribit, interdum, quamvis [à] non tutore gestum est, non pertinere ad hanc partem Edicti. Quid enim, si duo tutores, alter falsus, alter verus auctoritatem accommodaverint: nonne valebit, quod gestum est?

§. 4. Item hoc Edictum, licet singulariter scriptum sit, si tamen plures intervenerint, qui tutores non erant, [tamen] locum habere debere, Pomponius lib. 30. scribit. §. 5. Idem Pomponius scribit: etiamsi pro tutore negotia gerens, auctoritatem accommodaverit, nihilominus hoc Edictum locum habere: nisi forte Prætor decrevit, *ratum se habiturum id, quod his auctoribus gestum est*: tunc enim valebit per Prætoris tuitionem, non ipso jure. §. 6. Ait Prætor: *si id actor ignoravit, dabo in integrum restitutionem.* Scienti non subvenit merito: quoniam ipse se decipit.

2. PAULUS (lib. 12. ad Edictum.)

Si id, inquit, actor ignoravit. Labeo: & si dictum sit ei, & bona fide non crediderit.

3. ULPIANUS (lib. 12. ad Edictum.)

Plane si is sit, qui auxilio non indiget, scientia ei non nocet: ut puta, si pupillus cum pupillo egit: nam cum nihil actum sit, scientia non nocet.

4. PAULUS (lib. 12. ad Edictum.)

Minori viginti quinque annis succurratur, etiamsi scierit.

5. ULPIANUS lib. 12. ad Edictum.

Interdum tamen & si scientia noceat, tamen restitutio facienda erit, si à Prætoris compulsum est ad iudicium accipiendum.

6. PAULUS (lib. 12. ad Edictum.)

Pupilli scientia computanda non est: tutoris ejus computanda est: Utique [&] si pupillo cautum sit, melius dicitur, rem suam restitui pupillo, quam incertum cautionis eventum, [eum] spectare. Quod & Julianus, si alias circumventus sit pupillus, respondit.

7. ULPIANUS (lib. 12. ad Edictum.)

Novissime Prætor ait: *In eum, qui, cum tutor non esset, dolo malo auctor factus esse dicitur, iudicium dabo: ut, quanti ea res erit, tantam pecuniam condemnentur.* §. 1. Non semper tutor convenitur; nec sufficit, si sciens auctor fuit: verum ita demum, si dolo malo auctor fuit.

Quid, si compulsum, aut metu, ne compelleretur, auctoritatem accommodaverit? Nonne debet esse excusatus? §. 2. Quod ait Prætor, *quanti ea res erit, magis puto non pœnam, sed veritatem his verbis contineri.* §. 3. Pomponius lib. 30. recte scribit, etiam sumptuum in hoc iudicio rationem haberi, quos facturus est actor restitutorio agendo. §. 4. Si plures sint, qui auctores fuerunt, perceptione ab uno facta, & ceteri liberantur, non electione.

8. PAULUS (lib. 12. ad Edictum.)

ET ideo, si nihil aut non totum servatum sit, in reliquos non denegandam in id, quod deest, Sabinus scribit.

9. ULPIANUS (lib. 12. ad Edictum.)

Hujus actionis exemplo Pomponius lib. 3. scribit, dandam actionem adversus eum, qui dolo malo adhibuit, ut alius auctoraretur inscius. §. 1. Has in factum actiones heredibus quidem competere, cæterisque successoribus: in eos vero non reddi, Labeo scribit; nec in ipsum, post annum: quoniam & factum puniunt, & in dolum concipiuntur; & adversus eas personas, quæ alieno juri subjæctæ sunt, noxales erunt.

10. GAJUS (lib. 4. ad Edictum provinciale.)

Si falso tutore actum sit, & interea dies actionis exierit, aut res usucapta sit: omnia incommoda perinde sustinere debet, ac si illo tempore, vero tutore auctore egisset.

11. ULPIANUS (lib. 35. ad Edictum.)

Falsus tutor, qui in contrahendo auctor minori duodecim vel quatuordecim annis fuerit, tenebitur in factum actione, propter dolum malum: cujuscunque conditionis fuerit, vel sui juris, vel alieni.

§. 1. Qui dolo malo auctoritatem accommodavit, tenebitur hoc Edicto.

§. 2. Sed & si quis filiafamilias auctor factus sit ad contrahendum, tenetur. † Idemque juris est, si ancillæ quis, tutore auctore, credidisset. Nam omnibus istis modis propter tutorem decipitur is, qui contraxit, qui aliter cum impubere contrahaturus non fuisset, quam si tutoris auctoritas intercessisset.

§. 3. Julianus lib. 21. Digestorum tractat: [an etiam] in patrem debeat dari hæc actio, qui filiam minorem duodecim annis nuptum dedit? Et magis probat, patri ignoscendum esse, [qui] filiam suam maturius in familiam sponsi perducere voluit: affectu enim propensiore magis, quam dolo [malo] id videri fecisse.

§. 4. Quod si intra duodecim annos hæc decesserit, cum haberet dotem: putat Julianus, si dolo malo conversatus sit is, ad quem dos pertinet: posse maritum doli mali exceptione condicentem summovere in casibus, in quibus dotem vel in totum, vel in partem, si constabat matrimonium, fuerat lucraturus.

12. IDEM (lib. 1. Responsorum.)

EX eo, quod interrogatus tutorem se esse respondit, nulla eum actione teneri. si tamen, cum tutor non esset, responso suo in aliquam captionem adolescentem induxit, utilem actionem adversus eum dandam.

TIT. VII.

DE FIDEJUSSORIBUS, ET NOMINATORIBUS, & heredibus tutorum & curatorum.

1. POMPONIUS (lib. 17. ad Sabinum.)

Quamvis heres tutoris tutor non est, tamen ea, quæ per defunctum inchoata sunt, per heredem, si legitimæ ætatis & masculus sit, explicari debent: in quibus dolus ejus admitti potest.

§. 1. Quod penes tutorem fuit, heres quoque ejus reddere debet: quod apud pupillum is reliquerit, si heres capit, non quidem crimine caret, sed extra tutelam est; & utili actione hoc reddere compellitur.

2. ULPIANUS (lib. 39. ad Sabinum.)

Postulare tutorem videtur, & qui per alium postulat: Item nominare, & qui per alium hoc idem facit.

3. IDEM (lib. 35. ad Edictum.)

Etiam fidejussorem, & heredes fidejussoris ad rationem eandem usurarum revocandos esse constat, ad quam & tutor revocatur.

4. IDEM (lib. 36. ad Edictum.)

Cum ostendimus, heredem quoque tutelæ iudicio posse conveniri, videndum, an etiam proprius ejus dolus, vel propria administratio veniat in iudicium? Et extat Servii sententia existimantis: Si post mortem tutoris heres ejus negotia pupilli gerere perseveraverit; aut in arca tutoris pupilli pecuniam invenerit, & consumpserit; vel eam pecuniam, quam tutor stipulatus fuerat, exegerit: tutelæ iudicio eum teneri suo nomine. nam cum permittatur adversus heredem ex proprio dolo jurari in litem: apparet eum iudicio tutelæ teneri ex dolo proprio.

§. 1. Negligentia plane propria heredi non imputabitur.

§. 2. Usuras quoque ejus pecuniæ, quam pupillarem agitavit, præstare debet heres tutoris: quantas autem, & cujus temporis usuras præstare debeat, ex bono & æquo constitui ab iudice oportet.

§. 3. Fidejussores à tutoribus nominati, si præsentibus fuerunt, & non contradixerunt, & nomina sua referri in acta publica passi sunt: æquum est, perinde teneri, atque si jure legitimo stipulatio interposita fuisset. † Eadem causa videtur adfirmatorum: qui scilicet, cum idoneos esse tutores adfirmaverint, fidejussorum vicem sustinent.

5. PAULUS (lib. 38. ad Edictum.)

Si cum fidejussoribus tutoris ex stipulatione rem salvam fore agatur, easdem reputationes habebunt, quas tutor.

6. PAPINIANUS (lib. 2. Responsorum.)

Pupillus contra tutores, eorumque fidejussores, iudicem accepit: iudice defuncto, priusquam ad eum iretur, contra solos fidejussores alter iudex datus est: Officio cognoscentis conveniet, si tutores solvendo sint, & administratio non dispar, sed communis fuit: portionum virilium admittere rationem ex persona tutorum.

7. IDEM lib. 3. Responsorum.

Si fidejussores, qui rem salvam fore pupillo caverant, tutorem adulescens, ut ante conveniret, petierant, atque ideo stipulanti promiserunt se reddituros, quod ab eo servari non potuisset: placuit inter eos, qui solvendo essent, actionem residui dividi: quod onus fidejussorum susceptum videretur. Nam & si mandato plurium pecunia credatur, æque dividitur actio: si enim, quod datum pro alio, solvitur, cur species actionis æquitatem divisionis excludit?

8. PAULUS lib. 9. Responsorum.

Heredes ejus, qui non jure tutor vel curator datus administrationi se non immiscuit, dolum & culpam præstare non debere.

§. 1. *Paulus respondit*, tale iudicium in heredem tutoris transferri oportere, quale defunctus suscepit. Hoc eo pertinet, ut non excusetur heres, si dicat, se instrumenta tutelaria non invenisse: nam cum ex omnibus bona fide iudiciis propter dolum defuncti heres teneatur: idem puto observandum [&] in tutelæ actione. Sed Constitutionibus subventum est ignorantia heredum. hoc tamen tunc observandum est, cum post mortem tutoris heres conveniatur, non si lite contestata tutor decesserit: nam litis contestatione & pœnales actiones transmittuntur ab utraque parte, & temporales perpetuantur.

TIT. VIII.

DE MAGISTRATIBUS CONVENIENDIS.

I. ULPIANUS (lib. 36. ad Edictum.)

In Ordinem subsidiaria actio non dabitur, sed in Magistratus: nec in fidejussores eorum, hi enim *Rempublicam salvam fore* promittunt, non pupilli. Proinde nec nominatores Magistratum ex hac causa tenebuntur, sed soli Magistratus. † Sed si Ordo receperit in se periculum, dici debet, teneri eos, qui præsentés fuerunt; parvi enim refert, nominaverint, vel fidejusserint, an in se periculum receperint: Utilis ergo in eos actio competit. † Sed si à Magistratibus municipalibus tutor datus sit, non videtur per Ordinem electus.

§. 1. Neque Prætor, neque quis alius, cui tutoris dandi jus est, hac actione tenebitur. §. 2. Si Præses Provinciæ denunciare Magistratus tantum de facultatibus tutorum voluit, ut ipse darét: videamus, an & quatenus teneantur? Et extat Divi Marci Rescriptum, quo voluit, eos, qui Præsidi renunciant, non perinde teneri, atque si ipsi dedissent; sed si deceperunt, gratia forte aut pecunia, falsa renunciantes. Plane, si Præses provinciæ satis eos exigere iussit, non dubitamus teneri eos, etiam si Præses dederit. §. 3. Si Præses provinciæ, nominibus ab alio acceptis, ad Magistratus municipales remiserit, ut se de nominibus instruant, & perinde instructus dederit tutores, an exemplo eorum, qui Prætores instruant, debeant Magistratus teneri, quaritur: utique enim interest, utrum ipsi Magistratus nomina electa dederint Præsidi, an ea, quæ ab alio Præses accepit, inquisierint? Et puto, utroque casu sic teneri, quasi dolo vel lata culpa versati sunt. §. 4. Non tantum pupilli, sed etiam successores eorum, subsidiaria agere possunt. §. 5. Si curatores fuerunt minus idonei dati, dicendum est, teneri Magistratus oportere, si ex suggestu eorum, vel nominibus ab eis acceptis, Præses dederit. † Sed & si ad eos remiserit, ut ipsi dent, vel post dationem, ut exigent satisfactionem: periculum ad eos pertinebit.

§. 6. Magistratibus imputatur etiam, si omnino tutor vel curator datus non sit: sed ita demum tenentur, si moniti non dederint. Ideo damnum, quod impuberes vel adolentes medio tempore passi sunt, ad eos Magistratus pertinere non ambigitur, qui muneri mandato non paruerunt. §. 7. Sciendum autem est, si Magistratus municipales data opera tutelam distulerint in successores suos, vel si satisfactionem data opera traxerint, quoad successores accipiant, nihil eis prodesse. §. 8. Divus Hadrianus rescripsit, etiam in eum, qui electus est ad æstimandas tutorum satisfactiones, actionem dandam. §. 9. Si inter Magistratus hoc convenerit, ut alterius tantum periculo tutores darentur: conventiones pupillo non præjudicare, Divus Hadrianus rescripsit. conventionem enim Duumvirorum ius publicum mutari non potest. prius tamen arbitrator conveniendum eum, qui hoc suscepit, deinde excussis facultatibus ejus, tunc veniendum ad collegam: quemadmodum si solus dedisset, diceremus prius eum, deinde collegam adgrediendum. §. 10. Si quando de sint in civitate, ex qua pupilli oriundi sunt, qui idonei videantur: officium est Magistratum exquirere ex vicinis civitatibus honestissimum quemque, & nomina Præsibus provinciæ mittere; non

ipfos arbitrium dandi sibi vindicare. §. 11. Si Magistratus ab initio tutorem idoneum dedit, & satis non exegit, non sufficit: quod si satis exegit, & idoneum exegit, quamvis postea facultatibus lapsi sint tutores, vel fidejussores, nihil est, quod ei, qui dedit, imputetur: non enim debent Magistratus futuros casus & fortunam pupillo præstare. §. 12. Sed & si satis non exegit, idoneus tamen tutor eo tempore fuit, quo tutelæ agi potest, sufficit. §. 13. Probatio autem non pupillo incumbit, ut doceat fidejussores solvendo non fuisse, cum acciperentur, sed Magistratibus, ut doceant eos solvendo fuisse. §. 14. Privilegium in bonis Magistratus pupillus non habet, sed cum cæteris creditoribus partem habiturus est.

§. 15. Exigere autem cautionem Magistratus sic oportet, ut pupilli servus, aut ipse pupillus, si dari potest, & in præsentiarum est, stipuletur à tutoribus, item fidejussoribus eorum, *rem salvam fore*: aut, si nemo est, qui stipuletur, servus publicus stipulari debet, [*rem salvam fore pupillo*], aut certe ipse Magistratus. §. 16. Plane ubi servus publicus, vel ipse Magistratus stipulatur, dicendum est, utilem actionem pupillo dandam. §. 17. Si filiusfamilias fuit Magistratus, & caveri pupillo non curaverit, aut non idonee cautum sit culpa ejus: an & quatenus in patrem ejus actio danda sit, quaritur? Et ait Julianus, in patrem de peculio dandam, sive voluntate ejus filius Decurio factus sit, sive non. Nam & si voluntate patris magistratum administravit, attamen non oportere patrem ultra, quam de peculio, conveniri: quasi *Rempublicam salvam [solam] fore* promittat, qui dat voluntatem, ut filius Decurio creetur.

2. IDEM lib. 3. Disputationum.

Proponebatur, duos tutores à Magistratibus municipalibus datos, cautione non exacta, quorum alterum inopem decessisse, alterum in solidum conventum satis pupillo fecisse: & quærebatur, an tutor iste adversus Magistratum municipale habere possit aliquam actionem, cum sciret à contutore suo satis non esse exactum? Dicebam, cum à tutore satis pupillo factum sit, neque pupillum ad Magistratum redire posse, neque tutorem: cum nunquam tutor adversus Magistratus habeat actionem: Senatus enim consultum pupillo subvenit; præsertim cum sit, quod tutori impuretur: quod satis à contutore non exegit, vel suspectum non fecit, si scit, (ut proponitur) Magistratibus eum non cavisse.

3. JULIANUS lib. 21. Digestorum.

Quod si tutor ab hac parte culpa vacet: non erit iniquum adversus Magistratus actionem ei dari.

4. ULPIANUS (lib. 3. Disputationum.)

Non similiter tenentur heredes Magistratum, ut ipsi tenentur: nam nec heres tutoris negligentia nomine tenetur. nam Magistratus quidem in omne periculum succedit; heres ipsius dolo proxima culpa succedaneus est.

5. JULIANUS lib. 21. Digestorum.

Duo tutores partiti sunt inter se administrationem tutelæ: alter sine herede decessit: Quæsitum est, in Magistratum, qui non curasset, ut caveretur, an in alterum tutorem actio pupillo dari deberet? Respondi, æquius esse, in alterum tutorem dari, quam in Magistratum: debuisset enim eum, cum sciret, pupillo cautum non esse, universa negotia curare. & in ea parte, quam alteri tutori commisisset, similem esse ei, qui ad administrationem quorundam negotiorum pupilli non accessisset: nam etsi aliquam partem negotiorum pupilli administraverit, tenetur etiam ob rem, quam non gessit, cum gerere deberet.

6. ULPIANUS lib. 1. ad Edictum.

Quod ad heredem Magistratus pertinet, extat D. Pii Rescriptum, causa cognita debere dari actionem. Nam Magistratus si tanta fuit negligentia, ut omnem cautionem omitteret: æquum est, haberi eum loco fidejussoris, ut & heres ejus teneatur: si vero cavet, & tunc idonei fuerunt, [&] postea desierunt, sicut [&] ipse Magistratus probe recusaret hanc actionem, ita & heres multo justius. Novissime, non alias, ait, in heredem actionem dandam, quam si evidenter Magistratus cum minus idoneis fidejussoribus contrahunt.

7. CELSUS lib. 11. Digestorum.

In Magistratus, qui tutorem dederunt, rogo rescribas, utrum pro virili portione actio danda sit, an optio sit ejus, qui pupillus fuit, cum quo potissimum agat? Respondit, si dolo fecerunt Magistratus, ut minus pupillo caveretur: in quem vult, actio ei danda in solidum est: si culpa [*dunkaxat*] eorum, neque dolo malo id factum est,

est, æquius esse existimo, pro portione in quemque eorum actionem dari, dum pupillo salva res sit.

8. **MODESTINUS** lib. 6. Responsorum.

Magistratus à curatoribus adulti cautionem exegerunt, rem salvam fore: ex his alter sine herede decessit: Quæro, an indemnitatem in solidum collega ejus præstare debeat? Modestinus respondit, nihil proponi, cur non debeat.

9. **IDEM** lib. 4. Pandectarum.

An in Magistratus actione data, cum usuris fors exigi debeat, an vero usura peti non possint, quoniam constitutum est, pœnarum usuras peti non posse, quæsitum est? Et rescriptum est à D. Severo & Antonino, & usuras peti posse: quoniam * eadem in Magistratibus actio datur, quæ competit in tutores.

FIT. IX.

DE REBUS EORUM, QUI SUB TUTELA VEL cura sunt, sine decreto non alienandis, vel supponendis.

1. **ULPIANUS** (lib. 35. ad Edictum.)

Imperatoris Severi Oratione prohibiti sunt tutores & curatores, prædia rustica vel suburbana distrahere. §. 1. Quæ Oratio in Senatu recitata est, Tertullo & Clemente Consulibus, Idibus Junii.

§. 2. Et sunt verba ejus hujusmodi: Præterea, Patres Conscripsi, interdum tutoribus & curatoribus, ne prædia rustica vel suburbana distrahant, nisi, ut id fieret, parentes testamento vel codicillis caverint. Quod si forte alienum tantum erit, ut ex rebus cæteris non possit exsolvi: tunc Prætor Urbanus Vir Clarissimus adeatur, qui pro sua religione astimet, qua possent alienari, obligarive debeant: manente pupillo actione, si postea potuerit probari, obreptum esse Prætori. Si communis res erit, & socius ad divisionem provocet; aut si creditor, qui pignori agrum à parente pupilli acceperit, jus exequetur: nihil novandum censeo. §. 3. Si defunctus, dum viveret, res venales habuerit, testamento tamen non caverit, uti distraherentur: abstinendum erit venditioni: non enim utique, qui ipse voluerit vendere, idem etiam postea distrahenda putavit. §. 4. Si minor viginti quinque annis emit prædia, ut quoad pretium solveret, essent pignori obligata venditori: non puto pignus valere. nam ubi dominium quæsitum est minori, cœpit non posse obligari.

2. **PAULUS** lib. singul. ad Orationem D. Severi.

Sed hic videtur illud movere, quod cum dominio pignus quæsitum est, & ab initio obligatio inhæsit. Quod si à fisco emerit, nec dubitatio est, quin jus pignoris salvum sit. Si igitur talis species in privato venditore incidit, Imperiali beneficio opus est, ut [ex] Rescripto pignus confirmetur.

3. **ULPIANUS** lib. 35. ad Edictum.

Sed si, pecunia alterius pupilli, alteri pupillo fundus sit comparatus, isque pupillo vel minori traditus, an pignoris obligationem possit habere is, cujus pecunia fundus sit emptus? Et magis est, ut salvum sit jus pignoris [secundum Constitutionem Imperatoris nostri, & D. patris ejus,] ei pupillo, cujus pecunia comparatus est fundus *. §. 1. Pignori tamen capi jussu Magistratus vel Præsidis, vel alterius Potestatis, & distrahi fundus pupillaris potest. † Sed & in possessionem mitti rerum pupillarum à Prætoribus potest: & jus pignoris contrahitur, sive legatorum servandorum causa, sive damni infecti: & ut procedat, juberi etiam possideri poterit: Hæ enim obligationes sive alienationes locum habent, quia non ex tutoris vel curatoris voluntate id fit, sed ex Magistratum auctoritate. §. 2. Item quæri potest, si fundus à tutore petitus sit pupillaris, nec restituatur, an litis æstimatio oblata alienationem pariat? Et magis est, ut pariat: hæc enim alienatio non sponte tutorum fuit. §. 3. Idemque erit dicendum, & si fundus petitus sit, qui pupilli fuit, & contra pupillum pronunciatum, tutoresque restituerunt: nam & hic valebit alienatio, propter rei judicatæ auctoritatem. §. 4. Si jus ἐπιφυτευτικὸν vel ἐμβατευτικὸν habeat pupillus, videamus, an distrahi hoc à tutoribus possit? Et magis est, non posse, quamvis jus prædii potius sit. §. 5. Nec ususfructus alienari potest, etsi solus fuit ususfructus pupilli. † An ergo hic nec non utendo amittatur, si tutor causam præbuerit hujus rei? Et manifestum est, restaurari debere. † Sed si proprietatem habeat pupillus, non potest usumfructum, vel usum alienare, quamvis Oratio nihil de ususfructu loquatur. † Simili modo dici potest, nec ser-

vitutem imponi posse fundo pupilli, vel adolescentis, nec servitutem remitti. † Quod & in fundo dotali placuit.

§. 6. Si lapidicinas, vel quæ alia metalla pupillus habuit stypteria, vel cujus alterius materia, vel si cretifodinas, argentifodinas, vel quid aliud huic simile;

4. **PAULUS** lib. singul. ad Orationem D. Severi.

Quod tamen privatis licet possidere:

5. **ULPIANUS** lib. 35. ad Edictum.

Magis puto ex sententia Orationis impediri alienationem.

§. 1. Sed & si salinas habeat pupillus, idem erit dicendum.

§. 2. Si pupillus alienum fundum bona fide emptum possideat, dicendum puto, nec hunc alienare tutores posse: ea enim, qua quasi pupillaris vero distractus est, venditio valet. §. 3. Si fundus pupillo pigneratus sit, an vendere tutores? hunc enim quasi debitoris, hoc est, alienum vendunt. Si tamen impetraverat pupillus, vel pater ejus, ut jure domini possideant, consequens erit dicere, non posse distrahi, quasi prædium pupillare. † Idemque & si fuerit ex causa damni infecti jussus possidere. §. 4. Si fundus legatus, vel per fideicommissum fuerit relictus Sejo à pupillo herede instituto, an tutores restituere hunc fundum possint sine auctoritate Prætoris? Et putem, si quidem rem suam legavit, cessare Orationem: sin vero de re pupilli, dicendum erit, locum esse Orationi, nec inconsulto Prætoribus posse alienare. §. 5. Si pupillus stipulanti sponderit, an solvere possit sine Prætoris auctoritate? Et magis est, ne possit: alioquin inventa erit alienandi ratio. §. 6. Sed si pater stipulanti fundum sponderit, successeritque pupillus in stipulatum: fortius dicetur, sine Prætoris auctoritate posse eum reddere. † Idemque, & si jure hereditario alii successerit, qui erat obligatus.

§. 7. Eadem ratione, & si parens fundum vendidit, vel quis alius, cui pupillus successerit, potest dici, pupillum cætera venditionis inconsulto Prætoribus posse perficere. §. 8. Fundum autem legatum repudiare pupillus sine Prætoris auctoritate non potest: esse enim & hanc alienationem, cum res sit pupilli, nemo dubitat.

§. 9. Non passim tutoribus sub obtentu aris alieni permitti debuit venditio: namque non esse viam eis distractionis tributam. & ideo Prætori arbitrium hujus rei Senatus dedit: cujus officio in primis hoc convenit excutere, an aliunde possit pecunia ad extenuandum æs alienum expediri. Quærere ergo debet, an pecuniam pupillus habeat vel in numerato, vel in nominibus quæ conveniri possunt, vel in fructibus conditis, vel etiam in reddituum spe, atque obventionum. † Item requirat, num alia res sint præter prædia, quæ distrahi possunt, ex quorum pretio æri alieno satisfieri possit. Si igitur deprehenderit, non posse aliunde exsolvi, quam ex prædiorum distractione, tunc permittet distrahi: si modo urgeat creditor, aut usurarum modus parendum æri alieno suadeat.

§. 10. Idem Prætor æstimare debebit, utrum vendere potius, an obligare permittat. Necnon illud vigilanter observare, ne plus accipiatur sub obligatione prædiorum fœnoris, quam [quod] opus sit ad solvendum æs alienum, aut distrahendum arbitrabitur; ne propter modicum æs alienum magna possessio distrahatur: sed si sit alia possessio minor, vel minus utilior pupillo, magis eam jubere distrahi, quam majorem & utiliorem.

§. 11. In primis igitur, quoties desideratur ab eo, ut remittat distrahi, requirere debet [eum,] qui se instruat de fortunis pupilli; nec nimium tutoribus vel curatoribus credere, qui nonnunquam lucri sui gratia adseverare Prætori solent, necesse esse, distrahi possessiones, vel obligari. Requirit ergo necessarios pupilli, vel parentes, vel libertos aliquos fideles, vel quem alium, qui notitiam rerum pupillarum haberet: aut si nemo inveniatur, aut suspecti sint, qui inveniuntur, jubere debet, edi rationes, itemque synopsis bonorum pupillarum, Advocatumque pupillo dare, qui instruere possit Prætoris religionem, an adsentire venditioni, vel obligationi debeat.

§. 12. Illud quæri potest, si Prætor aditus permiserit distrahi possessionem provincialem, an valeat, quod fecit? Et putem valere, si modo tutela Romæ agebatur: & hi tutores eam quoque administrationem subierant.

§. 13. Ne tamen titulo tenus tutores ære alieno allegato pecunia abutantur, quam mutuam acceperunt, oportebit Prætorem curare, ut pecunia accepta creditoribus solvatur, & de hoc decernere: dareque viatorem, qui ei renunciet, pecuniam istam ad hoc conversam, propter quod desiderata est alienatio vel obligatio.

§. 14. Si

§. 14. Si *as* alienum non interveniat, tutores tamen allegent expedire hæc prædia vendere, & [vel] alia comparare, vel certe istis carere: videndum est, an Prætor eis debeat permittere? Et magis est, ne possit: Prætori enim non liberum arbitrium datum est distrahendi res pupillares, sed ita demum, si *as* alienum imminet. Proinde & si permiserit *as* alieno non allegato, consequenter dicemus, nullam esse venditionem, nullumque decretum: non enim passim distrahi jubere, Prætori tributum est: sed ita demum, si urgeat *as* alienum. §. 15. Manet actio pupillo, si postea poterit probari, obreptum esse Prætori. Sed videndum est, utrum in rem, an in personam dabimus ei actionem? Et magis est, ut in rem detur, non [tantum] in personam adversus tutores sive curatores.

§. 16. Communia prædia accipere debemus, si pro indiviso communia sint. Caterum si pro diviso communia sint, cessante Oratione, decreto locus erit.

6. IDEM (lib. 2. de omnibus Tribunalibus.)

SED si forte alius proprietatem fundi habeat, alius usumfructum: magis est, ut cesset hæc pars Orationis, quæ de divisione loquitur: nulla enim communio est.

7. IDEM (lib. 35. ad Edictum.)

SI pupillorum sint communia prædia, qui diversos tutores habent: videamus, an alienatio locum habere possit? Et cum provocatio necessaria sit, puto alienationem impediri: neuter enim poterit provocare, sed ambo provocationem expectare. † Item, si eosdem tutores habeant, multo magis quis impeditam alienationem dicet. §. 1. Si pupillus dedit pignori [ex] permisso Prætoris, nonnulla erit dubitatio, an alienatio possit impediri? Sed dicendum est, posse creditorem jus suum exequi: tutius tamen fecerit, si prius Prætores adierit. §. 2. Si pater vel parens tutor sit alicui ex liberis, an Prætor ad eundem sit, si obligare velit? Et magis est, ut debeat: prior tamen esse debet Prætor ad consentiendum patri. §. 3. Si Prætor tutoribus permiserit vendere, illi obligaverint; vel contra: an valeat, quod actum est? Et * mea fert opinio, eum, qui aliud fecit, quam quod à Prætores decretum est, nihil egisse.

§. 4. Quid ergo, si Prætor ita decrevit, *vendere obligareve permitto*, an possit liberum arbitrium habere, qui faciat? Et magis est, ut possit: dummodo sciamus, Prætores non recte partibus suis functum. debuit enim ipse statuere & eligere, utrum magis obligare, an vendere permittat.

§. 5. Si obligavit rem tutor sine decreto, quamvis obligatio non valeat, est tamen exceptio doli locus: sed tunc, cum tutor acceptam mutuum pecuniam ei solverit, qui sub pignore erat creditor. §. 6. Item videndum est, an & obligare ei rem possit? Et dicendum est, si eandem sortem acceperit, nec gravioribus usuris, valere obligationem, ut jus prioris creditoris ad sequentem transeat.

8. IDEM (lib. 2. de omnibus Tribunalibus.)

QUI neque tutores sunt ipso jure, neque curatores, sed pro tutore negotia gerunt, vel pro curatore: eos non posse distrahere res pupillorum, vel adolescentium nulla dubitatio est.

§. 1. Sed si curator sit furiosus, vel cujus alterius non adolescentis, videndum est, utrum jure veteri valebit venditio, an hanc Orationem admitteremus? Et puto, quia de pupillis Princeps loquitur, & conjunctim tutoribus curatores accipiunt, pertinere: & de cæteris puto ex sententia Orationis idem esse dicendum.

§. 2. An obligari communia possint, quaritur? Sed non puto, sine decreto obliganda: nam quod excepit Oratio, ad hoc tantum pertinet, ut perimatur communio, non ut augeatur difficultas communionis.

9. IDEM (lib. 5. Opinionum.)

QUAMVIS antecessor Præfidis decrevisset, ea prædia *venundari*, quæ tutor pupilli subjecto nomine alterius emptoris ipse sibi comparabat: tamen si fraudem & dolum contra Senatusconsulti auctoritatem, & fidem tutori commissam deprehendisset successor ejus: æstimabit, quatenus tam callidum commentum etiam in exemplum coercere debeat.

10. IDEM (lib. 6. Opinionum.)

ILLICITE post Senatusconsultum pupilli vel adolescentis prædio venundato, si eo nomine apud judicem tutelæ, vel utilis actionis æstimatio facta est, eaque soluta: vindicatio prædii ex æquitate inhibetur.

11. IDEM (lib. 3. de Officio Proconsulis.)

SI prædia minoris viginti quinque annis distrahi desiderentur, cau-

sa cognita Præfes provinciæ debet id permittere. † Idem servari oportet, & si furiosi, vel prodigi, vel cujuscunque alterius prædia curatores velint distrahere.

12. MARCIANUS (lib. singulari ad Formulam hypothecariam.)

NON fit contra Senatusconsultum, si cujus tutor creditori patris pupilli exsolvit, ut ejus loco succedat.

13. PAULUS (lib. singul. ad Orationem D. Severi.)

SI fundus sit sterilis, vel saxosus, vel pestilens, videndum est, an alienare eum non possit? Et Imperator Antoninus, & D. Pater ejus in hæc verba rescripserunt: *Quod allegastis, infructuosum esse fundum, quem vendere vultis, movere nos non potest: cum utique pro fructuum modo pretium inventurus sit.* §. 1. Quamquam autem neque distrahere, neque obligare tutor pupillare prædium possit: attamen Papinianus lib. 5. Responsorum, ait, [tutorem pupilli sine decreto Prætoris non jure distrahere: si tamen, inquit,] errore lapsus vendiderit, & pretium acceptum creditoribus paternis pueri solverit, quandoque domino prædium cum fructibus vindicanti, doli non inutiliter opponitur exceptio, pretium ac medii temporis usuras, quæ creditoribus debentur, non offerenti: si ex cæteris ejus facultatibus *as* alienum solvi non poterit. Ego autem notavi: & si solvi potuerit, si tamen illæ res salvæ erunt, ex quarum pretio *as* alieno satisfieri potuit, dicendum est, adhuc doli exceptionem obstare, si lucrum capiet pupillus ex damno alieno.

14. IDEM (lib. 9. Responsorum.)

PAULUS respondit, etsi testamentum patris postea irritum esse apparuit, tamen tutores pupilli, sive curatores filii nihil contra Orationem Divorum Principum fecisse videri, si secundum voluntatem defuncti testamento scriptam, prædium rusticum pupillare vendiderunt.

TIT. X.

DE CURATORIBUS FURIOSO ET ALIIS extra minores dandis.

1. ULPIANUS (lib. 1. ad Sabinum.)

LEGE 12. tab. prodigo interdicitur bonorum suorum administratio: quod moribus quidem ab initio introductum est. † Sed solent hodie Prætores vel Præsides, si talem hominem invenerint, qui neque tempus, neque finem expensarum habet, sed bona sua dilacerando & dissipando profudit, curatorem ei dare exemplo furiosi: & tamdiu erunt ambo in curatione, quamdiu vel furiosus sanitatem, vel ille sanos mores receperit: quod si evenerit, ipso jure desinunt esse in potestate curatorum. §. 1. Curatio autem ejus, cui bonis interdicitur, filio negabatur permittenda. Sed extat D. Pii Rescriptum, filio potius curationem permittendam in patre furioso, si tam probus sit.

2. PAULUS (lib. 1. de Officio Proconsulis.)

SED & aliis dabit Proconsul curatores, qui rebus suis superesse non possunt: vel dari jubebit. Nec dubitabit filium quoque patri curatorem dari.

3. ULPIANUS (lib. 31. ad Sabinum.)

DUM delibant heredes instituti adire, bonis à Prætores curator datur.

4. IDEM (lib. 38. ad Sabinum.)

FURIOSÆ matris curatio ad filium pertinet: pietas enim parentibus, etsi inæqualis est eorum potestas, æqua debetur.

5. GAJUS (lib. 9. ad Edictum provinciale.)

CURATOR ex SC. constituitur, cum clara persona (veluti Senatoris vel uxoris ejus) in ea causa sit, ut ejus bona venire debeant: nam, ut honestius ex bonis ejus quantum potest, creditoribus solveretur, curator constituitur, distrahendorum bonorum gratia, vel à Prætores, vel in provinciis à Præsede.

6. ULPIANUS (lib. 1. de omnibus Tribunalibus.)

OBSERVARE Prætores oportebit, ne cui temere citra causæ cognitionem plenissimum curatorem det: quoniam plerique vel furorem, vel dementiam fingunt, quo magis, curatore accepto, onera civilia detrectent.

7. JULIANUS (lib. 21. Digestorum.)

CONSILIO & opera curatoris *tuere* debet non solum patrimonium, sed & corpus, ac salus furiosi. §. 1. Curator dementi datus, decreto interposito, *uti satisdaret*, non cavet, & tamen quasdam res de bonis ejus legitimo modo alienavit: si heredes dementis easdem

res vindicent, quas curator alienavit, & exceptio opponetur, *si non curator vendiderit*, replicatio dari debet, *aut si satisfactione interposita secundum decretum vendiderit*. quod si pretio accepto curator creditorum furiosi dimisit, triplicatio doli tutos possessores præstabit.

§. 2. Cum dementis curatorem, quia satis non dederat, & res male administraret, Proconsul removerit à bonis, aliumque loco ejus substituerit curatorem; & hic posterior, cum nec ipse satisdedit, egerit cum remoto negotiorum gestorum, posteaque heredes dementis cum eodem negotiorum gestorum agant, & is exceptione rei judicatae inter se & curatorem utatur: heredibus replicatio danda erit, *aut si is, qui egit, satisdederat*. † Sed an replicatio curatori profutura esset, iudex æstimabit: nam si curator sequens pecuniam, quam ex condemnatione consecutus fuerat, in rem furiosi vertisset, doli triplicatio obstabit. §. 3. Quæsitum est, an alteri ex curatoribus furiosi recte solvetur, vel an unus rem furiosi alienare possit? Respondi, recte solvi: Eum quoque, qui ab altero ex curatoribus fundum furiosi legitime mercaretur, usucapturum: quia * solutio, venditio, traditio, facti magis, quam juris sunt. Ideoque sufficit unius ex curatoribus persona: quia intelligitur alter consentire. Denique si præsens sit, & vetet solvi, vetet venire, vel tradi, neque debitor liberabitur, neque emptor usucapiet.

8. ULPIANUS lib. 6. de Officio Proconsulis.

Bonorum ventris nomine curatorem dari oportet: eumque, rem salvam fore, viri boni arbitrato satisdare Proconsul jubet. sed hoc, si non ex inquisitione detur: nam, si ex inquisitione, cessat satisdario.

9. NERATIUS lib. 1. Membranarum.

Cujus distrahendis curatores facere Senatus permisit, ejus bona creditoribus vendere non permisit: quamvis creditores post id beneficium bona vendere mallerent: sicut enim integra re potestas ipsorum est, utrum velint eligendi, ita cum alterum elegerint, altero abstinere debent. † Multoque magis id servari æquum est, si [etiam] factus est curator, per quem bona distraherentur, quamvis nondum explicato eo negotio decesserit: nam & tunc ex integro alius curator faciendus est, neque heres prioris curatoris onerandus: cum accidere possit, ut negotio, vel propter sexus, vel propter ætatis infirmitatem, vel propter dignitatem majorem minoremve, quam in priore [à] curatore spectata erat, habilis non sit; possint etiam plures heredes ei existere: neque [aut] per omnes id negotium administrari expediat, aut quicquam dici possit, cur unus aliquis ex his potissimum onerandus sit.

10. ULPIANUS lib. 16. ad Edictum.

Julianus scribit, eos, quibus per Prætorem bonis interdictum est, nihil transferre posse ad aliquem, quia in bonis non habeant, cum eis deminutio sit interdicta. §. 1. Curator furiosi rem quidem suam quasi furiosi tradere poterit, & dominium transferre: rem

vero furiosi, si quasi suam tradat, dicendum, ut non transferat dominium; quia non furiosi negotium gerens tradidit.

11. PAULUS lib. 7. ad Plautium.

Pignus à curatore furiosi datum valet, si utilitate furiosi exigente id fecit.

12. MARCELLUS lib. 1. Digestorum.

Ab agnato, [vel alio] curatore furiosi, rem furiosi dedicari non posse constat: agnato enim furiosi non usquequaque competit rerum ejus alienatio; sed quatenus negotiorum exigit administratio.

13. GAJUS lib. 3. ad Edictum Provinciale.

Sæpe ad alium è Lege 12. Tabularum curatio furiosi aut prodigi pertinet, alii Prætor administrationem dat: scilicet cum ille legitimus inhabilis ad eam rem videatur.

14. PAPINIANUS lib. 5. Responsorum.

Virum uxori mente captæ curatorem dari non oportet.

15. PAULUS lib. 3. Sententiarum.

Et mulieri, quæ luxuriose vivit, bonis interdicti potest. §. 1. In bonis curatoris privilegium furiosi furiosæve servatur. Prodigus, & omnes omnino, etiam si in Edictio non fit eorum mentio, in bonis curatoris decreto privilegium consequuntur.

16. TRYPHONINUS lib. 13. Disputationum.

Si furioso puberi, quanquam majori annorum viginti quinque, curatorem pater testamento dederit, eum Prætor dare debet, secutus patris voluntatem: manet enim ea datio curatoris apud Prætorem, ut rescripto D. Marci continetur. §. 1. His consequens est, ut, [&] si prodigo curatorem dederit pater, voluntatem ejus sequi debeat Prætor, eumque dare curatorem. Sed utrum omnimodo, an ita, si futurum esset, ut, nisi pater aliquid testamento cavisset, Prætor ei bonis interdicturus esset? & maxime si filios habeat iste prodigus? §. 2. Potuit tamen pater & alias providere nepotibus suis, si eos iussisset heredes esse, & exheredasset filium, eique, quod sufficeret, alimentorum nomine ab eis certum legasset, addita causa necessitateque judicii sui: aut, si non habuit in potestate nepotes, quoniam emancipato jam filio nati fuissent, sub conditione eos heredes instituire, ut emanciparentur à patre prodigo.

§. 3. Sed quid, si nec ad hoc consensurus esset prodigus? [sed] per omnia judicium testatoris sequendum est: ne, quem pater vero consilio prodigum credidit, eum Magistratus, propter aliquod forte suum vitium, idoneum putaverit.

17. GAJUS lib. 1. de Manumissionibus.

Curator furiosi nullo modo libertatem præstare potest: quod ea res ex administratione non est. nam in tradendo ita res furiosi alienat, si [id] ad administrationem negotiorum pertinet: & ideo si donandi causa alienet, [neque] traditio quicquam valebit: nisi ex magna utilitate furiosi hoc cognitione judicis faciat.

DIGESTORUM

SEU

PANDECTARUM

PARS QUINTA.

LIBER VIGESIMUS OCTAVUS.

TIT. I.

QUI TESTAMENTA FACERE POSSUNT,
& quemadmodum testamenta fiant.

1. MODESTINUS [lib. 2. Pandectarum.]

Testamentum, est voluntatis nostræ iusta sententia, de eo, quod quis post mortem suam fieri velit.

2. LABEO [lib. 1. Posteriorum à Javoleno Epitomatorum.]

In eo, qui testatur, ejus temporis, quo testamentum facit, integritas mentis, non corporis sanitas, exigenda est.

3. PAPINIANUS [lib. 14. Questionum.]

Testamenti factio non privati, sed publici juris est.

4. GAJUS [lib. 2. Institutionum.]

Si queramus, an valeat testamentum, in primis animadvertere debemus, an is, qui fecerit testamentum, habuerit testamenti factionem: deinde si habuerit, requiremus, an secundum regulas Juris civilis testatus sit.

5. ULPIANUS [lib. 6. ad Sabinum.]

[A] Quæritur, an valeat testamentum vel masculi, vel foeminae facere possunt, videamus? verius est, in masculis quidem quartum decimum annum spectandum, in foeminis vero duodecimum completum. † Utrum autem excessisse debeat quis quartum decimum annum, ut testamentum facere possit: an sufficit complexisse? Propone aliquem Kalendis Januariis natum, testamentum ipso natali

Y y